

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI

KAMU HARCAMA POLİTİKALARINDA TOPLUMSAL
CİNSİYET EŞİTLİĞİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Özge KAYA

BURSA 2022

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI**

**KAMU HARCAMA POLİTİKALARINDA TOPLUMSAL
CİNSİYET EŞİTLİĞİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Özge KAYA

**Danışman:
Prof. Dr. Mircan TOKATLIOĞLU**

BURSA 2022

ÖZET

Yazar adı soyadı	Özge KAYA
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Maliye
Bilim dalı	Maliye
Tezin niteliği	Yüksek Lisans
Mezuniyet tarihi	17/08/2022
Tez danışmanı	Prof. Dr. Mircan TOKATLIOĞLU

Kamu Harcama Politikalarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Türkiye Örneği

Kadınların ve erkeklerin yaşamın tüm alanında aynı haklardan, fırsatlardan ve yaklaşımlardan yararlanması anlamına gelen toplumsal cinsiyet eşitliği; ekonomik, sosyal, hukuki ve siyasi açıdan fırsat eşitliğini içeren çok boyutlu bir kavram olarak ifade edilir. Bu kavram, hakların sağlanması açısından ortaya çıkan insani boyut dışında ekonomik sonuçlar bağlamında da tüm toplumu etkileyen önemli bir konudur. Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin eğitim, istihdam, sağlık, politik gibi çeşitli yaşam alanlarındaki varlığı; toplumsal huzur, barış ve dayanışma gibi konuları olumsuz etkilediği gibi ekonomik büyüme ve kalkınmanın kapasitesinin altında kalmasına sebep olabilmektedir.

Genellikle toplumsal cinsiyet açısından tarafsız olduğu düşünülen makroekonomik politikalar, içerdiği alt hedefler ile kadınlar ve erkekler üzerinde farklı etkilere sahip olabilmektedir. Bu yönüyle mali politikaların, toplumsal cinsiyete olan etkilerini ayırt edebilecek araçlar geliştirmesi açısından önemlidir. Devlet, makroekonomik politikalar ile belirli hedeflere ulaşmada birtakım politikalar uygulamakta ve bunların doğrultusunda çeşitli araçlardan yararlanmaktadır. Uygulanan politikalar ve kullanılan araçlar çok çeşitli olmakla birlikte; bu çalışmada devletin toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmada kamu politikalarının rolü ve daha ayrıntılı olarak kamu harcama politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemine yer verilecektir. Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye’de çeşitli verilerle toplumsal cinsiyet eşitliğinin yeri ve seçilmiş harcamacı kurumların kadınlara yönelik faaliyetleri ve harcamaları açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kamu Harcama Politikası, Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, Türkiye*

ABSTRACT

Name & surname	Özge KAYA
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Public Finance
Subfield	Public Finance
Degree awarded	Master
Date of degree awarded	17/08/2022
Supervisor	Prof. Dr. Mircan TOKATLIOĞLU

Gender Equality in Public Expenditure Policy; The Case of Turkey

Gender equality, which means that women and men enjoy equal rights, opportunities and approaches in all areas of life; It is expressed as a multidimensional concept that includes equality of opportunity in economic, social, legal and political terms. This concept is an important issue that affects the whole society in terms of its economic consequences, apart from the human dimension that arises in terms of ensuring rights. The existence of gender-based inequalities in various areas of life such as education, employment, health, politics; While it may negatively affect issues such as social peace and solidarity, it may also cause economic growth and development to remain below its capacity.

In general, macroeconomic policies that do not discriminate against gender can create different effects on men and women with their sub-targets. In this respect, it is important in terms of developing tools that can distinguish the effects of fiscal policies on gender. The state implements a number of policies in achieving certain goals with macroeconomic policies and makes use of various tools in line with them. Although the policies applied and the tools used are very diverse; In this study, the role of public policies in achieving gender equality of the state and the importance of public expenditure policies in terms of gender equality will be discussed in more detail. In the last part of the study, the place of gender equality in Turkey with various data and the activities and expenditures of selected spending institutions on women will be tried to be explained.

Keywords: *Gender Equality, Public Expenditure Policy, Gender Budgeting, Turkey*

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER	viii
TABLolar.....	ix
GİRİŞ.....	1

I. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ: KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIKLAMALAR

A. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	3
1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kavramı	3
2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Nedenleri	6
<i>a. Gelenek ve Kültür.....</i>	<i>6</i>
<i>b. Ataerkil Yapı.....</i>	<i>7</i>
<i>c. Dini İnanış.....</i>	<i>8</i>
<i>ç. Sosyal Politikalar</i>	<i>9</i>
<i>d. Küreselleşme</i>	<i>10</i>
3. Toplumsal Cinsiyeti Anaakımlaştırma Stratejisi.....	11
4. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Kalkınma İle İlişkisi	12
B. Uluslararası Kuruluşların Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yaklaşımı ve Eşitsizliğin Ölçümü	17
1. Uluslararası Kuruluşların Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yaklaşımı	17
<i>a. Birleşmiş Milletler.....</i>	<i>17</i>

(1) Kadınlara Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)	18
(2) Pekin Deklarasyonu	19
(3) Bin Yıl Kalkınma Hedefleri	19
(4) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve 2030 Gündeminin Hayata Geçirilmesi.....	20
b. Avrupa Birliği.....	21
(1) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi (2001-2005).....	23
(2) Kadın-Erkek Eşitlik İçin Yol Haritası (2006-2010)	23
(3) Kadın-Erkek Eşitliği İçin Strateji (2010-2015).....	24
(4) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Katılım (2016-2019)	24
c. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)	25
2. Cinsiyetler Arası Eşitsizliğin Ölçümü	26
a. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	26
b. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Gelişim Endeksi	27
c. Dünya Ekonomik Forumu Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi....	27
C. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamada Kamu Politikaları ve Makroekonomik Politikalar	28
1. Kamu Politikaları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği.....	28
2. Makroekonomik Politikalar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği.....	30
a. Maliye Politikası ve Vergilendirme.....	34
b. Para Politikası	38
 II. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ SAĞLAMADA KAMU HARCAMA POLİTİKASININ ROLÜ	
A. Kamu Harcama Teorisi ve Politikası	40
1. Kamu Harcama Teorisi	40

<i>a. Kamu Harcamalarının Tanımı ve Özellikleri</i>	40
<i>b. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması</i>	41
<i>c. Kamu Harcamalarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri</i>	43
B. Kamu Harcama Politikasının Amaç ve Araçları	44
1. Kamu Harcama Politikasının Amaçları	45
<i>a. Kamusal İhtiyaçların Karşlanması Amacı</i>	45
<i>b. Ekonomik Amaçlar</i>	45
<i>c. Sosyal Amaçlar</i>	46
2. Kamu Harcama Politikasının Araçları	47
<i>a. Kamu Yatırım Harcamaları</i>	47
<i>b. Cari Kamu Harcamaları</i>	48
<i>c. Kamu Transfer Harcamaları</i>	48
3. Kamu Hizmetleri ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	49
C. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yaklaşımı Ve Kamu Harcama Politikası	55
1. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yaklaşımı	55
<i>a. Kamu Gelirleri</i>	56
<i>b. Kamu Harcamaları</i>	57
<i>c. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Süreci</i>	59
2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Kamu Harcama Politikaları	62
<i>a. Fiziksel ve Sosyal Altyapı Yatırımları</i>	67
<i>b. İstihdamı Teşvik Eden Kamu Yatırımları</i>	69
<i>c. Kamu Yatırımlarını Önceliklendirme Stratejileri ve Araçları</i>	70

III. TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMA POLİTİKALARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

A. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Genel Görünümü	72
--	-----------

<i>1. Ulusal Mevzuat ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği</i>	72
<i>2. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Veriler Işığında Genel Görünümü</i>	76
<i>a. Eğitim</i>	80
<i>b. İstihdam</i>	82
<i>c. Yetki ve Karar Alma Mekanizmaları</i>	86
<i>ç. Sağlık</i>	87
<i>d. İnsan Hakları ve Şiddet</i>	88
B. Harcamacı Kamu Kuruluşları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	89
<i>1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı</i>	89
<i>2. Milli Eğitim Bakanlığı</i>	94
<i>3. Sağlık Bakanlığı</i>	95
<i>4. Tarım ve Orman Bakanlığı</i>	96
SONUÇ	99
KAYNAKLAR.....	106

KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltma : Bibliyografik Bilgi

- a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
AB : Avrupa Birliği
AÇŞHB : Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASHB : Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
b. : Baskı
BM : Birleşmiş Milletler
C. : Cilt
CEDAW : Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
ECOSOC : Ekonomik ve Sosyal Konsey
EÇBOÖE : Erken Çocukluk Bakımı ve Okul Öncesi Eğitimi
G20 : Group of 20 - Yirmiler Grubu
GDI : Cinsiyet Gelişimi Endeksi
GII : Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi
ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF : Uluslararası Para Fonu
İGE : İnsani Gelişim Endeksi
KHK : Kanun Hükmünde Kararname
KSGM : Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
m.d. : Madde
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
OECD : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OXFAM : Oxford Committee for Famine Relief
s. : Sayfa
S. : Sayı
s.s. : Sayfalar arası
SDGs : Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
TCE : Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
TCEE : Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi
TDK : Türk Dil Kurumu
TEPAV : Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

TMK	: Türk Medeni Kanunu
TNSA	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSKB	: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: United Nations
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNIFEM	: Birleşmiş Milletler Kadınlar için Kalkınma Fonu
WEF	: Dünya Ekonomi Bankası

ŞEKİLLER

Şekil 1: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinde Göstergeler	25
Şekil 2: Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Süreci Aşamaları	60
Şekil 3: Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ndeki 1995-2018 dönemlerine ait sıralaması.....	79

TABLÖLAR

Tablo 1: Türkiye, OECD ortalaması ve G-20 ülkeleri Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ndeki 2019 yılı performanslarına ait gösterge değerleri	78
Tablo 2: Eğitim Kademelerinde Cinsiyete Göre Net Okullaşma Oranları (2020-2021).....	81
Tablo 3: Yaş aralığına göre Okulöncesi Eğitimde Cinsiyete Göre Net Okullaşma Oranları (2020-21).....	81
Tablo 4: Yıllara Göre İşgücüne Katılım ve İstihdam Oranı (%) (15+ Yaş).....	82
Tablo 5: Ekonomik Faaliyetler Göre Kadın İstihdam Oranı (%).....	83
Tablo 6: İşgücüne Dahil Olamama Sebeplerine Göre Kadınlar (Bin Kişi).....	84
Tablo 7: İşgücüne Dâhil Olamama Nedenleri, 2020 (%)	84
Tablo 8: Eğitim Durumuna Göre Cinsiyete Dayalı Ücret Farkı, 2018	85
Tablo 9: 2019 yılında Mahalli İdarelerdeki Seçilmiş Görevlileri Cinsiyete göre Dağılımı	86
Tablo 10: Yıllara Göre Toplam Tahmini Bütçe Ödenekleri İçinde Kadın ve Aile İle İlgili Ödenek Tutarları (TL).....	91
Tablo 11: 2021 Yılı Toplam Tahmini Bütçe Ödenekleri İçinde Kadın ve Aile İle İlgili Ödenek Tutarları (TL) ve Toplam Bütçeye Oranı (%)	92
Tablo 12: KSGM'nün Yıllara Göre Ödenek Tutarları (TL) ve ASHB'nın Toplam Ödenegi İçindeki Payı (%)	93
Tablo 13: Faaliyet Düzeyinde Tarım Ve Orman Bakanlığı Performans Programı Maliyeti (2021 yılı itibarıyla).....	97
Tablo 14: Yıllara Göre Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi Harcama Tutarları (TL)	98

GİRİŞ

Toplumsal yaşamdaki insan davranışlarını inceleyen çeşitli disiplinlerden oluşan sosyal bilimlerin, hemen her toplumda karşılaşılan, en çok da az gelişmiş ve kalkınmakta olan ülkeler için gündeme gelen toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunlarına ilgi göstermesi kaçınılmazdır. Bir sosyal bilim dalı olarak maliye disiplini de günümüzde toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliği konularını, “devletin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmadaki rolü ne olmalıdır?” ve “bu rolünü yerine getirirken mali araçları nasıl kullanmalıdır?” soruları üzerinden tartışmaya başlamıştır. Tartışmalar daha çok toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme kavramı üzerinden ve genel düzeyde yürütülmüştür. Bütçenin harcama tarafına odaklanarak devletin kamu harcama politikalarını bir de bu gözle incelemek tartışmalara katkı sunabilir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğinin devletin kamu harcama politikalarına ne ölçüde yansıdığını Türkiye örneği üzerinden ele almak olarak belirlenmiştir.

Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıkların dışında, toplumda iki cinsin birbirinden ayırt edilmesi ve onlara biçilen rol ve sorumlulukların bilinmesi için kullanılan bir kavramdır. Kavramın anlamı topluma ve zamana göre değişiklik göstermektedir. Sözü edilen farklı roller sonucunda bireylerin öncelikleri ve ihtiyaçları farklı olup, yaşam koşullarının iyileştirilmesi için toplumsal cinsiyetten kaynaklanan temel ihtiyaçların karşılanması gereklidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ise toplumun kadınlar ve erkekler için yüklediği sorumluluklar ve roller bakımından eşit bir dağılımın olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu kavrama göre bireyler, toplumsal yaşamın her alanında eşit olmalı ve cinsiyetin sebep olduğu herhangi bir ihlalle karşılaşmamalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, eğitimi desteklemek, sağlığı korumak, refahı arttırmak sağlıklı bir toplumu yaratır. Bir toplumdaki nüfusun yarısını oluşturan bireylerin eşitsizliğe maruz kalması durumunda o toplumda ekonomik büyüme, toplumsal istikrar ve sürdürülebilir bir kalkınma mümkün olmamaktadır.

Toplumunu oluşturan farklı cinsiyetlerin ihtiyaç ve öncelikleri gözetilmek amacıyla kamu kaynaklarının dağıtımı ve kamu hizmetlerinin sunumu devletin temel bir politika hedefidir. Bu sebeple kamu hizmetlerinin sunumu toplumsal

cinsiyet eşitliğinden bağımsız düşünülemez. Ekonomik ve sosyal etkileri nedeniyle devletin mali politika aracı olan kamu harcamaları, toplum refahını önemli ölçüde etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği amacıyla oluşturulan kamu politikaları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında temel gereksinimdir. Bu temel gereksinim, devlet yapısında eşitlik mekanizmasının istenilen sonucu verebilecek şekilde çalışmasını sağlayacak kurumsal yapı ve mevzuatın oluşturulmasıyla mümkün olur. Günümüzde devletler oluşturacakları politikalarını, cinsiyetler üzerinde yaratacağı etkileri göz önünde bulundurarak cinsiyetler arası eşitsizlik yaratmayacak ya da mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderecek şekilde oluşturmalıdır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramları, uluslararası kuruluşların toplumsal cinsiyet eşitliğine olan yaklaşımı ve son olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada mali politikaların önemi açıklanacaktır. İkinci bölümde devletin mali politika aracı olan kamu harcamalarının teorik açıklamaları ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kamu harcama politikalarının etkilerinden bahsedilecek olup, cinsiyete dayalı bütçeleme anlayışında gelirler ile harcamaların yeniden oluşturulmasına, bütçeleme süreçlerine yer verilecektir. Üçüncü bölümde, Türkiye’de seçilmiş harcamacı kamu kuruluşların toplumsal cinsiyet eşitliği için yürüttükleri hizmetler ve bu hizmetler doğrultusunda yapılan harcamalarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin varlığıyla ilgili değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Çalışmanın sonuç kısmında ise ortaya çıkan bulgular değerlendirilecektir.

I. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ: KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIKLAMALAR

Birinci bölüm, toplumsal cinsiyet eşitliği, uluslararası kuruluşların toplumsal cinsiyet eşitliğine yaklaşımı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada kamu politikalarının rolü alt başlıkları ile ele alınacaktır. Bu bölümdeki açıklamaların amacı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasında devletin hangi kamu politikalarını ve araçlarını kullanabileceğini teorik düzeyde ortaya koymaktır.

A. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

1. *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kavramı*

Günümüz toplumlarında insan haklarının, vazgeçilmez bir hak olduğu düşüncesi oldukça yaygındır. Kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmaları ve kadınların siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayata erkeklerle eşit olarak katılmalarını sağlayan tüm haklardan yararlanmaları bir insan hakları gereği olarak kabul edilmektedir. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklar “cinsiyet” olarak tanımlanırken sosyal ilişkiler ise “toplumsal cinsiyet” olarak ifade edilir.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki toplumsal olan ve kültürel olarak belirlenmiş farklılıklardır. Bireyin toplumsal cinsiyeti, yalnızca doğal ve biyolojik değil, aynı zamanda norm ve kalıp yargılar tarafından dayatılan rol ve özellikleri kapsar. Kadın ve erkeğin için toplumsal olarak inşa edilmiş rolleri, davranışları ve özellikleri toplumsal cinsiyet kavramı aracılığıyla ifade edilmektedir. Toplumsal cinsiyet zamana ve kültüre göre değişen bir bileşendir. (UNDP, 2019: 8)

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve erkeklerin, erkek ve kız çocuklarının eşit statüden yararlanabilmeleri, yasalar ve politikalar tarafından getirilen sınırlamalar olmaksızın tüm insan haklarını tam olarak gerçekleştirmek, seçimleri yapmak, kamusal mal ve hizmetlere erişmek, eşit haklara ve fırsatlara sahip olmak anlamına gelir. (UNWomen, 2014: 15) Toplumsal cinsiyet eşitliği,

insanların haklarının, sorumluluklarının, sosyal statülerinin ve kaynaklara erişiminin, bireylerin kadın ya da erkek olmalarına bağlı olmadığını savunur. Bununla birlikte bu, erkeklerin ve kadınların aynı olduğu veya aynı olması gerektiği anlamına gelmez. Toplumsal cinsiyet eşitliği, tüm erkek ve kadınların, cinsiyet rolleri veya erkek ve kadınların özellikleri ile ilgili önyargılar veya önyargılarla belirlenen sınırlamalar olmaksızın kişisel yeteneklerini geliştirmekte ve yaşam seçimleri yapmakta özgür oldukları anlamına gelmektedir. (ILO, 2007:91)

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadın haklarının siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve medeni alanlarda tanınmasını, kullanılmasını ve kullanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran ve cinsiyete dayalı ayrımcılık, dezavantaj veya sınırlama anlamına gelir. Başka bir deyişle eşitlik, bireyin önündeki tüm sosyal ve politik engelleri ortadan kaldırarak, tüm yeteneklerini dilediği gibi geliştirmesine olanak tanımak olarak ifade edilir. (Demirgöz, 2014: 16)

Cinsiyet, kadınlar ve erkekler arasındaki temel farklılıklar ve eşitsizlikler nedeniyle bir sorundur. Bu farklılıklar ve eşitsizlikler kendilerini belirli ülkelerde veya sektörlerde farklı şekillerde gösterebilir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na göre aşağıdaki unsurlar, toplumsal cinsiyet farklılıkları ve eşitsizliklerinin belirli bir durumda neden ve nasıl olduğunu araştırmak için başlangıç noktaları olarak kabul edilebilir: (UN, 2002: 5-7)

- *Siyasi İktidardaki Eşitsizlikler:* Kadınlar dünyadaki siyasi süreçlerde yeterince temsil edilmemektedir. Kadınların yeterince temsil edilmemesi ve bu sebeple kadın bakış açısının daha dar olabileceği göz önüne alındığında, kadınların erkeklerden genellikle farklı önceliklere, ihtiyaçlara ve ilgi alanlarına sahip olduğu çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Ulusal, bölgesel veya yerel öncelikler, hatta bir toplumun özel ihtiyaçları ve öncelikleri, genellikle kadınlar için anlamlı bir giridi olmadan tanımlanmaktadır.
- *Hane Halkı Eşitsizlikleri:* Hane düzeyindeki farklılıkların ve eşitsizliklerin araştırılması, kadın ve erkeklerin ekonomik

teşviklere yanıt verebilme becerisi, uygun ve adil sosyal güvenlik politikaları da dahil olmak üzere bir dizi önemli konunun anlaşılması ile ilgilidir.

- *Yasal Statü ve Haklardaki Farklılıklar:* Kadınlar ve erkekler için eşit haklar ilan eden ulusal anayasalara ve uluslararası belgelere rağmen, kişisel statü, güvenlik, toprak, miras ve istihdam fırsatlarının kadınlara uygulanmadığı birçok ülke örnekleri vardır. Kadınlar için ortaya çıkan kısıtlamaların ele alınması kendi başına bir amaç olarak önemlidir, ancak ekonomik verimliliği ve büyümeyi artırmak, yoksulluğu azaltmak ve sürdürülebilir kaynak yönetimini sağlamak için etkili ulusal stratejiler formüle etmek için de gereklidir. Kadın haklarını güvence altına almak, bir bütün olarak uluslararası toplumun sorumluluğundadır.
- *Ekonomi İçinde Cinsiyet Ayrımı:* Çoğu ülkede, kadınlar ve erkekler kayıtlı ve kayıt dışı sektörler arasında ya da çeşitli meslekler arasında farklı şekilde dağılmaktadır. Kadınların düşük ücretli işlerde veya yarı zamanlı, geçici işlerde olmaları erkeklerden daha fazladır. Ayrıca eğitim, beceri, mülk ve kredi gibi üretken varlıklara yine erkeklerden daha az erişimi söz konusu olmuştur. Bu kalıplar, ekonomik eğilimlerin ve ekonomi politikalarının kadınlar ve erkekler için farklı etkileri olabileceği anlamına gelir.
- *Aile İçi / Ücretsiz Sektördeki Eşitsizlikler:* Birçok ülkede ailenin bakımı ve beslenmesi ile ilgili sorumlulukların ve görevlerin çoğunu üstlenen kadınlardır (yiyecek hazırlama, çocuk bakımı, hasta bakımı ve temizlik gibi). Özellikle Güney'deki birçok ülkede, kadınlar da aile içi gıda üretimine, su ve yakacak tedarikine önemli katkıda bulunur. Bu görevler kadınların iş yükünü artırır ve genellikle siyasi eylemde bulunma veya ekonomik faaliyetlere katılımında engel oluşturur.
- *Kadına Karşı Şiddet:* Bir kadının yakın partneri tarafından gördüğü şiddet (aile içi şiddet) toplumsal cinsiyet eşitsizliği olarak kendini gösterir.

- *Ayrımcı Tutumlar:* Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sadece ekonomik olmakla kalmaz, aynı zamanda ölçülmesi ve değiştirilmesi zor olan başka şekillerde de ortaya çıkar. Uygun davranış, bağımsızlık ve yeteneklerle ilgili fikirler genellikle cinsiyet kalıp yargılarına dayanır ve kadınlar ile erkekler için farklılık gösterir.

Sonuç olarak toplumsal cinsiyet eşitliği toplumda sadece kadınları değil erkekleri de etkileyen, cinsiyete dayalı işbölümü ile biyolojik cinsiyet arasındaki ilişkiyi vurgulayan bir kavramdır.(Savcı, 1999: 130) Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ise kültür, sosyal sınıf, ataerkillik, siyaset ve sosyal politikalarla ilgili birçok nedene sahip olup, biyolojik cinsiyet ile açıklanamamaktadır.

2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Nedenleri

a. Gelenek ve Kültür

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre; gelenekler, toplumda kabul görüp uzun zamandır aktarılan, yaptırım gücü bulunan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar bütünü olarak ifade edilir. Kültür ise; tarihsel, toplumsal gelişme sürecinde oluşturulan tüm maddi ve manevi değerlerin ve bunları oluşturmada, sonraki nesillere aktarmada kullanılan, insanın doğal ve sosyal çevresi üzerindeki hakimiyetinin derecesini gösteren araçların tamamıdır. (TDK, 2019)

Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar yalnızca biyolojik, fizyolojik ve psikolojik değil, aynı zamanda kültürelidir. Bu farklılıklar, cinsiyet nitelikleri ile cinsiyete dayalı kültürel olarak ortaya çıkan değer yargıların ve rollerin öğrenilmesiyle de bağlantılıdır. Çünkü çoğu durumda kadına ve erkeğe yüklenen özelliklerin kültür içindeki yeri tanımlanmış, öngörülmüştür. Toplumda önemli bir yeri olan ve cinsiyete özgü davranışları kontrol altına alan kültür, kişilerarası ilişkilerde düzeni yaratır. Bir toplumdaki kadına ve erkeğe özgü tanımlamaları, ilgili davranış kalıpları, cinsiyet kimlikleri, karşılıklı ilişki biçimleri, tutumları, evlenme alışkanlıkları, aile türleri gibi çok kapsamlı bir alanı ifade eder. İnsanların hayatları boyunca bu değerlere duyarsız kalması mümkün değildir. Bu nedenle cinsiyete dair toplumun ve kültürün savunduğu tutum ve değerler,

insanları kontrol etme, sınırlama ve yönlendirme gibi birçok fonksiyona hizmet eder. Toplumda beklenen, insanların cinsiyet farklılıklarına ait rollerin yerine getirilmesidir. (Ersoy, 2009: 211-213)

Biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal cinsiyet, gelenek ve görenekler tarafından şekil alarak, zamanla değişebilmektedir. Çoğu toplumda kadın ve erkek farklı bireyler olarak kabul edilmekte ve her birinin kendi fırsatları, rolleri ve sorumlulukları olduğu bilinmektedir. Bunun en açık göstergesi, bir çok toplumda kamusal alanda çalışma ve siyaset “doğal” olarak erkek işi, ev işleri ve aileleri çevreleyen özel alanlar ise “doğal” kadın işi olarak benimseniyor olmasıdır. (Dinç, 2013: 2533) Toplumsal cinsiyet rolleri, içinde bulunduğu kültür tarafından şekillenmektedir; bu kültür içinde yaşayan insanlar gelecekte de yaşamaya devam edecek ve gelecek nesilleri de şekillendirecektir.

b. Ataerkil Yapı

Toplumların kadına ve erkeğe yüklediği sosyal roller insanlık tarihi boyunca eşitsizliğe dönüşmüş ve cinsiyetçi dayatma neticesinde ataerkil toplumsal düzeni getirmiştir. Erkeğin kadından daha üstün özelliklerle yaratıldığı gibi geleneksel söylemler ataerkil düzeni meşru hale getirmiştir. (Bitmez, 2019: 54)

Ataerkillik ve cinsiyet ilişkileri eşitsiz güç ilişkilerine yol açar, erkekler hayatın birçok alanında daha baskındır ve kadınlar genellikle arka plana itilir. Birçok bakımdan erkeklere ve erkeklere yüklenen nitelikler, işlevler ve görevlerle ilişkilendirilen değer, kadınlara ve kadınlarla bağlantılı niteliklerle ilişkilendirilen değerden daha yüksektir. Eşit olmayan güç ilişkisinin bulunduğu toplumsal cinsiyet ilişkilerinde, erkeklerin hakim olduğu bir iktidarda, kadınları erkekler üzerinden ya da başka bir ifadeyle erkeğe göre tanımlar. Ancak kadınların cinsiyet kaynaklı ayrımcılığa uğradığını kabul etmek için öncelikle kadın ve erkek arasında biyolojik farklılıklar dışında hiçbir farkının olmadığını söylemeliyiz. (Yumus, 2011: 27)

Toplumsal cinsiyet olgusu, belirsiz olsa da dünyadaki birçok ülke ve toplumda meydana gelen bir eşitsizlik sorunudur. Erkek ve kadına toplumsal cinsiyete dayalı olarak atfedilen değerler, rol ve kalıplar hiyerarşik açıdan erkeğin ‘üstte ve önde’ yer alması biçimiyle ayrımcıdır. Kadın, toplumca belirlenmiş

cinsiyeti sebebiyle erkekten ayrı tutulmaktadır. Kadınlık, erkeklik konumlarının izin verdiği ölçüde erkek hakim kültürün yarattığı bir kurgudur. (Bingöl, 2014: 113)

c. Dini İnanış

Dinler insan yaşamının hemen her alanına müdahale eden inanç sistemleridir ve genellikle katı kurallarla insanların yaşamlarını biçimlendirir, insanlara yön verirler. Özellikle tek-tanrılı dinler, genel olarak toplumun, toplumdaki bireylerin ne yapacağı konusunda kesin hükümler içerirler. Erkek ve kadınların toplum içindeki rollerine gelince, bunlar daha açık bir biçimde ifade edilirler. Toplum içinde kadının ve erkeğin davranışlarından, ibadetinden giyim kuşamına kadar her şeyinden ayrıntılı bahseden tek-tanrılı dinlerin kutsal kitapları, genellikle kadınlar aleyhine bir eşitsizlik ve ayrımcılık içerebilirler. Çok tanrılı dinlerde de kadınlarla ilgili eşitsizlik ifadeleri kullanıldığı bilinmektedir. Fakat insanlar arasında eşitliğin esas alındığı varsayımına dayanan, milyarlarca insanı etkileyen dinlerde cinsiyete dayalı ayrımcılık ve cinsiyetçi işbölümü oldukça açık bir biçimde ifade edilmekte ayrımcılık meşrulaştırılmaktadır. (Çapar, 2004: 66)

ç. Sosyal Politikalar

Sosyal politika, Batıda refah devleti (sosyal devlet) anlayışının gelişmesiyle ortaya çıkan bir kavramdır. Dar anlamda ifade edildiğinde sosyal politika, kapitalizm ve sanayileşmenin sonucu çalışma yaşamında görülen, tek başına korunamayacak tehlikelerden, zorluklardan ve tehditlerden, işçileri korumaya yönelik tedbirler ve bunlara dayalı olarak işçi sınıfı ile sermaye sınıfı arasındaki çatışmaları azaltmaya yönelik politikalar bütünüdür. (Çelik, 2006: 19) İkinci Dünya Savaşı sonrasında sosyal devlet anlayışının gereği olarak devletin ekonomik ve toplumsal yaşamda daha fazla rol üstlenmesiyle sosyal politikalar daha kapsamlı hale getirilmiştir. Geniş anlamda sosyal politika, temelde sosyal ekonomik hak ve özgürlüklere yönelik bir politika olarak, sadece devletin herkese sosyal güvenlik hizmetlerini sunması hedefine yönelik değildir. Aynı zamanda eğitim, sağlık, barınma olanaklarında herkes için asgari bir düzeyin sağlanması, gelir dağılımı eşitsizliklerinin giderilmesi, yoksulluğun önlenmesi, işsizliğin

ortadan kaldırılması gibi amaçları da vardır. Sosyal eşitlik ve adalet kavramları sosyal politikanın temelini oluşturur. (Koray, 2012: 28-29)

Başka bir yaklaşıma göre sosyal politika, devlet ve vatandaşlar arasında bir çeşit toplumsal sözleşmedir ve aynı zamanda farklı çıkar gruplarının belli bir tarihsel andaki güç ilişkilerinin yeniden dağılım üzerindeki etkisini de gösterir. (Dedeoğlu ve Elveren, 2017: 30) Özellikle Batı dışı az gelişmiş toplumlarda, piyasaların yaygınlığının, devletin etkinliğinin ve vatandaşlık duygusunun sınırlı olması nedeniyle refah devleti modellerini uygulamak zordur. (Dedeoğlu ve Elveren 2017: 31) Bu nedenle sosyal politikanın kapsamı da sınırlı kalır. Sosyal politikaların kurgulanışı ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında bir ilişki söz konusudur. Cinsiyete bağlı işbölümünün “çalışan erkek - ev kadını” şeklinde biçimlendiği bilinen ülkelerde bakım, yalnızca anne/anneanne/babanne, kısaca kadının sorumluluğu görüldüğünden, kadın devletin sosyal politikalarında sınırlı olarak yer almaktadır. Örneğin, geleneksel cinsiyetçi işbölümünde ev geçindiren erkek, çalışması sonucu sosyal güvenlik hakları mevcut iken; kadın, bakılmakla yükümlü olunan kişi olmasıyla bu haklara daha kısmi erişebilecektir. Toplumdaki toplumsal cinsiyet algısı, kadın ve erkeklerin rollerine ilişkin politikaların bu biçimde şekillendirilmesine yol açar. (Markham, 2010: 6)

d. Küreselleşme

Küreselleşme, tüm dünyada insanları ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda birbirine yakınlaştırıp, sınırların kaldırılması olarak ifade edilebilir. Küreselleşmeyle birlikte sermaye ve özellikle işgücünün uluslararası dolaşımının oldukça hızlandığı bir gerçektir. İşgücünün hızlı dolaşımı kadınların iş yaşamında ekonomik ve sosyal açıdan istismara karşı açık ve korumasız hale getirebilmektedir.

Özellikle küreselleşme ile birlikte, neoliberal politikalar, sermaye birikim modelleri ve yeniden yapılandırma süreci bağlamında uygulanan birçok politikalar, gelişmiş kapitalist ülkeler ile az gelişmiş ülkelerdeki bireylerin hayat şartlarını iyi yönde etkilememiştir. Neoliberalleşme ile devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi, hükümet harcamalarının azaltılması, eğitim, sağlık, ulaşım ve altyapı gibi kamusal faaliyetlerin artan maliyetleriyle, işsizlik, düşük ücretler, mal

ve hizmet fiyatlarında yaşanan artışlar, işçilerin ve ailelerinin yaşam kalitesinin düşmesi ve özellikle bu hanelerde yaşayan kadın ve çocukların daha da yoksullaşmasına yol açmıştır. (Gerşil, 2015: 169) Küreselleşmeyle birlikte zenginliğin ve refahın tersine, yoksulluğun daha fazla derinleştiği düşüncesi uluslararası birçok çalışmanın konusu olmuştur. Aslında tüm insanlık adına başlıca bir problem olan yoksulluk, çoğunlukla kadınlar tarafından yaşanan oldu olarak ifade edilmektedir. Ayrıca kadın yoksulluğunun yoğun yaşandığı ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitliğinden söz edilemez.

3. Toplumsal Cinsiyeti Anaakımlaştırma Stratejisi

Toplumsal cinsiyet eşitliği, hükümetler ve uluslararası kuruluşlarca kabul edilen bir hedeftir. Bu hedef “toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma stratejisi” ile ortaya konur. Toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma (gender mainstreaming), en genel anlamıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel politikalara yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır.

Toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırması için ana küresel stratejisi olarak benimsenmesi 1995’te Pekin’deki 4. Dünya Kadın Konferansı’nda açıkça belirlenmiştir. Yaklaşım ile Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) 1997 yılında kavramı tanımlamıştır: “Yasal mevzuat, politika ve programları da kapsamak üzere, planlanan hareketin, kadınlar ve erkekler açısından doğuracağı sonuçların belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. Kadınların ve erkeklerin sorun ve deneyimlerinin, tüm politik, ekonomik ve sosyal alanlardaki politika ve programların tasarlanması, uygulanması ve izlenmesi aşamalarının bütüncül bir boyutu haline getirilmesini, böylece her iki cinsin eşit fayda sağlamasını ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir stratejidir.” (UN, 1997: 2)

Bu stratejinin öncelikli amacı, kadınları dezavantajlı hale getiren toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılması için planlanan “hedefli müdahaleler”dir. Bu müdahaleler, ticaret modellerinin kadınlar üzerindeki farklı etkisi üzerine özel araştırmalar yapmak, medyada kadın sivil toplum kuruluşlarına destek vermek, aile içi şiddet veya cinsel istismar konusunda yargıyı duyarlılaştırmayı sağlamak ya da erkek politikacılara siyasette kadınlara karşı ayrımcı uygulamalar

konusunda eğitimler vermek. Bu tür hedefli müdahaleler anaakımlaştırma stratejisiyle hiçbir şekilde çelişmez. (UN, 2002: 2)

Eşit olmayan sosyal yaşamın, kurumsal yapıların hem erkekler hem de kadınlar için eşit ve adil yapılara dönüştürülmesi amacı olan anaakımlaştırmanın bazı ilkelerini şu şekilde ifade etmek mümkündür; (ILO, 2002)

- Tüm faaliyet alanlarının cinsiyet farklılıklarının tespit edilebileceği şekilde tanımlanması,
- Kadınların tüm karar alma süreçlerinin her aşamasında eşitlikçi katılımını sağlamak için çaba gösterilmesi,
- İlerlemeyi izleyebilmek amacıyla yeterli hesap verebilirlik mekanizmalarının oluşturulması,
- Toplumsal cinsiyet anaakımlaştırma için yeterli kaynak tahsisinin sağlanması, gerektiği hallerde insan kaynağı ve ek mali kaynaklarla sürecin desteklenmesi,
- Toplumsal cinsiyet analizinin uygulanmasıdır.

4. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ekonomik Kalkınma İle İlişkisi

Tüm ülkelerin temel amaçlarından biri olan sürdürülebilir büyüme ve kalkınma, sınırlı kaynakların verimli kullanımını, sermaye birikimini, verimlilik artışını, beşeri kaynaklara yatırımı ve teknolojik yenilikleri gerekli kılar. Bu yeniliğin gerçek anlamdaki üreticisi insan olduğu bilindiğine göre insan kaynaklarına yapılan yatırım, verimlilik artışını sağlayacaktır. (Tutar ve Yetişen, 2009: 118) Bu ifadeyle ekonomik kalkınma için insan vazgeçilmez bir unsur olmaktadır. Diğer bir ifadeyle kadın olmadan kalkınmayı sağlamak mümkün değildir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin, sürdürülebilir kalkınmayla bağlantılı olduğu bilinmesine rağmen ne yazık ki eşitsizlikler tüm dünyada devam etmektedir. Bu eşitsizlikler genel olarak şu şekilde ifade edilmektedir; (UNDP, 2016: 4)

- Kadınların toprak ve mülkiyet hakları da dahil olmak üzere ekonomik kaynaklara ve varlıklara eşit olmayan erişimi,

- İşgücünde kadınlara yönelik pozitif olmayan ayrımcılık, eşit olmayan ücret,
- Kadınların çocuklara, yaşlılara ve hastalara bakmak gibi ücretsiz bakım yükü ve özellikle az gelişmiş ekonomi veya kalkınmakta olan ekonomilerde yemek pişirmek ve ısıtmak için, su ve yakıt toplamak gibi orantısız, ücretsiz iş yükü,
- Kadınların karar alma süreçlerine düşük katılımı,
- Erken yaşta ve zorla evlendirme ve zararlı uygulamalar da dahil olmak üzere kadın ve kız çocuklarına karşı sürekli ve yaygın şiddet,
- İklim değişikliği, doğal afetler ve çevresel bozulmalarda kadınların erkeklere oranla daha fazla olumsuz etkilenmesi

Yukarıda belirtilen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin düzeltilmesinde devlet müdahalelerinin önemli rolü vardır. Devlet müdahalelerinin, ekonomik ve sosyal alanların her birinde görünen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin nedenlerini fark edip, bazı durumlarda hizmet sunumları yapması ya da iyileştirmesi (temiz su, sağlık hizmetleri), bazı durumlarda ise kurumların ve piyasaların işleyişinden kaynaklanan eşitsizliklerle mücadele etmesi (ücret eşitsizlikleri) gerekmektedir.

Kadınların işgücüne katılımı, sürdürülebilir kalkınmanın önemli unsurlarından biridir. Öncelikle gelişmekte olan ülkelerde kadının istihdama katılım oranının düşüklüğü ve kalkınma yaratmasında kadının önemi dikkat çekmektedir. Kadınların ekonomik hayatta daha çok yer bulmaları, kalkınma ve büyümeden daha fazla pay almaları ve hanedeki yerlerinin iyileştirilmesi için kalkınmışlık temeldir. Dolayısıyla üretim faktörlerinden biri olan kadın emeğini görmezden gelmek veya atıl durumda olması ekonomik bir kayıptır. Kadınların işgücü piyasasına, yani ekonomiye kazandırılması ulusal bir kazanç, kalkınmanın hızlandırılmasında ve dengeli büyümede kilit bir faktör olacaktır. (Özdemir, Yalman ve Bayrakdar, 2012: 115-122)

Kalkınma bilimiyle ilgilenenler özellikle son yıllarda, ekonomik büyüme oranı kadar, ekonomik büyümenin kalitesini de vurgulamışlardır. Kimlerin büyümeden yararlandığı, erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların ekonomik büyümenin sağladığı faydalardan ne kadar fayda sağlayıp sağlamadığı konusu, ekonomik büyümenin kalitesiyle bağlantılıdır. Dünyada 1950'li ve 1960'lı yıllarda çoğu gelişmekte olan ülkede ekonomik büyüme amacına ulaşılmasına rağmen bireylerin hayat kalitesinde bir farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Örnek olarak Endonezya, 1970-1996 yıllarında yaklaşık yüzde 7,5 büyümüş olsa da, emek piyasası ve istihdamla ilgili sorunlar yaşamıştır. Ekonomik büyümenin kalitesi açısından istihdam, emek ve kazanç farklılıkları gibi meseleler önemli bir rol oynamaktadır. Emek piyasasındaki eşitsizliklerinden biri de cinsiyet eşitsizliğidir. Bu durumun, ekonomik büyüme ve kalkınmayı olumsuz yönde etkilediği bilindiğine göre, kalkınmada cinsiyet eşitsizliğinin önemli bir konu olduğu ifade edilebilir. Neticesinde kadın ve erkeklerin, büyüme ve kalkınmadan sağlayacakları yararlar içinde denge oluşturulması için, cinsiyet eşitsizliğinin çaresi gereklidir.

Kadının istihdam yönünde kalkınma ve büyümeye yarar sağlayacağı nettir. Fakat kadınların kalkınma ve büyümeye yararı için çok geçmiş dönemlerden bu yana devam eden, uluslardaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kaldırılması gerekir. Bu bağlamda ekonomik, sosyal, kültürel ve politik olarak mevcut cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak, ekonomik büyüme ve kalkınmaya dair kalkınma gayretinde olmak her ülkenin ana amacı olmalıdır. (Tutar ve Yetişen, 2009: 121) Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kalkınma konusu, aslında kadının daha üretken olmasından çok kadının güçlenmesidir. Kadının üretim sürecindeki rolü ve istihdama katılımı, resmi kurumlara ulaşabilmesi (kredi, eğitim ve sosyal hizmetler gibi), kendi emeği ve yaşamında kontrol gücünü yaratabilmesi, erkeklerle benzer biçimde kalkınma sürecine katılabilmesidir. Bu nedenle kalkınmada toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması, her plan ve programlarda toplumsal cinsiyet farkındalığı önceliklendirilmelidir.

Genel bir ifadeyle, toplumsal cinsiyet eşitliği kendi içinde önemlidir, sebebi ise bireyin kendi belirlediği yaşamı oluşturabilme ve yoksunluğa düşmeme yetisi insan hakkıdır ve kadın veya erkek tüm bireyler için aynı olmalıdır. Ayrıca

toplumsal cinsiyet eşitliği araçsal açıdan da önemlidir, sebebi toplumsal cinsiyet eşitliği, ekonomik verimliliğe ve çeşitli önemli kalkınma hedeflerinin sağlanmasına yardım eder. Dünya Bankası'nın "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma" adlı 2012 Dünya Kalkınma Raporu'nda toplumsal cinsiyet eşitliğinin kendisi başlı başına temel kalkınma hedefi olmaktadır. Aynı raporda toplumsal cinsiyet eşitliğinin üç yolla ekonomik verimliliği sağlayabilir ve çeşitli kalkınma hedeflerini iyileştirebilir olduğu belirtilmektedir: (World Bank, 2012: 3)

- İlki, kadınların eğitime, finansal fırsatlara ve üretken girdilere erkeklerle eşit seviyede erişiminin önündeki engellerin yok edilmesi pek çok üretkenlik kazanımlarına yol açabilir ki bu kazanımlar gün geçtikçe fazla rekabetçi ve küresel bir dünyada oldukça kilit rol oynayacaktır.
- İkincisi, kadınların kesin ve göreceli konumlarının düzeltilmesi, çocukları da kapsayarak pek çok çeşitli kalkınma sonucunu geliştirir. Kadınların aile içindeki kontrolünün güçlendirilmesi, çocuklar için beşeri sermayeye daha çok yatırım yapılmasını sağlayarak ve büyüme açısından dinamik bir pozitif sonuçlar yaratacaktır.
- Sonuncusu, kadınlar ve erkeklerin sosyal ve politik yönden aktif rolü olması, karar alma ve politika oluşturmada eşit fırsatlara sahip olunan bir alanı oluşturulması; süreç içerisinde temsil yetkisi daha çok, daha kapsamlı kurumların ve politika tercihlerinin önünü açarak daha iyi bir kalkınma yolu sağlayacaktır.

Kalkınmanın toplumsal cinsiyet eşitliği açısından rolü, sosyal göstergelerin iyileşmesini sağlama ve eğitim, sağlık gibi temel önlemlerle toplumsal cinsiyet boşluğunu azaltmaktır. Birçok ekonomide kadın, eğitim veya kredi gibi maddi ve maddi olmayan sosyal ve ekonomik kaynaklara erkeklere göre daha güçlükle erişmektedir. Buradaki sorun toplumsal cinsiyet eşitliğiyle bağlantılıdır. Halbuki kadınlar bazı tür mal ve hizmetlere daha çok gereksinim duymaktadır. Kısaca, kalkınmanın en önemli bileşeni beşeri unsurdur. Bu nedenle kalkınmanın temel amacı, kadın erkek ayrımı olmaksızın sağlık, eğitim ve gelir açısından denk

imkanlar oluşturmak ve yaşam standartlarını artırmak olmalıdır. (İşler ve Şentürk, 2017: 386)

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıyla kadının ekonomik olarak güçlenmesi daha fazla refah seviyesi ifade eder ki, Afrika'da tarımsal verimlilikle alakalı oluşturulan araştırma bunun bir örneğidir. Bu araştırmada cinsiyet eşitsizliğinin düşürülmesinin tarımsal üretimini önemli derecede artırabileceği neticesine ulaşılmıştır. Kenya'da kadın çiftçilere erkek çiftçilerle eşit tarımsal girdi ve eğitim sağlandığında kadın çiftçilerce üretimin %20'den fazla artırılacağı gözlemlenmiştir. Bir annenin eğitim düzeyi çocuklarının okula gitme oranını artırırken, ayrıca kadının ek geliri olmasıyla aile içindeki beslenme, sağlık, çocuk eğitimi açısından daha olumlu yönde etki edecektir. Yani toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıyla gelecek nesillerin de üretkenliği artmaktadır. (Şeren ve Kurular, 2018: 100)

Kalkınmanın temelinde toplumsal cinsiyet eşitliği vardır. Uygun bir kalkınma amacı olmakla beraber kaynakların doğru kullanımını ifade eder. Öyleyse devletlerin politikalarının oluşturulması ve programlanmasında toplumsal cinsiyet eşitliği hedefini bu programların odağına yerleştirmek önemli görünmektedir. (World Bank, 2012: viii)

B. Uluslararası Kuruluşların Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yaklaşımı Ve Eşitsizliğin Ölçümü

Bu başlıkta toplumsal cinsiyet eşitliği ile bağlantılı doğrudan çalışmalar yapan uluslararası kuruluş ve örgütlenmeler şeklinde Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yaklaşımları üzerinde durulacaktır.

1. Uluslararası Kuruluşların Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yaklaşımı

a. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler'in toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yaklaşımını, gerçekleştirdiği bazı faaliyetleri üzerinden ortaya koymak mümkündür:

(1) Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) Birleşmiş Milletler tarafından 1980 yılında yürürlüğe girmiştir ve 189 ülkenin taraf olduğu uluslararası bir belgedir. (Börü, 2017:49)

CEDAW, kadınların ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve şahsi yaşamlarında erkekler ile denk olan haklara sahip olabilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesi, geleneksel kalıpların değiştirilmesiyle kadınların kalkınmaya katkısının sağlanması ve bu doğrultuda sosyal bakış açısı oluşturulmasına rehberlik eden kurallar da dahil olmak üzere esas yasal bir dayanaktır. (Börü, 2017: 52) Sözleşme, önsözünde açıkça "kadınlara karşı kapsamlı ayrımcılığın devam ettiğini" kabul etmekte ve bu ayrımcılığın "hakların eşitliği ve insan onuruna saygı ilkelerini ihlal ettiğini" vurgulamaktadır. (UNWomen, 2020) Sözleşme kadınlara karşı ayrımı da geniş bir şekilde tanımlamıştır. Sözleşme, eşitsizliğe sebep olan geleneksel kalıp yargıları ortadan kaldırarak eşitlikçi tutumların geliştirilmesi ve kadın sorunları gibi pek çok konuda önlem almak için taraf devletleri görevlendirmiştir. Sözleşmeyi imzalayan devletler için bağlayıcı niteliktedir. Yani, devletler kadınlara karşı ayrımcılığı engelleyecek politikalar izlemek ve yasalarını da bu sözleşme hükümlerine uygun hale getirmek ile yükümlüdürler.

Bu sözleşmeyi bir İhtiyari Protokol izlemektedir. Bu protokolde ‘iletişim prosedürü’ ve ‘soruşturma prosedürü’ olmak üzere iki prosedür mevcuttur. İletişim prosedüründe, sözleşmenin ihlali durumunda bireyler ve kadın gruplarına dilekçe ve şikâyet hakkı tanınmış olup soruşturma prosedüründe ise, taraf ülkelerin kadının insan hakları ihlaline karşı soruşturma yürütmesine imkân tanımaktadır. (Adaçay, 2004: 162)

(2) Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu

BM tarafından 1975 yılında “Kadın On Yılı” ilan edilmiş, sonrasında Dünya Kadın Konferansları düzenlenmiştir. Bu faaliyetlerin sonucunda kadın hakları konusundaki tüm sorunlara yer veren bir belgeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda 1995’te Pekin şehrinde oluşturulan Dördüncü Dünya Kadın

Konferansı'nda Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu adlı belgeler kabul görmüştür. (ASHB, 2018: 28)

Deklarasyon, Eylem Platformu'nun hayata geçirilmesini öngörerek hükümetleri kadının güçlenmesi, ilerlemesi, cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve politikalara yerleştirilmesini konusunda sorumlu tutmaktadır. Eylem Platformu ise kadınların özel ve kamusal alana tam ve eşit erişimi önündeki kısıtlamaların yok edilmesi hedefiyle on iki hassas alanda çeşitli stratejileri ortaya koymaktadır. Bu alanlar; kadın ve yoksulluk, eğitim, sağlık, kadına yönelik şiddet, silahlı çatışmalarda kadın, ekonomi, karar alma süreçlerinde kadın, kadının ilerlemesinde kurumsal mekanizmalar, kadının insan hakları, kadın ve medya, kadın ve çevre, kız çocuklarıdır. (AÇSHB, 1995)

(3) Bin Yıl Kalkınma Hedefleri

Eylül 2000'de BM'in 189 üye devletlerince kabul gören Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi, yeni yüzyılda insanlığı geliştirmeyi amaçlayan çok sayıda özel taahhütleri içermektedir. Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2015 yılına kadar aşırı yoksulluğun ele alınması için zamana bağlı ve nicel hedefler belirleyen, dünya liderleri tarafından kabul edilen küresel bir ortaklık oluşturmaktadır. 2015'e kadar gerçekleştirmeyi planladıkları sekiz hedef mevcuttur. Sekiz hedef, Binyıl Bildirgesi'nde belirtildiği gibi, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerdeki ortaklığı temsil etmektedir. Bu ortak düşünce "hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yoksulluğun yok edilmesi ve kalkınmaya elverişli bir ortam yaratılmasıdır." Sözü edilen sekiz hedef şu şekildedir: (UN, 2001: 55)

1. Aşırı açlık ve yoksulluğu bitirmek
2. Evrensel temel eğitim alınması imkanı oluşturmak
3. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesini teşvik etmek
4. Çocuk ölümlerini düşürmek
5. Anne sağlığını iyileştirmek
6. HIV/AIDS, Sıtma ve diğer hastalıklarla savaşmak

7. Çevresel sürdürülebilirliği oluşturmak

8. Kalkınmada küresel ortaklık geliştirmek

Bu hedeflerden üçüncü hedef, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik ederek kadınların güçlendirilmesidir. Bu hedefte, ilköğretim ve ortaöğretimde, 2005 yılına kadar ve bütün eğitim seviyelerinde en son 2015'e kadar cinsiyet eşitsizliğini bitirme amacı belirlenir. Eğitimde fırsat eşitliği (ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde kızların erkeklere oranı), siyasi katılım (kadınların ulusal parlamentoda sahip oldukları koltuk oranı) ve ekonomik güçlendirme (tarım dışı sektörde kadınların ücretli istihdam içindeki payı) şeklindeki göstergeleri ele alır. (UN, 2001: 56)

(4) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve 2030 Gündeminin Hayata Geçirilmesi

Binyıl Kalkınma Hedefi 2015 yılında süresini tamamladıktan sonra 25 Eylül 2015 yılında Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri BM üye ülkelere onaylanmıştır. BM üye ülkeleri gelecek 15 yıl içinde gündemlerine ve siyasi politikalarına yerleştirmeleri beklenen evrensel hedefler ve göstergeler bütünü olarak ifade edilmektedir. "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" on yedi sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde beşincisidir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği "insan haklarına ve insan haysiyetine evrensel saygı" dünyasını öngören ve "her kadın ve kız çocuklarının tam cinsiyet eşitliğine sahip olduğu ve güçlendirilmesinin önündeki tüm yasal, sosyal ve ekonomik engellerin kaldırıldığı" bir dünya 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ne ulaşmak için hayati önem taşımaktadır. 2030 Gündemi, cinsiyet eşitliğini yalnızca başlıca insani bir hak olarak değil, hem barışçıl, refah bir yaşam hem de sürdürülebilir çevre için esaslı bir temel olarak öne sürmektedir. Bu nedenle, cinsiyet eşitliği sadece Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 5'in odağı değildir; aynı zamanda diğer Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne de entegre edilmiştir. (UN, 2006: 4)

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların aynı zamanda kız çocuklarının temel haklarından, fırsatlarından mahrum etmektedir. Eşitliği sağlamak ve kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesini sağlamak genellikle ataerkil

tutumlarından ve ilgili sosyal normlardan kaynaklanan cinsiyet temelli ayrımcılığa karşı koymak üzere yasal çerçevelerle birlikte daha güçlü çabalar gerektiği savunulmaktadır. (ECOSOC, 2017: 8)

BM tarafından, on yedi Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde yer alan toplumsal cinsiyet eşitliği hedefi kapsayıcı ve sürdürülebilir kalkınmanın bir parçası olarak kabul edilip, tüm sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin sağlanması toplumsal cinsiyet eşitliğinin başarılı olmasına bağlı olduğu savunulmaktadır. BM, 2030'a kadar özel ve kamusal alanlardaki kadın haklarını hala kısıtlayan ayrımcılığın temel nedenlerini ortadan kaldırmak için acil eylem planlarını hayata geçirilmesini gerekli görmektedir. Örnek olarak, ayrımcı yasaların değişmesiyle birlikte eşitliği ilerletecek mevzuat kabul edilmelidir. Bugün insan hakları ihlallerinden biri olduğu düşünülen cinsiyete dayalı şiddeti ortadan kaldırmanın bir öncelik olduğu ifade edilmektedir.

Birleşmiş Milletler'in toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili bazı verilerine göre dünya genelinde 103 milyon gencin okuryazarlık derecesi bulunmamakta ve bunların %60'ı kadındır. 1990-2015 yılları arasında anne ölümlerinde %44'lük bir azalmaya rağmen her gün yaklaşık 830 kadın hamilelik ve doğumdaki komplikasyonlar nedeniyle ölmektedir. Kadınlar, gelişmekte olan ülkelerde tarım işgücünün ortalama %43'ünü oluşturmaktadır. Kadınların üretken kaynaklara erkeklerle eşit erişimi sağlanırsa, çiftliklerindeki verimi %20 -%30 oranında artırabilmektedir. Son olarak üç kadından birinin hayatının bir noktasında fiziksel veya cinsel şiddet yaşadığı verisi söz konusudur. (UNDP, 2016: 6)

b. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği, 1970'lerde kadınlar ve erkekler arasında eşitliği sağlamaya yönelik uzun yolculuğunu başlatmış olmasına rağmen 1957'de kurucu antlaşma olan Roma Antlaşması'nda ücret eşitliğinden söz edilmiştir. (European Commission, 2014: 12) Çalışma yaşamında kadın-erkek eşitliğini sağlamayı amaçlayan ücret eşitliği ilkesi Roma Antlaşmasınının 119. Maddesinde mevcuttur. Bu maddeye göre; (DPT, 2018: 186)

“Her üye devlet ilk dönem içinde kadın ve erkekler için aynı işte eşit ücret prensibini uygular ve bunu devam ettirir... Cinsiyet farkı gözetilmeksizin işçi ücretlerinin eşitliği;

- Aynı iş için parça başına ödenen ücretin aynı ölçü birimine göre hesaplanması;

- Zaman esasına göre ödenen bir işçi ücretinin aynı işler için eşit olması anlamına gelmektedir.”

1975 yılında, eşit ücrete dayalı ilk Avrupa eşitlik direktifi çıkarılmıştır. Bunu kısa bir süre sonra 1976'da istihdam, eğitim, terfi ve çalışma koşullarına erişim konusunda eşit muamele ile ilgili bir direktif izlemiş, 2002 yılında bu 1976 yasası cinsel tacize karşı resmi bir yasağı da içerecek şekilde güçlendirilip genişletilmiştir. (Bolcan, 2010: 257)

1980'lerde kadınların yaşadığı dezavantajlara yönelik spesifik/olumlu eylemlerin tanıtımı yapılmış ve bu dönem kadın odaklı politikaların başlangıcı olarak ifade edilmiştir. Kadınların yetersiz olduklarına odaklanılmış, kadının değişmesi gerektiği yönünde varsayımda bulunulmuştur. AB, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların üstesinden gelmek için eşit muamele mevzuatının eksikliklerini kabul ederek, özellikle eğitimde kadınlar için belirli eylemleri finanse etmiştir. 1990'lı yıllarda ise Avrupa Birliği'nde kadınlar lehine uygulanan belirli eylemlerin de kısmi bir çözüm olduğu kanıtlanmış ve bir anlamda AB kadınları erkek egemen bir kültürde çalışmaya hazırlamış, ancak bu kültüre karşı gelmemiştir. Bu durum da, toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma dönemi denilen, odaklanmanın sistemlere ve yapılara, kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiye ve onların bireysel ihtiyaçlarına yöneldiği yeni bir döneme yol açmıştır. Bu yaklaşım, BM Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansı'nda dünya çapında kabul görmüştür. (European Commission, 2014: 12)

(1) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi (2001-2005)

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi ile tüm Toplum faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için, eşitsizliklerin giderilmesi ve eşitliğin geliştirilmesi hedefine ulaşılmasında yardımcı olacak bir eylem çerçevesi oluşturmak amaçlanmaktadır. Önerilen çerçeve stratejisi, her biri

farklı operasyonel hedefleri olan birbiriyle ilişkili beş eylem alanını kapsamaktadır: (European Commission, 2000)

- Ekonomik yaşamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi,
- Karar almada ve temsilde eşit katılımın teşvik edilmesi,
- Kadınlar ve erkekler için sosyal haklara eşit erişim ve sosyal haklardan tam anlamıyla yararlanmada teşvik edilmesi,
- Sivil hayatta toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi,
- Toplumsal cinsiyet rolleri ile önyargıların değişiminin teşvik edilmesidir.

(2) Kadınlar ve Erkekler Arasında Eşitlik İçin Yol Haritası (2006-2010)

2001-2005 yılları arasında kabul edilen çerçeve stratejisini temel alan ve cinsiyet eşitliği gündeminin amaçlarını destekleyen bu yol haritası, 2006 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmiş eylem planıdır. Mevcut yol haritası altı öncelikli alanı ana hatlarıyla vermektedir. Bu alanlar şunlardır; (European Commission, 2006)

- Kadınlar ve erkekler için denk ekonomik özgürlüğün sağlanması,
- İş ve özel yaşamın uyumlaştırılması,
- Karar alma süreçlerinde denk temsil,
- Cinsiyete yönelik şiddetin ortadan kaldırılması,
- Toplumsal cinsiyet önyargılarının ortadan kaldırılması,
- Üçüncü dünya ülkelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesidir.

(3) Kadın-Erkek Eşitliği için Strateji (2010-2015)

2006 - 2010 yılları Kadın Erkek Eşitliği Yol Haritası üzerine inşa edilen strateji, beş öncelikli alan üzerinde durmaktadır. Her bir öncelikli alan için,

değişimi teşvik etmek ve ilerleme sağlamak üzere anahtar eylemler tanımlamıştır. Bu öncelikli alanlar: (European Commission, 2010)

- Denk olan ekonomik özgürlük
- Denk ve aynı ölçüde işe eşit ücret
- Karar almada denklik
- Haysiyet, doğruluk, cinsiyete dayalı olumsuz müdahalelerin önlenmesi
- Dış eylemlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması

(4) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Katılım (2016-2019)

AB Komisyonu, erkekler ve kadınlar arasındaki eşitliği desteklemek için çalışmalarına devam edeceği taahhüdünü yeniden teyit etmektedir. Bu toplumsal cinsiyet eşitliği politikasının mevcut beş öncelikli alanı söz konusudur, bunlar; (European Commission, 2015: 9)

- Kadınların işgücü piyasasına eşit katılımı ve ekonomik bağımsızlığını artırmak,
- Cinsiyetler arası ücret farklılıklarını azaltıp, kadın yoksulluğuyla mücadele etmek,
- Karar alma süreçlerinde eşitliği sağlamak,
- Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele etmek, mağdur olanları korumak ve desteklemek,
- Dünyada toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın haklarını savunmaktır.

c. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün öncelikli amacı, kadınların ve erkeklerin eşitlik, güvenlik ve insan onuruna yaraşır iyi işler elde etmelerini sağlamaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliği bu hedefe ulaşmada kilit bir unsurdur. ILO'nun kadın-erkek eşitliğini sağlamada temel olduğunu ifade ettiği toplumsal cinsiyet eşitliği sözleşmeleri şunlardır;

- i. 100 sayılı Eşit Ücret Sözleşmesi: Eşit değerde iş için tüm işçilere denk ücret terimi, cinsiyete yönelik ayırım olmaksızın kurulan ücret düzeylerini bu sözleşmede belirtir. (ILO, 1951: 1)
- ii. 111 sayılı Ayrımcılık (İstihdam ve Meslek) Sözleşmesi: Bu Sözleşmenin yürürlüğünde olan her üye ülke, ulusal şartlara ve uygulamalara uyumlu işlemlerle, istihdam ve meslek açısından fırsat eşitliğini ve muameleyi teşvik etmek için tasarlanmış bir ulusal politika beyanını ve sürdürülmesini taahhüt eder. (ILO, 1958: 2)
- iii. 156 sayılı Aile Sorumlulukları Olan İşçiler Sözleşmesi: Bu sözleşmeyle her üye ülke, kadın ve erkek işçilere etkin bir fırsat eşitliği ve muamelesi yaratmak hedefiyle, haneîçi yükümlülükleri olan veya işe girmek isteyen kişilerin çalışma haklarını kullanmasını sağlamak için ulusal politika hedefi haline getirecektir. (ILO, 1981: 2)
- iv. 183 sayılı Annelik Koruma Sözleşmesi: Bu sözleşme, anne ve çocuk sağlığının korunması için gerekli izinleri, yani doğum izni ve emzirme izni gibi, kapsamaktadır. Sözleşme ayrıca, kadının kendisini ve çocuğunu uygun sağlık koşulları ve doğru hayat standardıyla koruyabileceği seviyede nakit yardımlarını da içinde barındıran, kadın istihdamını koruma ve ayrımcılığı engellemeye yönelik ayrıntılı bir sözleşmedir. (ILO, 1952: 1)

2. Cinsiyetler Arası Eşitsizliğin/Eşitliğin Ölçümü

Ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği/eşitliği bakımından durumunu ölçmek ve değerlendirmek için birtakım endeksler geliştirilmiştir. Bunlar; Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Gelişim Endeksi ve Dünya Ekonomik Forumu Küresel Cinsiyet Açıklığı Endeksi'dir.

a. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

TCEE, bir eşitsizlik endeksidir. Üreme sağlığı, kadının güçlenmesi ve ekonomik faaliyetler olmak üzere üç düzeyde cinsiyete dayalı dezavantajları

göstermektedir. Bu düzeydeki kadın ve erkek başarılarındaki farklılık sebebiyle potansiyel insani gelişme kaybını belirtmektedir. (Human Development Report, 2019: 7)

Değerler, sıfır (kadın ve erkekler eşit ücrete sahip olduklarında) ve bir (erkek veya kadınlar tüm seviyelerde diğerine göre düşük ücrete sahip olduklarında) arasında değişiklik gösterir. Endeks ölçütleri sağlık, güçlendirme ve ekonomik faaliyet olarak belirtilmiş olup, bu üç boyut kendi aralarında belirli göstergelerle ölçülür. Sağlık düzeyi için göstergeler: anne ölüm oranı ve ergen doğum oranıdır. Güçlendirme düzeyi için göstergeler: her bir cinsiyetin parlamentoda yer aldığı koltuk oranı ve orta öğrenim ve yükseköğrenime devam etme seviyeleridir. Çalışma düzeyi için ise, kadınların işgücüne katılımları ile ölçülür. (UNDP, 2020)

b. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Gelişim Endeksi (TCEGE)

TCEGE, İnsani Gelişim Endeksi (İGE)'ndeki üç temel kriter olan sağlık, eğitim ve yaşam standartlarını ele alarak kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği hesaba katıp insani gelişimde toplumsal cinsiyet farklarını ölçer. İGE kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı hesaplanıp, kadın İGE değeri ile erkek İGE değerine oranlanması ile bulunur. (UNDP, 2020)

c. Dünya Ekonomik Forumu (WEF) Küresel Cinsiyet Açıklığı Endeksi

Bu endeks ilk kez 2006 yılında WEF tarafından cinsiyete dayalı eşitsizliklerin büyüklüğünü göstermek ve zaman içindeki ilerlemelerini izlemek için bir çerçeve olarak kabul edilir. Endeks, ekonomi, eğitim, sağlık ve politik kriterler hakkındaki ulusal cinsiyet farklarını karşılaştırmada, bölgeler ve gelir grupları arasında etkili bir karşılaştırma yapılmasını sağlayan ülke sıralamaları sunmaktadır. Sıralamalar, cinsiyet boşluklarının yarattığı zorluklar ve bunların azaltılmasıyla ortaya çıkan fırsatların küresel farkındalığını oluşturmak üzere tasarlanmıştır. (WEF, 2019: 8)

Şekil 1: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinde Göstergeler

Alt Endeksler	Göstergeler
Ekonomik Katılım ve Fırsatlar	<ul style="list-style-type: none"> - İşgücüne katılım - Benzer işlerde ücret eşitliği - Tahmini gelir - Kanun yapıcılar, üst düzey memurlar ve yöneticiler - Mesleki ve teknik elemanlar
Eğitimsel Kazanım	<ul style="list-style-type: none"> - Okuma-yazma - İlköğretime kayıt - Ortaöğretime kayıt - Yükseköğretime kayıt
Sağlık ve Yaşam Süresi	<ul style="list-style-type: none"> - Doğumdaki cinsiyet oranları - Sağlıklı yaşam belirtisi
Siyasi Güç	<ul style="list-style-type: none"> - Parlamentodaki kadınlar - Bakanlık pozisyonundaki kadınlar - Son 50 yılda devlet başkanlığı yapma süreleri

Kaynak: (WEF, 2019: 46)

2020 yılı raporuna göre, Şekil 1’de yer alan dört alt endekste, ortalama olarak, en büyük cinsiyet eşitsizliği bir kez daha Politik Güçlendirme boşluğudur. Bu yıl en gelişmiş boyut olmasına rağmen 2020 yılında Küresel Siyasi Güçlenme açığının sadece %24,7’si kapatılmıştır. İkinci en büyük boşluk ise Ekonomik Katılım ve Fırsat; bu boşluğun %57,8’i şu ana kadar kapatılmış ve bu da geçen yıldan beri küçük bir geri adım olmuştur. Eğitimsel Kazanım ile Sağlık ve Hayatta Kalma boşluklarının kapatılmasına yönelik ilerleme daha ileri düzeydedir; bu boşlukların sırasıyla % 96.1 ve % 95.7, her ikisi de geçen yıldan bu yana iyileşmiştir. Mevcut eğilimleri geleceğe yansıtırken, genel küresel cinsiyet farkı, raporun ilk baskısından bu yana sürekli olarak kapsanan 107 ülke genelinde ortalama 99.5 yıl içinde kapanacaktır. Ekonomik Katılım ve Fırsat boşluğunu kapatma konusundaki ilerleme eksikliği, bu boşluğun kapatılması için gereken

sürenin uzatılmasına yol açmaktadır. 2006-2020 döneminde yaşanan yavaş hızda bu boşluğun kapatılması 257 yıl sürecektir. (WEF, 2019: 5-6)

C. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamada Kamu Politikaları Ve Makroekonomik Politikalar

1. Kamu Politikaları Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında devletin özellikle kamu politikaları ile yapacağı müdahalelerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Kamu politikaları, devletin temel görevi olarak kabul edilen, ekonomik ve toplumsal sorunlara çözüm bulma ve halkın ihtiyaçlarına cevap verebilme yetkisidir. Kamu yararı ve ulusal çıkarları dikkate alarak ekonomik ve sosyal alandaki müdahaleler ve düzenlemeler kamu politikalarını ifade eder. Kamu politikası, doğrudan ve dolaylı olarak cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılmasına katkıda bulunabilir. Bunun için devletin şunları yapması gerekir: (World Bank, 1995: 5)

- Eşit fırsatlar sağlamak için yasal ve düzenleyici çerçeveyi değiştirmek,
- Makroekonomik istikrarı ve mikroekonomik teşviklerin iyileştirilmesini sağlamak,
- Kamu politikaları ve kamu harcamalarını, en yüksek sosyal getiriye sahip yatırımlara yönlendirmek,
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini hedef alan müdahaleleri benimsemek.

Kadınlar karşı karşıya kaldığı ayrımcılık sonucunda genellikle erkeklerden daha düşük gelire sahip olmakta ve kaynaklardan daha az faydalanmaktadırlar. Bu nedenle kamu mal ve hizmetlerine daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Cinsiyete dayalı işbölümü nedeniyle ev işi ve ücretsiz bakım yükü kadınların kamu hizmetlerine olan ihtiyaçlarını arttırmaktadır. Yüksek kaliteli sağlık ve eğitim hizmetlerinin yanı sıra su, gaz, elektrik ve güvenli ulaşım hizmetlerinden faydalanmak, cinsiyet eşitliğini ilerletmede büyük öneme sahiptir. (Eurodad, 2019:3)

Dünya Bankası 2012 yılında yayımlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma Raporu'nda, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada uygulanacak

politikalar için en yüksek önceliğe sahip üç ölçüt belirlemiştir. Bunlar; (World Bank, 2012: 25)

- 1- Refahın artırılması ve sürdürülebilir kalkınma sağlanması doğrultusunda hangi toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri daha önceliklidir? Bu eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasında hangi alanlarda kalkınma getirisi en çok olur?
- 2- Ülkeler gelişse bile hangi eşitsizlikler sürmektedir? Hangi alanlarda yüksek gelir tek başına eşitsizliği azaltmaya yardımcı olmaz?
- 3- Bu öncelikli alanların hangisine eksik veya fazla çaba gösterilmiştir? Politikaların yeniden oluşturulması için en çok faydalı olacak alanlar hangileridir?

Bu ölçütler uygulandığında, politika oluşturucular tarafından en fazla önceliği olan dört alan olduğu kanısına varılmıştır; (World Bank, 2012: 25)

- 1- Beşeri sermayede toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin düşürülmesi (yüksek kadın ölüm oranlarının azaltılması ve eğitimde cinsiyet farklarının kapatılması)
- 2- Cinsiyetler arasındaki kazanç farkların ortadan kaldırılması
- 3- Söz hakkı açısından cinsiyetler arası farkların düşürülmesi
- 4- Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin zaman içinde yeniden üretilmesinin sınırlandırılması

Bu belirlenen dört alan ile ilgili ortak paydanın kamu müdahalelerinin araştırma bulgularına dayanarak daha doğru verilerle desteklenmesi olduğunu belirtmek gerekir. (World Bank, 2012: 41)

2. Makroekonomik Politikalar Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Maliye ve para politikalarının genellikle cinsiyet açısından tarafsız olduğu düşünülmektedir. Ancak uygulanacak ekonomi politikası tercihlerinin kadın ve erkekleri farklı şekillerde etkileyebileceği dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Örneğin, sosyal harcamaları azaltan bir bütçe kesintileri programı

kadınların ücretsiz ev işçiliği talebini arttırabilir. Makroekonomik politikalar, bu konuları dikkat almaması sebebiyle cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkıda bulunmamaktadır. Mevcut makroekonomi politikalarının cinsiyet eşitliğini göz ardı ettiğini gösteren birçok neden ifade edilmektedir: (Heintz ve Glyn, 2015)

- Makroekonomik politikaların dar hedeflere odaklanması; Tipik olarak ekonomik büyüme oranlarını yükseltmek, enflasyonu düşük seviyelere getirebilmek gibi dar amaçlara öncelikli olarak odaklanır.
- Politikaların ücretsiz bakım ve ev işlerini göz ardı etmesi; Kadınların ücretsiz bakım ve ev işlerine harcadığı zamanı makroekonomik göstergelerin hesaplanmasında dahil edilmemektedir.
- Kamu kesimi ve özel kesim yatırımlarının sınıflandırılması problemi; İnsani kapasitelere yapılan yatırımlar tüketim harcamaları olarak sınıflandırılmaktadır.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını finanse etmek için yeterince kaynak ayrılmaması, son yıllarda ticaretin liberalleşmesi sebebiyle birçok ülkede benimsenen vergi indirimleri kamu gelirlerini azaltma eğilimindedir. Hükümetin, harcamalarını finanse edecek kaynakların az olması ve bütçe açıklarını kontrol etme çabası nedeniyle harcamalardaki azalma kadınları daha fazla etkilemektedir.
- Hesap verilebilirlik, katılım ve şeffaflığın yetersizliği; kadınların karar alma mekanizmalarında yeterince yer alamaması olarak ifade edilmektedir.

Toplumsal eşitsizliklerini yumuşatmak ve insanları özgürleştirmek için devletin toplumsal ve ekonomik yaşama müdahalesi, yirminci yüzyılda yeni bir devlet tipi olarak refah devletinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Refah devleti, devletin toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve toplumsal bütünlüğü sağlamak adına yaptığı müdahaleleri ifade etmektedir. Bu kapsamda özellikle Büyük Buhran ve yaşanan dünya savaşlarının olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasında belirleyici olmuştur. Keynesyen makro-ekonomik politika, refah devleti için gerekli görülmektedir. Tam istihdamın ekonomik büyüme yaratacağı, yüksek tüketimin ve yüksek vergi gelirlerinin refah harcamalarını finanse edeceği

varsayılmaktadır. Bu kapsamda refah devleti, makroekonomik politikanın bir aracı olarak kullanılmaktadır. Yollar, iletişim, sosyal konutlar ve hastaneleri de içerecek şekilde yapılan kamu harcamaları; sosyal politika alanlarını geliştirmekle birlikte ayrıca özel sektör firmaları için de istihdam yaratabilecektir. Kamu kesimindeki istihdam ayrıca daha geniş bir ekonomiye de katkıda bulunmaktadır. Bu politikalar, yoksula yönelik sosyal koruma (deflasyon dönemlerinde artan kamu harcamaları ve iyileşme dönemlerinde tekrar azalan kamu harcamaları) ile ekonomiye yönelik bir düzenleyici etki olarak hareket etmektedir. (Beken, 2013: 48)

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde makroekonomi politika yapımı; istihdam yaratma, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı alanlarında devlet müdahalesini içeren Keynesyen yaklaşımı benimsemiştir. Gelişmekte olan ülkelerde kalkınmacı devlet, yatırımlar yoluyla ekonomik büyümeyi artırmada öncü bir rol üstlenmiştir. Piyasa başarısızlıklarında ya da piyasaların bulunmadığı alanlarda devletin aktif rol alması gerektiği kabul edilmiştir. Serbest piyasa ekonomilerinin krizlere meyilli olduğunu kabul eden Keynesyen yaklaşımla, gelişmiş ülkelerdeki maliye politikası, konjonktür karşıtı olarak tasarlanmıştır. (Çağatay, 2003: 15)

II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda devletin ekonomiye olan müdahaleleri 1970'li yıllarda petrol krizi ve stagflasyon sorunuyla sorgulanmaya başlanmış, devletin müdahalesinin ekonomik sorunlara neden olduğu düşüncesi yayılmıştır. Daha sonra, 1980'li yıllarda uygulanan ve dünya ekonomisini etkileyen neoliberal politikalarda genel olarak, özelleştirmelere hız verilmesi, işsizliğin artmasına neden olsa da enflasyonu kontrol edebilmek için parasalcı tedbirlerin uygulanması, kamusal harcamaların düşürülmesiyle, devletin ekonomik işlevinin de azaltılması tezi işlenmiştir. (Uçkaç, 2010: 423) Özelleştirme ile oluşan güvensiz ve esnek iş koşullarının artması, sosyal harcamaların azaltılması, özellikle dezavantajlı durumda olan kadınları olumsuz etkileyen bir politika olmuştur. Bu politika 1990'lı yıllarda eşitsizliğe ve yoksulluğa neden olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. CEDAW'ın yürürlüğe girmesi, Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri gibi gelişmelerin olması devletin müdahaleci rolünü yeniden ortaya çıkarmıştır.

Yakın dönemdeki bir gelişme de IMF'nin 2016 yılında İngiltere'nin Uluslararası Kalkınma Departmanı (DFID) ile ortaklaşa olarak, cinsiyet bütçeleme çabalarının ilk küresel incelemesini tamamlamasıdır. IMF ve DFID, bu incelemeye dayanarak, cinsiyet bütçeleme potansiyelini vurgulamaya başlamışlar ve üye ülkelerin cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için maliye politikası ve kamu mali yönetimini kullanma girişimlerini uygulamalarına yardımcı olmak için teknik yardım sunmuşlardır. Küresel toplum, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri altındaki belirli hedeflere ulaşmaya çalıştıkça, maliye politikası ve cinsiyetle ilgili çalışmalar giderek daha fazla önem kazanmıştır. (IMF, 2017: vi)

İnsan hakları temelli bir makroekonomi politikasının herkes için ekonomik ve sosyal alanda etkili olabileceği ileri sürülmüştür. Ekonomide insan haklarına dayalı bir yaklaşım, kadınların ekonomik ve sosyal haklarına dayanan uluslararası sözleşmelerin elde edilmesi ile ilgili kilit anlaşmalarını ve organlarını oluşturmak için açık bir çerçeve sunmaktadır. İnsan haklarına dayalı bir yaklaşım, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen politika seçimlerine şu yollarla rehberlik edebilir: (UNWomen, 2015: 210)

- Ekonomi politikalarının ana hedefleri olan GSYİH büyümesi ve düşük enflasyona alternatifler sunar,
- Uluslararası anlaşmalardan türetilen ekonomi politikalarını formüle edilip, değerlendirilmesi için bir dizi etik ilke sağlar,
- Devletin görev ve yükümlülüklerini açıklar ve bir dizi ulusal ve uluslararası prosedürlerle ilişkilendirir,
- İnsan hakları açısından, makroekonomik politika oluşturma süreci ve sonuçları kadar önemli olan ekonomik yönetişime demokratik ve katılımcı bir yaklaşım getirir.

İnsan haklarına dayanan yaklaşımla oluşturulabilen makroekonomik politikalar daha hesap verilebilir, adil ve insan yaşamını iyileştirici sonuçlara ulaşılması için bir yol sunmaktadır. (Heintz ve Glyn, 2015: 1)

Günümüzde devletler hem erkek hem de kadın için doğuracağı etkiyi dikkate alarak politik kararlar verip, sonuçlarını değerlendirmelidir. Hem iki cins

arasında eşitsizlik yaratmayacak hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderecek şekilde kamu politikaları oluşturmalıdır. Yapılan çalışmalarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabildiği ölçüde kadınların kültürel ve sosyal hayata katılımının arttığı, ekonomiye daha fazla katıldığı, karar alma mekanizmasında yer aldığı gözlemlendiğinde ülkelerin refah seviyesinde artış gerçekleştiği ifade edilmektedir. Yani toplumsal cinsiyet eşitliği için oluşturulan kamu politikaları bu eşitlik için temel gereksinimdir. Cinsiyet analizine yeterince önem verilmeden oluşturulan ve uygulanan politikalar kadınların ekonomiye ve kalkınmaya katkısının çoğu kez geri plana atılmasına neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak için yapılan politikalar toplumca maliyet olarak değil, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlama amacı olarak görülmelidir.

a. Maliye Politikası ve Vergilendirme

Devletin çeşitli politika araçlarını kullanarak cinsiyet eşitliğini teşvik etmede önemli bir rolü vardır. Oxfam, kadın haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini başlı başına birer amaç olarak ifade etmektedir. Kamu harcamaları, vergilendirme ve kamu borçları gibi maliye politikası araçları, ekonomik ve sosyal anlamda kadınların yararına hizmet etmelidir. Ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanabilmesi, kadınların ve erkeklerin imkandan aynı biçimde yararlanabilmesi, insan haklarının tamamen yaşama yer alması gerektiğini savunmaktadır. Tüm bu ifadeler sadece “kadın meseleleri” olarak sayılmadığını ve bunlar dünyamızın geleceğini ortaya çıkaran temel meseleler olduğunu iddia etmektedirler. Oxfam’a göre toplumsal cinsiyet açısından adaletli mali politikalar yönlendirilmeli ve bu politikaların özendirilmesi için; (OXFAM, 2014: 3)

- Kadınların yüklendiği ücretsiz bakım yüklerini azaltırken, kadınların kamudaki işgücü olanaklarını artıracak kamu hizmetleri sisteminin finansmanı sağlanmalıdır.
- Toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizlikleri kavrayan ve bu rolleri düzeltmeye yardımcı olan vergi sistemleri ve politikaları oluşturulmalıdır.

- Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını bitirmek üzere ulusal bütçe ve vergi kanunları yeniden incelenmelidir.
- Bütçe aşamalarında şeffaflık sağlanması doğrultusunda kadın örgütleriyle işbirliği kurulmalıdır.

Uzun bir süredir toplumsal cinsiyet eşitliği ve vergilendirme, kalkınmanın finanse edilmesinde ve hükümetin vatandaşlarına karşı sorumluluğundaki tartışmalarda kilit konulardan olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin yoksulluğu azaltma ve büyümenin sürdürülebilir finansmanını sağlamak için vergilerden yeterli gelir elde etmesi gerektiği yaygın olarak kabul edilmektedir. (GTZ, 2020: 1-2)

Vergilendirmenin birçok yönünün cinsiyetle ilgili sosyoekonomik eşitsizlikler üzerinde önemli bir etkisi olmasına rağmen, politika yapıcılar genellikle vergi yasaları tasarlarırken cinsiyet eşitsizliklerini dikkate almamaktadır. Vergi yasalarının çoğu erkekler ve kadınlar için eşit olarak uygulanmasına rağmen, vergi sistemleri ve maliye politikası kararları erkekleri ve kadınları farklı şekilde etkiler. İstihdam oranları ve sosyal yaşamda cinsiyet farklılıklarının devam etmesi ve ücretsiz bakım işlerinde, istihdam oranlarında, gelirden, yaşlılık güvenliğinde, yoksulluk ve servette cinsiyet farklılıkları, vergi düzenlemeleri dağıtım ve bu dağıtımın sonuçlarıyla yakından bağlantılıdır. (Gunnarsson ve Spangenberg, 2019: 142)

Bir vergi, ya geliri kapsamına alır ya serveti yükümlendirir ya da harcamaları yüküm konusu yapar. Kullanılan ölçütler vergi sisteminde üçlü ayrıma sebep olur. Bunlar, gelirden alınan, servetten alınan ve harcamalardan alınan vergilerdir. (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2016: 224) Gerçek kişilerin kazanç ve iratlarının vergilendirilmesi kişisel gelir vergisi olarak nitelendirilirken, tüzel kişilerin kazanç ve iratlarının vergilendirilmesi kurumlar vergisinin kapsamına girmektedir. Gelir ve servetten alınan vergiler dolaysız, harcamalardan (mal ve hizmet) alınan vergiler ise dolaylı vergiler olarak ifade edilir.

Doğrudan vergiler, kadınları erkeklerden farklı şekilde etkiler, çünkü kadınlar erkeklere göre daha az kazanç sağlarlar. Ayrıca iş hayatına farklı aşamalarda işgücü piyasasına girme ve çıkma eğilimi gösterirler. Ev içinde, aile

şirketinde ve toplumda ücretsiz işçilik ve bakım sağlarlar. Ücretsiz bakım konusu, vergi politikasının ötesine geçen ve bir bütün olarak sosyo-ekonomik sistem için gerçekten çok önemli olan bir konudur. Toplumdaki toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle, kadınlar orantısız bir şekilde ücretsiz bakım yükü taşımaktadırlar. Bu, ücretli istihdama katılma, vergi ödeme ve vergi sistemi aracılığıyla sağlanan sosyal güvenlik hükümlerinden ve kamu hizmetlerinden yararlanma kapasitelerini etkiler. Genel olarak, kadınlar ücretsiz işlerde erkeklere kıyasla daha fazla zaman harcamaktadırlar. Ayrıca kadınlar diğer tüm bakım görevlerinin yanı sıra ücretli istihdam da yer almaktadırlar. Bakım çalışmalarının ve hane halkı işlerinin sistematik olarak eşit olmayan bir şekilde dağıtılması, vergilendirmede kadınlar ve erkeklerin çalışma şartlarının eşit kabul edilip ayrımcılık yapmama hakkı, devletlerin bu konudaki yükümlülükleri konusunda kaygı uyandırmaktadır. Görüldüğü üzere, ücretsiz bakımın cinsiyetçi doğası vergi politikası tarafından dikkate alınmamaktadır. (Capraro, 2014: 9)

Gelirleri artırmak için bazı ülkeler vergi tahsilatını yeniden düzenlemiş, katma değer vergisi gibi dolaylı vergiler uygulamış ve bazı kamu hizmetlerinde kullanıcı ücretleri (harç) getirmiştir. Bu durum da yoksulluk içinde yaşayan insanların vergi yükünün daha fazla yüklenmesine yol açmıştır. Harçlar ve dolaylı vergiler, düşük gelirli kesimi gözetmediği gibi toplumsal cinsiyet etkilerini de dikkate almayan gelirlerdir. Bu durumun nedeni, bazı ülkelerde kadınlar ve kız çocukları arasında gelir yoksulluğunun daha yaygın olması ve kadınların erkeklere göre daha düşük gelir elde etmeleridir. (Çağatay, 2003: 20)

Vergilemede cinsiyet yanlılığı açık veya gizli olabilir. Vergilemede açık cinsiyet ayrımı, kadına ve erkeğe ayrı muamele eden kanunun özel hükümleridir. Büyük ölçüde vergi yasası ve vergi düzenlemeleri kullanılan ifade biçimleriyle bağlantılı olduğundan, açık cinsiyet ayrımını ayırt etmek zor değildir. Tipik sosyal düzenlemeler ve ekonomik davranış nedeniyle, erkekler ve kadınlar için farklı çıkarımlar yapma eğiliminde olan kanun hükümleridir. Vergilemede gizli cinsiyet yanlılığını tanımlamak daha zordur, sebebi büyük ölçüde toplumdan topluma ve bir dönemden diğerine önemli ölçüde değişebilen, arzu edilen ekonomik ve sosyal davranışlara ilişkin değer yargılarıyla ilişkilidir. Vergilemede açık cinsiyet ayrımı, kişisel gelir vergisinde diğer vergilere göre daha tipik olarak bulunur. Çünkü gelir

vergesi bireyler ve aile birimleri için geçerlidir dolayısıyla kadın ve erkek için farklı muameleleri daha kolay barındırır. Paylaşılan gelirin tahsisini düzenleyen hükümlerde; muafiyetler ve indirimlerde açık ayrımcılık bulunabilirken, diğer vergi önceliklerinin tahsisinde; vergi oranlarında; vergiyi kimin ödeyeceği konularında açık ayrımcılık bulunabilir. Diğer vergilere göre emek arzını ve çeşitli tutumları doğrudan etkilemesi yönünden kişisel gelir vergisinde gizli ayrımı bulmak daha kolaydır. (Stotsky, 1997:31)

Vergi sistemleri, kadınların orantısız bir şekilde vergi yüküne maruz kalmamalarını ve bu vergi gelirlerinin finanse ettiği faydaların ve hizmetlerin eşit paylaşılmasını sağlayarak, gelirin yeniden dağıtılmasında ve sosyoekonomik dezavantajın azaltılmasında kullanılabilir. Örneğin, katma değer ve gider vergileri için, temel ihtiyaç kalemlerine yapılan harcamalar muaf tutulmalı veya sıfır derecelendirilmelidir, çünkü bu harcamalar daha yoksul insanların ve özellikle kadınların gelirinin büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Öte yandan öncelikli olarak daha varlıklı kesimlere fayda sağlayan vergi muafiyetlerinin ve indirimlerinin asgari düzeye çekilmesi ya da kaldırılması mümkündür. (UNWomen, 2015: 213)

b. Para Politikası

Para politikası, faiz oranları, döviz kurları ve ekonomide mevcut kredi miktarını etkileyerek, ekonomik ve sosyal hakların, özellikle çalışma hakkının gerçekleştirilmesi için mevcut kaynakları doğrudan etkiler. Para politikası, bankacılık sektörü tarafından yaratılan kredi miktarını etkilemektedir. Bu kaynakların nasıl kullanıldığı ve toplumsal cinsiyet eşitliğinde yaşanan gelişmeler de dâhil sosyal amaçları ne ölçüde destekledikleri finansal sektörün nasıl organize edildiğine ve düzenlendiğine bağlı olmaktadır. Merkez bankaları, kuralları ve teşvikleri belirleyen, finans sektörünün kaynaklarını nasıl yönlendirdiğini ve tahsis ettiğini belirleyen önemli bir düzenleyici role sahiptir. Merkez Bankaları bu kuralları ve teşvikleri değiştirerek, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen kullanımlara kredi verebilirler. Örneğin merkez bankaları; konuta, istihdam yaratan yatırımlara ya da kendi hesabına çalışan kadınlara yönelik belirli bir miktar kredi veremeyen ticari bankaların yasal gerekliliklerini güçlendirebilir.

Kamu Kalkınma Bankaları, sosyal amaçlar ve özel teşvikler uyuşmadığında kaynakları öncelikli alanlara yönlendirebilir. Kredi tahsis politikaları, bir dizi amaca ulaşmak için mevcut araçlar setini genişletmektedir. (UNWomen, 2015: 215)

Ülkelerin çoğunda, para politikaları neredeyse sadece fiyatların artmasını önlemek için faiz oranlarını yükselterek enflasyonu çok düşük tutmaya odaklanmaktadır. Bununla birlikte, yüksek faiz oranları aynı zamanda ekonomik etkinliği yavaşlatır ve krediyi daha pahalı ve daha az erişilebilir hale getirerek emek talebini azaltır. Bu dar yaklaşım, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini artırabilir. Örneğin, bu dar yaklaşım sebebiyle ekonominin yavaşlaması veya kadınların iç harcamalardaki azalmaya daha duyarlı sektörlerde çalışması durumunda kadınların işlerini erkeklere göre daha kolay kaybetmesi muhtemeldir. Bu nedenle para politikası, gerçek üretken faaliyet, istihdam veya gelir gibi ek hedefleri de içermelidir. (Heintz ve Glyn, 2015: 1)

II. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ SAĞLAMADA KAMU HARCAMA POLİTİKASININ ROLÜ

İkinci bölümde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada kamu harcama politikasının rolü üzerinde durulacaktır. Önce kamu harcamaları ile ilgili teorik açıklamalar yapılacak, ardından kamu harcama politikası amaçları ve araçları ele alınacaktır. Son olarak toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme yaklaşımı harcama yönlü açıklanacaktır.

A. Kamu Harcama Teorisi Ve Politikası

1. Kamu Harcama Teorisi

a. Kamu Harcamalarının Tanımı ve Özellikleri

Toplumun ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulan mal/hizmetlere yapılan ödemeler kamu harcamaları olarak ifade edilebilir. Kamusal mal ve hizmet üretimi için devletin yaptığı harcamaları tanımlar.

Dar anlamda kamu harcamaları, devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin temsil ettikleri kamu kesimleri adına yaptıkları ödemeleri ifade etmektedir. Geniş anlamda kamu harcamaları ise devletin sosyal ve ekonomik açıdan yükümlü bulunduğu tüm işlevleri sağlayabilmek için yaptığı işlerin maliyetini oluşturan harcamaların toplamıdır. (Susam, 2016: 169) Sadece devlet ve kamu tüzel kişilerinin bütçe ödemeleri değil, iktisadi devlet teşekküllerinin harcamaları, sosyal sigorta ödemeleri, vergi muafık ve istisnalarını da içeren terim geniş anlamda kamu harcamalarıdır. Teşekküllerin sermayelerini oluşturmak için devletçe verilen paralar ya da zararlarının karşılanması da kamu giderlerini temsil eder. (Erginay, 1985, 166)

Bu tanımlar doğrultusunda kamu harcamalarının kamu tüzel kişilerinince yapıldığı ifade edilirken, gerçek kişiler ya da özel hukuk tüzel kişilerinince yapılan harcamaların ise özel harcamalar olduğu ifade edilir. Özel harcamalar, temelde kar elde etme amacıyla yapılmaktayken kamu harcamalarının temel amacı kar olmayıp sosyal faydanın sağlanmasıdır. Bu durumda kamu harcamaları, kamusal ihtiyaçları karşılamaktadır.

Kamu harcamaları, siyasal bir kararla, kamu hizmetleri ile sağlanan gelirlerden bütçe ya da ödenek ayrılarak yapılan harcamalardır. Kamu harcamasından söz edebilmek için, harcamanın kamu hizmetleri için sağlanan gelirlerden yapılması ve siyasal karar organı tarafından belirlenmesi gerekmektedir. (Işık vd., 2004: 75)

b. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Kamu harcamaları farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Burada kamu harcamalarının idari sınıflandırılması, fonksiyonel sınıflandırılması ve ekonomik sınıflandırılması yer almaktadır.

İdari sınıflandırma, harcamayı gerçekleştiren idari birimler esas alınarak yapılan sınıflandırmadır. Buna göre idari sınıflandırma çeşitli idari birimlerin ne kadar harcama yaptığını göstermek bakımından, yıllara göre bu idari birimlerin harcamalarının gelişimini incelemek ve analiz etmek bakımından önemlidir. (Işık vd., 2004: 80)

Fonksiyonel (işlevsel) sınıflandırma, kamu harcamalarının farklı kamu yönetim birimlerince benzer faaliyetler doğrultusunda yerine getirdiği kamu hizmetine göre sınıflandırılmasıdır. Bu sınıflandırma belli bir hizmetin gerçekleştirilmesinin devlete ya da kamu kuruluşlarına maliyetinin kolayca hesaplanmasını sağlayarak gider tahminlerinin daha gerçekçi olmasını mümkün kılar. Hizmetin toplam maliyetinin bilinmesiyle birlikte bu hizmetin birim maliyetinin hesaplanması olanağını sağlar. Elde edilen yarar ile harcanan miktar arasında kıyaslama yapılmasına katkıda bulunur. (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2011: 46)

Ekonomik sınıflandırma, kamu harcamalarının çeşitleri ve yarattığı etkileri bakımından sınıflandırılmasıdır. Buna göre kamu harcamaları reel harcamalar ve transfer harcamalar olarak ikiye ayrılır:

(1) Reel harcamalar, devletin doğrudan ya da dolaylı üretim araçlarının mülkiyetine ya da kullanım hakkına erişimi için yaptığı harcamalarıdır. Örneğin, devlet maaş ödediği memurların emeğinden kamu hizmetinin gerçekleştirilmesi için yararlanma hakkını elde eder. Yani emeğin kullanım hakkını elde etmek için harcama yapmış olmaktadır. Kamusal hizmeti gerçekleştirmek amacıyla arsa satın

aldığında yine harcama aracılığıyla doğrudan üretim faktörüne sahip olmuş olur. Devlet bu tür harcamaları ile üretim faktörü sağlar ve bunlarla mal/hizmet ürettiğinde mal/hizmetler GSMH'ya dahil edilir. (Nadaroğlu, 2000: 157)

Reel harcamalar kendi içerisinde farklı özellikleri dolayısıyla iki çeşit harcama türünü barındırır. Reel harcamaların ilki olan cari harcamalar, doğrudan üretimi arttırıcı katkısı olmayıp, yararı bir dönemle kalan harcama türüdür. Devletin üstlendiği görevlerin günlük olarak devamlılığını sağlar. İkincisi ise yatırım harcamalarıdır. Yatırım harcamaları, ekonominin üretim faktörlerini arttırmaya yöneliktir, sermaye mallarına ilaveleri veya mal stoklarında artma neticesi yaratan harcamaları içerir. Üretim kapasitesini arttıran ve faydası bir dönemden daha fazla süren harcamalardır. (Uluatam, 2005: 228)

(2) Transfer harcamaları, devletin bir mal ve hizmet karşılığı olmadan kişi ve kurumlara yaptığı harcamalardır. Bu harcamalar tamamen karşılıksız olarak yapılmaktadır. Bu tür harcamalar çeşitli amaçlarla bazen kişilere bazen kurumlara nadir de olsa diğer ülkelere yapılmaktadır. (Uluatam, 2005: 239) Toplumda gelir düzeyi düşük olan bireylere yapılan yardımlar transfer harcamalarına örnek gösterilir. Karşılıksız olması sebebiyle sosyal devlet anlayışıyla yerine getirilen bir harcama türünü ifade eder.

Ekonomik transferler, sosyal amaçlı transferler, mali transferler ve borç faiz ödemeleri olarak dört temel gruba ayrılmaktadır. Üretim amacıyla yapılan transferler ekonomik transferleri ifade ederken özel bütçeli kuruluşlar ile düzenleyici ve denetleyici kurumlara yapılan transferler mali transferleri kapsamaktadır. Sosyal güvenliği sağlamaya yönelik harcamalar sosyal transferlerdir ve emekli aylıkları, işsizlik sigortası gibi ödemeler bu grupta yer alır. (Yılmaz, 2013: 106)

c. Kamu Harcamalarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleşmesinde kamu harcamaları devletin en önemli maliye politikası aracıdır. Kamu ekonomisi faaliyetleri ile meydana gelen sonuçlar doğrultusunda ekonomik ve sosyal yapı tümüyle etkilenmektedir. Kamu harcamalarının ekonomik ve sosyal etkilerinin yönü ya da

boyutu, ülkelerin içinde buldukları ekonominin yapısına, kamu harcamalarının türüne göre değişik şekillerde ifade edilebilir.

Kamu harcamalarının ekonomik faaliyetler ve üretim üzerindeki etkisi harcamanın niteliğiyle ilişkilidir. Kamu harcamalarının üretim üzerindeki etkisi için H. Dalton 1930'lu yıllarda cevap olarak: “Birçokları kamu giderlerinin üretimi artırabileceğini kabul etmez. Burada iki önemli olay görülmektedir. Birincisi, kamu giderlerinin çoğu, toplum içinde sadece bireylerin birbirine satın alma gücünü transfer etmeleri demektir. İkinci temel olay ise, özellikle eğitim ve sağlık hizmetleri için yapılan kamu giderleri toplumun üretkenlik gücünü doğrudan artırmaktadır.” Özetle, kamu giderleri, kamu tasarruflarını içerir ve maddi olarak da yatırımları hareketlendirebilir. (Nadaroğlu, 2000: 163) Devletin alt yapı yatırımları yapması, eğitim ve sağlık hizmetlerini arttırması, yol, köprü inşa etmesi ekonomideki üretim faaliyetlerini olumlu yönde etkiler. Bazı faaliyet alanlarına yapılan sübvansiyonlar, kamu harcamaları yoluyla elektrik, su gibi temel hizmetlerin sunumu özel kesim üreticilerine fayda sağlayarak üretimi destekler. Özellikle özel sektörün gelişmediği ülkelerde ise yatırım harcamaları kalkınma açısından önemlidir. Alt yapı yatırımları, güvenlik ve adalet hizmetlerinin yeterli sunumu kalkınma ve büyüme açısından önem taşımaktadır.

Yatırım harcamaları üretim miktarını ve üretim faktörlerinin kullanımının yükseltilmesine yarar sağlamaktadır. Yatırım harcamaları çoğunlukla emek-yoğun olan alanlarda yapıldığında daha fazla istihdam sağlayabilir. Kamu sektörü, genellikle gelişmekte olan ülkelerde kamu yatırım harcamalarının beklenen seviyeye ulaşması için özel sektöre yatırım indirimi, gümrük ve vergi muafiyetleri gibi çeşitli maddi desteklerde bulunarak canlılık kazandırabilir. Devletin katkıda bulunduğu bu kaynaklar ekonominin işgücü kapasitesini artırabilir. Çünkü kamu yatırım harcamaları ve cari kamu harcamaları, üretimde kullanılan işgücünü de kapsamaktadır.

Bu harcamaları üretken kaynakları canlandırmasıyla üretimi artırıp dolayısıyla işsizliği de azaltmasını sağlayacaktır. Transfer harcamaları ise, istihdam açısından olumsuz etki yaratabilir. Transfer harcamalarından olan işsizlik yardımı, kişileri

çalışmamaya teşvik edebilir, işsizlerin iş bulup yerleşme isteklerini azaltabilir. (Kanca ve Bayrak, 2015: 59)

Gelirin yeniden dağılımı için en önemli araç kamu harcamalarıdır. Kamu harcamaları, harcamaların türüne ve biçimine göre gelir dağılımındaki eşitsizlikler üzerinde arttırıcı ya da azaltıcı etkilerde bulunabilir. Öğrenci bursları, işsizlik ödemeleri transfer harcamaları türüne örnek gösterilir ve bu harcamalardan yararlanan bireylerin gelirlerinde net artışlar gözlemlenmektedir.

Kamu harcamalarında yaşanan devamlı artışlar kamunun piyasadan mal/hizmet talep etmesini ifade eder ve eğer piyasadaki toplam arz toplam talepteki artışı karşılayamazsa fiyatlar genel seviyesinde artış gözlemlenir. Fiyatlar genel seviyesindeki artışlar enflasyonist baskı yaratabilir. Enflasyonist baskıların olduğu dönemde kamu harcamaları düşürülerek efektif talebin azalması, durgunluğun olduğu dönemlerde kamu harcamaları artırılarak efektif talebin artması amaçlanır. Burada kamu harcamaları maliye politikası aracı olarak kullanılabilir. (Susam, 2016 : 190)

B. Kamu Harcama Politikasının Amaç Ve Araçları

Maliye politikası araçlarından olan kamu harcamaları geçmişten günümüze kadar devamlı artış eğiliminde olduğu bilinmektedir. Sürekli artarak büyük boyutlara ulaşan kamu harcamaları, maliye politikası üzerindeki önemini ve etkinliğini de arttırmıştır. Kamu harcamalarının uygulama alanı ve düzeyi doğrultusunda yapılan düzenlemeler ile ekonomideki dengenin sağlanması mümkün kılınır.

1. Kamu Harcama Politikasının Amaçları

Kamu harcamaları, toplumsal ihtiyaçların karşılanması, ekonomik dengesizliklerin giderilmesi, kalkınmanın teşvik edilmesi ve adil gelir dağılımının oluşumunda önemli olan bir politika aracıdır. (Akdemir ve İlgün, 2011: 179) Kamu harcama politikası amaçları; kamusal ihtiyaçların karşılanması, tam istihdama ulaşmak, üretim artışı, fiyat dengesi, belirli bölge veya sektörler öncelik oluşturmak ve tüketim faaliyetlerini düzenlemek olarak sıralanabilir. (Seçme, 2010: 42)

a. Kamusal İhtiyaçların Karşılanması Amacı

Kamu harcama politikasının en temel amacı kamusal mal ve ihtiyaçların karşılanmasıdır. . Kamusal mal ve hizmetler birçok kişi tarafından aynı anda tüketilebilir. Örneğin, toplum düzeni sağlanması için ihtiyaç duyulan adalet ve güvenlik harcamaları tam kamusal mal ve hizmet olarak nitelendirilir. Bu hizmet için herkes farklı bir değer öngörebilir. Faydası tam olarak bölünemez ve tüketiminde rekabet yoktur.

b. Ekonomik Amaçlar

Ekonomik amaçların başında tam istihdam hedefi gelir. Geniş anlamda tam istihdam, bir ekonomideki bütün üretim araçlarının (emek, toprak, sermaye ve girişim) üretimde var olması ve hiç birinin atıl kalmamasıdır. Dar anlamda tam istihdam, ekonomide çalışmak isteginde olan bütün yetişkin bireylerin, iş bulup çalışmalarını tanımlamaktadır. (Dinler, 2012: 489) İstihdamı korunması veya desteklenmesi, özellikle dezavantajlı grupların içinde yer bulunan kadın, göçmen veya engelli vatandaşların hedef alındığı istihdam politikalarının yaratılması, kapsayıcı ve toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımlar ile işgücü piyasasına katılımın teşvik edilmesi, ücret ve maaş düzenlemeleri kamu harcama politikasının tam istihdam hedefleri arasında gösterilebilir.

Devletin ekonomiye kamu harcama politikaları ile müdahalesinde gözettiği diğer amaç fiyat istikrarıdır. Fiyat istikrarı insanların yatırım, tüketim ve tasarrufa dair davranışlarında dikkat etmeye gerek duymadıkları derecede düşük bir enflasyon oranını belirtir. Gelişmiş ülkelerde % 1 ile % 3 düzeylerindedir. Ekonomik ve sosyal istikrar sağlanabilmesinin öncelikli bir koşuludur. (Cebeci, 2005: 255) Kamu harcama politikası ile izlenecek adımlar ve alınacak tedbirler için fiyatlar genel seviyesinin düşme eğiliminde mi, yükselme eğiliminde mi olduğu bilinmelidir. Fiyatlar genel seviyesi sürekli yükselme eğiliminde olması enflasyonu gösterir ki bu durumda cari harcamaların azaltılması gereklidir.

Devlet ekonomide büyüme hedefine yönelik kamu harcama politikaları da yürütür. Bir ekonomideki üretim hacminde dönemler itibariyle artışı ekonomik büyüme olarak tanımlanır. (Özel, 2012: 64) Gelişmiş ülkelerde üretim artışındaki mevcut durumun korunması için kısa dönemli bir amaç iken az gelişmiş ya da

gelişmekte olan ülkelerde ekonomik yapıda köklü değişiklikleri gerekli kıldığı için uzun süreli bir amaçtır. (Seçme, 2010: 44)

Ayrıca devlet, teşvik edici kamu harcama politikaları ile toplumun ihtiyaçları doğrultusunda gerekli sektörlerin gelişmesine katkıda bulunur. Ek olarak bölgeler arasındaki eşitsizliğin giderilmesi yönünde özel tedbirler ve kalkındırıcı politikalar uygular.

c. Sosyal Amaçlar

Devletçe, toplumun sağlığı ve refahı açısından bazı ürün ve hizmetlerin yasaklanması veya kullanımının sağlanması yönünde politikalar oluşturulmaktadır.

2. Kamu Harcama Politikasının Araçları

Kamu harcama politikasının farklı ekonomik amaçlara ulaşması ve her bir kamu harcama türlerinin ekonomik etkileri açısından ortaya çıkacak sonuç farklı olabilir.

Bütçenin açık vermesi, fazla vermesi veya denk olmasını etkileyen faktörler harcama ve gelir araçlarını ifade eder. Devlet harcamaları kamu yatırımları, mali yardımlar, transfer ödemeleri, devlet stoklarındaki değişimler, cari harcamalar, ücret ve maaşlar, diğer dış ödemelerdir. (Seçme, 2010: 45)

a. Kamu Yatırım Harcamaları

Ekonomide sermaye birikimini oluşturmak ve üretim potansiyelini oluşturmaya yönelik olan harcamalardır. Bu harcamalar milli gelir düzeyini artırmakla beraber ekonomide istihdam hacmini yükseltmektedir. Üretim araçlarına üretim kapasitesini artırmak için yapılan, üretim faktörlerinin verimliliğini artıran ve yararı birden çok dönemi kapsayan dayanıklı mallar için yapılan harcamalardır. (Erginay, 1985: 70) Kamu harcama politikası içerisinde düşünüldüğünde; durgunluk dönemi yaşayan bir ekonomide artan kamu yatırım harcamaları kısa vadede toplam talebi artırırken, uzun vadede kamu yatırımları ekonominin kapasitesini genişletici etkiye sahip olacaktır. Durgunluk döneminde uygulanan bazı genişletici önemlerin, uzun vadeli enflasyonist baskı yaratacağı düşünüldüğünde, bu baskının arz tarafıyla düşürülmesi için bugünden üretim

kapasitesinin arttırılması önemlidir. Ek olarak, gelişmekte olan bir ekonomide durgunluk yaşıyorsa, kamu yatırım harcamalarının arttırılması ekonomik kalkınmanın sağlanmasına da olumlu yararı olacaktır. (Tokatlıoğlu ve Selen, 2021: 265)

Enflasyonist bir dönemde ise, yatırım harcamalarında azaltılma yapılması beklenebilir. Bu harcamalardaki bir azalma, kısa vadede toplam talebi daraltacağından anti enflasyonist bir sonucu olabilmektedir. Ancak bu durumda, uzun vadede üretim kapasitesinin azalmasına sebep olacağı düşünöldüğünden, ekonomik problemlere yol açabilmektedir. (Öztürk, 2015: 120)

b. Cari Kamu Harcamaları

Cari harcamalar, devletin kamu hizmetini sunmak için yaptığı harcamaları, hizmet ve demirbaş alışlarından oluşan ve o dönemde tüketilen harcamalardır. (Erginay 1985: 95) Devletin satın aldığı mal ve hizmetler, ekonomideki talebe etki ederek milli gelirin ve istihdamın seviyesini doğrudan etkilemektedir. Politika aracı olarak değerlendirildiğinde cari harcamaların artması ekonomi üzerinde genişletici, azaltılması ise daraltıcı etki yaratmaktadır. (Tepekule, 2016: 70)

Enflasyonla mücadelede toplam talebi düşürmek amacıyla cari harcamaların azaltılması düşünülebilir. Cari harcamalar kamu hizmetinin görölməsi için yapılan günlük harcamaları ifade etmesi sebebiyle politika aracı olarak cari harcamalar azalma yönünde esnek değildir. Özellikle personel giderlerinin kısılması kamuoyunda siyasal tepkilere yol açabilir. Bu durumda hükümetler oy kaybını dikkate alarak kararını verecektir. Cari harcamalardaki azalma üretim kapasitesinin tam anlamıyla yararlanılmasını engelleyerek ekonomideki verimliliği düşürüp, uzun dönemde büyüme ve kalkınma yönünden olumsuz etkiler yaratabilir. (Tokatlıoğlu ve Selen, 2021: 233)

c. Kamu Transfer Harcamaları

Milli gelirden doğrudan bir etkisi olmayan, yalnızca satın alma gücünün özel kişiler veya sosyal gruplar arasında el değıştirmesine sebebiyet vermektedir. (Orhaner, 1992:93) Transfer harcamalarının politika aracı olarak etkileri sosyal nitelikli transfer harcamaları ve mali nitelikli transfer harcamaları olarak ikili bir ayrımla açıklanmalıdır. Sosyal nitelikli transfer harcamaları kişilerin hayat

standartlarını arttırmaya yöneliktir ve daha adil bir gelir dağılımı sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bu harcamalar kişilerin harcanabilir gelirini arttırarak dolaylı olarak mal ve hizmet talebini yaratması yönünden bakıldığında satın alma gücü nedeniyle başta ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi ve kalkınmanın hızlandırılması olmak üzere politika hedeflerine katkı sağlar. Mali nitelikli transfer harcamaları ise, üretimi desteklemek amaçlıdır. Sosyal nitelikli harcamalar gibi talep artışı oluşturmaz fakat transferi alan ekonomik birimlerin davranışı doğrultusunda cari ve yatırım yönlü mal ve hizmet talebi oluşturur. Bu harcamalar doğrultusunda üretim kapasitesinin artması, yeni istihdam koşulları yaratması açısından ekonomik istikrara ve gelir dağılımında adaletin sağlanması olan politika hedeflerine katkıda bulunur. (Tepekule, 2016: 72)

Mali yardımların özelliği esnek ve seçici olmasıdır. İstenilen ürüne ya da bölgeye istenildiği zaman aktarılabilir. Farklı amaçlar doğrultusunda kullanıldığı gibi öncelikle yatırımların ve ihracatın teşvikinde önemli rol oynar. Tüketicilerin korunmasında fiyatları düşürerek ya da üreticiyi korumada fiyatların düşmesini önleyerek kullanılabilir. (Altınışık, 1996: 45)

3. Kamu Hizmetleri ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Yıllar önce Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı'nın Gündem 2030, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nda cinsiyet eşitliği ve kadın hakları için hükümet fonlarının kullanımını dile getirilmiş, fakat toplumsal cinsiyet eşitlikleri ile kamu harcamaları arasındaki ilişki hükümetlerden yeterince ilgi görmemiştir. Kadınların sosyal, ekonomik ve politik alanlarda karşılaştıkları ayrımcılık ve karşılaştıkları engeller nedeniyle daha az gelir ve değere sahip olduğu, ayrıca daha fazla ücretsiz bakım işi yaptıkları ve bu sebeple daha fazla devlet desteğine ihtiyaç duydukları bilinen bir olgudur. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin fazla olduğu ülkelerde devletlerin kamu hizmetleri ve bu hizmetlere yönelik kamu harcamaları aracılığıyla bu soruna müdahalesi önemli hale gelmektedir.

Uygun şekilde tasarlanmış temel kamu hizmetleri, toplumsal cinsiyet dönüştürücü bir altyapı ve sosyal koruma hizmetleri, devlet kaynaklarını kadınların ihtiyaçlarını ve önceliklerini karşılayacak şekilde dikkatlice hedeflerse, hükümetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik taahhütlerini yerine

getirmelerinde etkili bir yol olabilir. Aynı zamanda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi'nin beşinci maddesi olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği'nin dördüncü maddesi, hükümetleri “kamu hizmeti, altyapı ve sosyal koruma politikalarının sağlanması yoluyla ücretsiz bakım ve ev işlerini tanımak ve değer vermek” için çağırılmaktadır. (The African Women's Development And Communication Network, 2019: 1)

(1) Kamu Hizmetleri:

Kamu hizmetleri, yeterli yaşam standardını sağlamak için gerekli hizmetlerin yanı sıra su, gaz, elektrik, sağlık hizmetleri, eğitim ve bakım hizmetlerinin sağlanması da dahil olmak üzere daha kapsamlı nitelikte sosyal hedeflerdir. Hükümetlerin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmesi, geliri yeniden dağıtması, ayrımcılık ve yoksulluğu ele almaları için kilit bir yoldur. (The African Women's Development And Communication Network, 2019: 7)

Kamu hizmetleri herkes için önemlidir, ancak su toplamadan yaşlı bakımına kadar, ödenmemiş bakım yükleri nedeniyle kamu hizmetleri kadınlar için özellikle önemlidir. Kadınların ağır ve orantısız ücretsiz bakım yüklerinin toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarına ulaşılmasında büyük bir engel olduğu giderek daha fazla kabul görmektedir. Bu nedenle, genellikle kemer sıkma programlarıyla ilişkilendirilen kamu hizmet kesintilerinin, bu yükleri artırarak kadınlar üzerinde orantısız bir etkisi olduğu söylenebilir. (The African Women's Development And Communication Network, 2019: 7)

Bakım hizmetleri, ekonomik büyüme ve kadınların ekonomik anlamda güçlendirilmesi için evrensel bir hak ve temel yapı taşıdır. Bu nedenle hükümetler temel ekonomik politikalarında, herkes için uygun fiyatlı, kaliteli ve erişilebilir bakım hizmetlerine (çocuk bakımı, yaşlı bakımı, engellilik bakımı) yatırım yapma taahhütlerine yer vermelidir. Aynı zamanda ücretli ve ücretsiz bakım çalışmaları için alınan önlemler ulusal istatistiklere dahil edilmeli ve temel altyapıya (su, elektrik, sağlık, eğitim ve güvenli ulaşım) yatırım yapılmalıdır. (UN, 2017: 9)

(2) Altyapı Hizmetleri:

Genellikle altyapı hizmetleri, toplumun işlev görmesini ve hizmetlerin görülmesini sağlayan yollar, köprüler, kanalizasyonlar, elektrik şebekeleri ve telekomünikasyon gibi temel fiziksel tesisler olarak görülür. Fakat altyapı yatırımı, kadınların ücretsiz iş ve bakım için harcadıkları zamanı azaltabilir ve kadınların zamanını azaltarak ekonomik verimliliğini artırabilir. Verimli veya temiz enerji teknolojilerine erişim, ücretsiz iş ve bakım yaparken kadınların üretkenliğini, sağlığını ve güvenliğini artırabilir. Bu, kadınların ücretli işlere ya da eğitim fırsatlarına, sosyal yaşama ve karar alma süreçlerine katılma zamanını serbest bırakır. Yapılan araştırmalara göre Bangladeş'te, uygun fiyatlı elektriğe erişim, kadınların ev işleri için harcadıkları zamanı % 70 oranında azaltarak, ev içinde ve dışında ücretli iş yapma zamanlarını serbest bırakmıştır. (ICED, 2017: 2)

Kamu altyapı programları gibi yatırımlar bireysel gruplar yerine genel olarak kamu yararına değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, kadınlar genellikle işe gitmek için gereken zaman ve enerjinin yanı sıra hastaneler, toplum merkezleri ve okullar gibi sağlık ve sosyal tesislere erişimde yardımcı olduğu için ulaşım gibi kamu altyapı müdahalelerinden yararlanmaktadır. Bu nedenle altyapı tasarımında, planlama aşamasında kadınlar özellikle akılda tutulmalıdır. Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD)'nın toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama ve kadınların güçlendirilmesi amacıyla yaptığı müdahaleleri incelemek için gerçekleştirilen bir çalışmada, kamu altyapı hizmetlerinin, “zaman yoksulluğu” gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bazı temel nedenlerini kontrol altına almada etkili olabileceği ifade edilmiştir. Ancak, bahsedilen bu faydalar kasıtlı olarak program tasarımına dahil edilmeli ve sürekli olarak izlenmelidir. Kadınların kaynaklara ve fırsatlara erişimindeki iyileşmeler, toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığının artırılmasına yönelik tedbirlerle birleştirildiğinde, cinsiyet rollerindeki ve ilişkilerindeki değişikliklerin daha etkili bir şekilde gerçekleştirildiği ifade edilmelidir.(Khan, 2018: 3)

(3) Sosyal Koruma Hizmetleri:

Sosyal koruma hizmetlerine zemin oluşturan sosyal koruma yaklaşımı, ILO tarafından, çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde korumayı genişletme konusundaki son deneyimlere dayanarak geliştirilmiştir. Bu yaklaşım 2010 Binyıl Kalkınma Zirvesi'nde, Birleşmiş Milletler İcra Kurulu Başkanı ve üye ülkeler Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından, gelire erişimi ve gelir güvenliğini garanti altına almak amacıyla; herkes için temel sosyal hizmetlere, hassas gruplara özel önem vererek ve yaşam döngüsü boyunca insanları koruyarak ve güçlendirerek tasarlanmış entegre bir sosyal politikalar seti olarak onaylanmıştır. Bu yaklaşıma göre sosyal koruma kapsamında sağlanan garantiler; (1) çeşitli sosyal transferler şeklinde (nakdi veya ayni) temel gelir güvencesi, örneğin yaşlılar ve engelliler için emekli maaşları, çocuk yardımları, gelir destek yardımları ve/veya işsizler ve çalışan yoksullar için istihdam garantileri ve hizmetler ; (2) sağlık, su ve sanitasyon, eğitim, gıda güvenliği, barınma ve ulusal önceliklere göre tanımlanan diğer alanlarda temel ekonomik sosyal hizmetlere evrensel erişim olarak sıralanabilir. (ILO, 2011: xxii)

Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre kadınların işgücü piyasasına katılımı ve sosyal korumaya erişimlerinin kapsamı ile ilgili bir takım sorunlar vardır. Kadınlar ile yoksulluk kavramı arasında anlamlı bağlantılar olduğu günümüzce de bilinmektedir. Bunun birçok nedeni vardır. Kadınlar, yalnızca işgücü piyasasına değil, aynı zamanda üretken alanlara ve daha iyi ücretlendirilmiş çalışmalara erişimlerini sınırlayan bir dizi kısıtlamayla (yasal, kültürel, sosyal normlar ve uygulamalar gibi) karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Ayrıca, kadınlar, özellikle kayıt dışı ekonomide, sosyal korumaya erişim olmaksızın, daha gündelik, güvensiz ve tehlikeli işlerde bulunma, daha düşük ücret ve belli meslek alanlarıyla sınırlı olma eğilimindedir. Buna ek olarak, kadınlar sosyal hayat açısından daha sınırlı ses ve temsile sahiptirler. Sosyal koruma yaklaşımının odak noktası, temel sosyal korumayı günümüzde dışlanan kesimleri ve kayıt dışı ekonomiyi kapsayacak şekilde genişletmek, mevcut cinsiyet dengesizliklerinin bazılarını düzeltmek için büyük bir potansiyele sahiptir. Sosyal koruma hizmetlerinde hak temelli yaklaşıma vurgu yapılmış olması, kadınlar için menfaat ve korumaya eşit erişimin sağlanması, üretken kapasitenin artırılması ve

kadınların işgücü piyasasına katılımlarının sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. (ILO, 2011: 58)

Yakın zamana kadar, kamusal kaynakların sosyal korumaya tahsis edilmesinin "verimsiz" olduğu ve "özel tasarruf ve yatırımların" önüne geçtiği yönünde bir bakış açısı söz konusuydu. Ancak 1990'lı yılların ortalarından bu yana, farklı bir sosyal yatırım perspektifi, "üretken" veya "dönüştürücü" sosyal politika olarak adlandırılan, baskın bakış açısını sorgulamaya yönelik bir dizi fikir öne çıkmıştır. Sosyal politikaların, sağlık, eğitim ve öğretim programlarının "insan sermayesi", beceri oluşumu ve verimlilik üzerindeki olumlu etkileri yoluyla ekonomik büyümeye olumlu bir etkisi olabileceği ileri sürülmektedir. Bu durum sosyal korumaya yönelik politikaları meşrulaştırmıştır. Sosyal koruma programlarına birçok kanaldan erişilebilir. Örneğin, sağlık ya da emeklilik için katkıda bulunan sosyal sigorta programlarına istihdam yoluyla erişilebilir. Sosyal sigorta programları, kapsamı dahilinde bağımlı nüfusu da (yani çocuklar, eş) içerebilir. Sosyal yardım programları ise aksine, genellikle belirli bir gelir seviyesinin altına düşenlere karşı kısıtlayıcı olmayan faydalar sağlar. (Razavi, 2011: 4-5)

Sosyal koruma kapsamında yer alan bakım hizmetleri de düşünüldüğünde, kamu kesimi bu hizmetlere yatırım yaparak, bakım çalışmalarını resmileştirerek, kadınların işgücü piyasasına katılımını artırmada bir araç olarak görülebilir. Bakımdan faydalananların, ücretsiz bakıcıların ve bakım hizmetinde çalışanların kaliteli altyapıya erişiminin iyileştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve genel refah üzerinde önemli bir etkide bulunur; böylece çeşitli sosyal koruma hizmetlerinin gerçekleştirilmesine de katkı sağlar. Ücretli doğum izni verilen aile bireyleri sonrasında, (kadınların veya erkeklerin) aynı işe geri dönme garantisi ile çocuklara veya bağımlı aile bireyelerine bakım izni alma olasılığının, kadınların işten ayrılmasını önlemek için çok etkili olduğu kanıtlanmıştır. Sosyal korumaya katkıda bulunan sistemlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmede kilit rol oynadığı, İskandinav ülkelerinden örnekler verilerek açıklanabilir. Örneğin, İzlanda'daki evrensel çocuk bakımı ve cömert ebeveyn iznini içeren ilerici çocuk bakımı politikaları, kadınların iş ve çocuk yetiştirme arasında seçim yapmak zorunda kalmamasını sağlar. İsveç, 480 güne (16 aya) kadar esnek ücretli ebeveyn

izni ile dünyadaki en cömert ebeveyn izni politikalarına sahiptir ve İsveç'i en düşük cinsiyet farkına sahip ülkelerden biri haline getirmiştir. Norveç emeklilik ve vergi sistemindeki yeniden dağıtım mekanizması ile çalışan kadın ve erkekler arasındaki gelir farkını yüzde 43'e düşürdüğü gibi, emeklilik gelirinde ise sadece yüzde 7'ye düşürmüştür. (UNWomen, 2019: 64)

Sonuçta sosyal koruma mekanizmalarının toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkıda bulunabilmesi için yürütülen politikanın aşağıda belirtilen maddeleri yerine getirmesi gerekir: (OXFAM, 2014: 3)

- Tüm dünyada insan haklarını ve insana yakışır yaşam standartlarını destekleyen evrensel bir sosyal koruma amacı oluşturulmalıdır.
- Ücretsiz bakım işlerinin doğasını anlamak için ücretsiz bakım işinin yükünü paylaşmak üzere veriler toplanmalı ve analiz edilmelidir.
- İşyerinde toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ortadan kaldırmalı, ebeveynlik izni hakkı, çocuk ve yaşlı bakımına erişim, sosyal güvenlik gibi aile dostu politikaları teşvik etmelidir.
- İstihdam politikaları, kadınlar için insana yakışır işlerin sayısını artırmayı, kadın ve erkek arasındaki ücret farkını kapatmayı, mesleki ayrımcılığı azaltmayı ve kadınların ekonomik ve sosyal haklarını geliştirmeyi amaçlamalıdır.
- Kadınların pazarlık gücünü ve statüsünü güçlendirecek iş kanunu oluşturulmalıdır.

A. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yaklaşımı Ve Kamu Harcama Politikası

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını bir hedef olarak benimseyen hükümetlerin, bu hedefe dönük kamu harcama politikaları “cinsiyete duyarlı bütçeleme” yaklaşımı çerçevesinde incelenmektedir.

1. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yaklaşımı

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, her türlü kamu harcamasını ve kamu gelirini toplumsal cinsiyet perspektifinden analiz etmeyi amaçlamaktadır; yani bütçe kaynaklarının kadınlar ve erkekler arasındaki dağılımını karşılaştırmaktadır. (European Women's Lobby, 2004: 7) Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının temel amacı, bütçe zemininden katkıda bulunarak yaşamın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır. Kadınların ve erkeklerin aynı haklar, sorumluluklar ve imkanlara sahip olmaları toplumsal cinsiyet eşitliğini ifade eder.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin en temel göstergeleri, kadınlar ve erkeklerin ekonomik özgürlüklerini denk şartlarda kazanmaları, karar alma mekanizmalarında eşit temsil edilmeleri, cinsiyete bağlı her türlü şiddetin bitirilmesi, toplumsal cinsiyet peşin hükümlerin ortadan kaldırılması ile iş ve aile yaşamının uzlaştırılmasına dair eşit rol ve sorumlulukların üstlenilmesidir. (Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2014: 10)

Cinsiyete duyarlı bütçeleme hedefleri, her ülkenin kendine özgü siyasi ve sosyal şartlarına ve politikaların uygulanmasını destekleyen kurumsal mekanizmaları doğrultusunda değişiklik gösterebilir. Ancak cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımlarının çoğunun temel hedefleri şunlardır: (Sharp, 2003: 9)

- Bütçe ve politikalara dahil edilen toplumsal cinsiyet sorunları ve etkilerinin paydaşları arasında farkındalığı arttırmak,
- Hükümetleri toplumsal cinsiyet eşitliği taahhütlerini bütçe taahhütlerine çevirmek için sorumlu kılmak,
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için bütçeleri ve politikaları değiştirmek.

Bütçe programlarında erkek ve kadınlara yönelik eşit miktarda bir kamu harcaması yapılmadığı, konu ile ilgili yapılan çalışmalarda görülmektedir. Kamu sağlık hizmetlerinde anne sağlığı ile alakalı harcamalar kadınlara yöneliktir, erkekler yararlanmaz. Bu örnekte de belirtildiği gibi kadın ve erkek farklı

ihtiyaçlara sahiptir. Ayrıca pür kamusal mal/hizmet olarak ifade edilen savunma, güvenlik, adalet gibi hizmetlerin faydalanıcıları kadın ve erkek olarak tespit etmek mümkün değildir. Öyleyse cinsiyete duyarlı bütçeleme, kamu harcamalarının yarısı kadınlara yarısı erkeklere yönelik olması değildir. (Meriç, 2007: 59) Cinsiyete duyarlı bütçeleme süreci için, kamu harcamalarından faydalananların analizi ve gelire katkıda bulunanların belirlenmesi oldukça önemlidir.

a. Kamu Gelirleri

Kamu gelirleri beş sınıflandırmaya tabi tutulabilir; dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, kullanıcı ücretleri, devletlerarası yardımlar ve borçlanmalardır. Dolaysız vergiler, belirli kazançların toplanması ile elde edilmesi sebebiyle bu vergilerin vergi mükellefinin cinsiyetine göre ayrılması zordur. Fakat kişisel gelir vergisi gibi dolaysız vergilerde kişiselliğın yanında ailenin gelir durumu da dikkate alınarak aile geliri üzerinden de verginin alınabilmesi mümkündür. Yani, aile bireylerinin yararlandığı muafiyetler, sahip oldukları kredilerin dağılımı, gelirleri gibi konularda verilere gereksinim söz konusudur.(Meriç, 2007: 61)

Katma Değer Vergisi gibi dolaylı vergiler, ürün ve hizmete dair bağlantısı nedeniyle cinsiyet tarafsız düşünülse de gelirlerinin çok büyük bir oranını tüketim mallarına harcıyor olan bireyler daha çok vergi ödeyen yoksul insanları daha fazla etkilemektedir. Ayrıca yoksulluğun kadınlarda daha fazla görüldüğü bilinmekle birlikte hanehalkı tüketim harcamalarına daha fazla katkıda bulunan yoksul kadınlar üzerinde verginin etkisi daha çok olacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayabilmek için genellikle doğrudan vergilere yapılacak artış daha doğru bir yaklaşım olabilir. Bunun nedeni, erkeklerin nakit gelir elde etme olasılıklarının kadınlara göre daha yüksek olması ve dolayısıyla vergilere katkıda bulunma olasılığının daha yüksek olmasıdır. Devlet, kişisel gelir vergisi ile sağladığı gelirleri ile kadınlar ve kız çocukları üzerindeki ücretsiz emeğın yükünü azaltan programlar uygulayabilir. (Budlender ve Hewitt, 2003: 104)

Harç ve resim gibi yarar neticesinde sağlanan gelirler ise cinsiyete yönelik olarak belirlenebilir ve cinsiyet ayırımına dayalı olarak alınabilir. Örneğın, devlet okullarındaki öğrencilerden alınan harçlar kolay bir biçimde kamu harcamaları içinde cinsiyet ayırımına tabi tutulabilir. Devletlerarası yardım gelirleri de bu

bağlamda değerlendirilebilir. Eğer yardım verildiğinde yardımın cinsiyet ayrımcılığı için kullanılacağı bildirilirse, bu oldukça basit olacaktır; fakat herhangi bir şekilde bu belirtilmemiş ise bu durumda ayırmak zor olacaktır. Verilen örnek dış borçlanma için de geçerli olabilir. Borç mevcut harcamalar için alınmışsa ayırım güç olacaktır. Sebebi, bu durumda borcun ödenmesinin, kimlerden alınan vergi gelirleriyle yapıldığı önemli olacaktır. Çeşitli durumlarda ise alınan borcun ödenmesinden çok nerelerde kullanıldığı önemli olmaktadır. Eğer dış borcun cinsiyet ayrımının görüldüğü alanlarda kullanılması açısından bakıldığında cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı uygun iken, borcun ilgili alanlarda kullanılmamasında ise cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımına ters düşeceği düşünülebilir. (Meriç, 2007: 61)

b. Kamu Harcamaları

Hükümetler, eğitim, sağlık, ekonomi, altyapı gibi birçok alanda kamu yararına olan kamu hizmetleri sağlar. Cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı açısından kamu harcamaları üç farklı şekilde sınıflandırılabilir; (European Women's Lobby, 2004: 11)

- Transferler (, işsizlik yardımları, çocuk bakımı, doğum parası gibi)
- Sübvansiyonlar (yani tarım ürünleinre yapılan sübvansiyonlar, gıda veya ihracat sübvansiyonları)
- Hizmetler (kanunlar ve hukuksal düzenlemeler, sağlık, eğitim, elektrik, su, yollar gibi kamusal mal/hizmetler)

Kamu harcamalarındaki değişiklikler tüm insanların yaşam standartları üzerinde doğrudan ve dolaylı etkiye sahiptir. Bütçenin kadınlar ve erkekler üzerindeki etkisinin analiz edilmesi için harcamaların toplamı üç kategoriye ayrılabilir; (Sharp, 2003: 11)

- i) Toplumsal cinsiyete özgü kamu harcamaları: Bu tür harcamalar kadınlar, erkekler, çocuklar gibi grupları temel almaktadır. Kadın sağlığı tasarımları, aile içi şiddetle mücadele danışmanlığı, küçük çocuğu olan kadınlar için programlar, kız çocuklarına özel eğitim

projeleri gibi. Bu çeşit kamu harcamaları mutlak anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğini hedeflemez.

- ii) Kamusal hizmetlerde eşit fırsat sağlanmasına yönelik harcamalar: çocuk bakımı tesisleri ve ücretli ebeveyn izni şeklinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı hedefleyen harcamalardır.
- iii) İki kategoride yer almayan kadın, erkek, kız ve erkek çocuklarında etkileri olan genel harcamalar: Çoğu ülkede devlet harcamalarının %99'unu oluşturan ana harcamalar, kamusal mal/hizmetleri tüm toplumun kullanımına sunmayı amaçlamaktadır. Bu harcamaların cinsiyet açısından tarafsız olduğu düşünülür. Bu nedenle, kadınlar ve erkekler üzerindeki farklı etkileri açısından analiz edilmedi oldukça önemlidir.

Kamu harcamalarının buradaki üç maddesi gözlemlenirken, bütçenin cinsiyet duyarlılığını değerlendirmek ve izlemek için göstergeler oluşturulabilir. Bu göstergeler toplam harcamalara kıyasla, toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen kamu harcamalarının payını ölçebilir ve özellikle kadınlar için önem taşıyan kamu hizmetlerine ayrılan kamu harcamalarının payı değerlendirilebilir. Bu göstergeler, aslında kamu harcamalarının ne kadarının kadınlar için somut faydalara dönüştüğünü gösteren istatistikleri içerecektir. Ayrıca bu göstergeler, kişi başına düşen reel harcamaların artıp artmadığını da gösterebilir. (European Women's Lobby, 2004: 11)

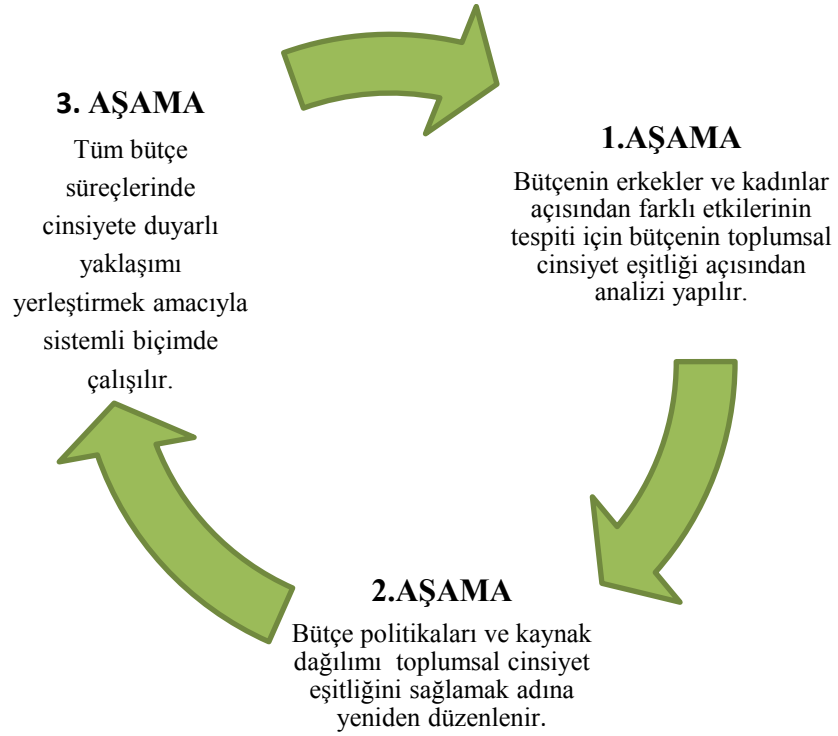
c. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Süreci

Cinsiyete duyarlı bütçe, tüm bütçede veya çeşitli seçilen alanların harcama programlarında yer alabilir. Ayrıca yeni oluşturulacak program ve projelerin cinsiyete dayalı olarak oluşturulmasıyla veya çeşitli gelir ve vergileme sistemlerinin cinsiyete dayalı bir hale getirilmesiyle oluşturulabilmektedir. (UNIFEM, 2007: 3) Toplumsal cinsiyet perspektifinden kamu bütçesi oluşturmak için alınması gereken önlemlere yönelik temel adımlar aşağıdaki gibidir; (European Parliament, 2003: 16)

- i) Kamu harcamalardan yararlananların ve gelire katkıda bulunanların belirlenmesi,

- ii) Kamu gelirleri ve kamu harcamaların erkekler ve kadınlar arasında nasıl bölüşüleceğinin tespit edilmesi,
- iii) Bütçe politikalarının ve kaynakların dağılımının ekonomik yönden, zaman ve ücretsiz iş yükü açısından kadın ve erkek üzerindeki farklı etkilerinin gözlemlenmesi,
- iv) Kaynakların kadınların ve erkeklerin çeşitli gereksinimlerini karşılayıp karşılayamayacağını tespit etmesi,
- v) Bütçe planlanmasının ve uygulanmasının birtakım aşamalarında cinsiyet farklılıklarının göz önünde tutulması,
- vi) Bütçe yoluyla kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliklerin düşürülmesinde özel tedbirlerin tanımlanması.

Şekil 2: Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Süreci Aşamaları

Kaynak: (Quinn, 2009: 17)

İlk aşama cinsiyete duyarlı bir bütçeleme sürecinde temel olan ilk adımdır. Bu noktada öncelikle kadınların ve erkeklerin bütçeden farklı biçimlerde etkilendikleri tespit edilir. Analizin ilk ölçütünde bütçe programlarının son kullanıcılarının veya alıcılarının cinsiyetlerine göre kategorize eden bir rapor oluşturulur. Toplumsal cinsiyet açısıyla analiz daha kapsamlı hale geldiğinde ise rapor daha fazla bilgileri de içerebilir. (Quinn, 2009: 17)

Bütçenin toplumsal cinsiyet göz önünde bulundurularak yeniden yapılandırılması ikinci aşama hedefidir. Bütçenin kaynakları erkekler ve kadınlar arasında denk olarak dağıtılmadığında veya kaynakların dağılımının, hükümetin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırma politikasına uymadığında bütçede yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bütçenin kadınlar ve erkekler üzerindeki farklı etkileri ortaya çıktığında, cinsiyetin bütçe süreçlerine bir analiz ölçütü biçiminde dahil edilmesi gerekliliği vardır. Bununla birlikte, geçici veya bir defaya mahsus çözümler, cinsiyete duyarlı bir analizin temel bulgusunu ele almaz, yani bütçeler cinsiyet açısından tarafsız olmaz. Bütçelerin cinsiyet üzerindeki etkisi kabul edilmeli, toplumsal cinsiyet eşitsizliği daha kalıcı bir şekilde düzeltilmelidir. (Quinn, 2009: 20)

Üçüncü aşama, bütçe yapımında yer alan süreçlerle ilgilidir. Cinsiyete dostu bütçeleme, yalnızca bütçelerin içerikleri ile alakalı değildir. Bütçeleme süreci verilen kararların ne olduğu, kararların kimin tarafından verildiği, kimlerin kararlardan etkilendiği ve kararları reddedenlerin kim olduğuyla bağlantılıdır. Cinsiyete dayalı bütçeleme, süreç içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin özendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyen yapı ve kurumların değiştirilmesini ifade eder. Cinsiyet açısından tarafsız olduğunu kabul eden fakat cinsiyet körlüğünden dolayı toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olan bütçe sistemi, toplumsal cinsiyete yönelik bir yapı haline getirilmelidir. Bu dönüşüm üçüncü aşamada gerçekleştirilir; bu toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının bütün temel program ve planlarda yer alması (anaakımlaştırması) çalışmasıdır ve birinci ve ikinci aşamada yapılan hazırlıklara gerek duyar. (Quinn, 2009: 20)

Bu aşamalar doğrultusunda, toplumsal cinsiyete duyarlılık analizi için Diane Elson, bütçe araçları çeşitli şekillerde sınıflandırmaktadır; (European Women's Lobby, 2004: 16-18)

- Toplumsal Cinsiyet Farkındalıklı Politika Değerlendirme: Bütçelerin politik taahhütleri izlemesi gerektiği ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin bütçelerin dikkate alması gereken politik konulardan biri olduğu ifade eder. Politikaların uygulanması için yeterli kaynak tahsis edilip edilmediğini analiz etmektedir.
- Toplumsal Cinsiyete Göre Ayrıştırılmış Faydalanıcı Değerlendirmeler: Sağlanan kamu hizmetlerinin, yararlanıcıların gereksinimlerine ne ölçüde yanıt verebildiğini fark edebilmek için fiili ve potansiyel kullanıcıların fikirlerini önemseyen bir araçtır.
- Toplumsal Cinsiyete Ayrıştırılmış Kamu Harcama Sıklığı Analizi: Belli bir program için, kadınlar ve erkekler arasındaki harcamaların dizilimini oluşturmak için kamu harcamalarını karşılaştırmaktadır. Böyle bir analiz için, cinsiyete göre ayrıştırılmış verilere ihtiyaç duyulur.
- Toplumsal Cinsiyete Ayrıştırılmış Gelir/Vergi Oranı Analizi: Bu analizde, kadınlar ve erkekler tarafından bireysel olarak ödenen görece doğrudan ve dolaylı vergi miktarı incelenmektedir. KDV gibi dolaylı vergilerin yükü, kadınlar ve genel olarak düşük gelirli bireyler üzerinde daha ağırdır, çünkü gelirlerinin daha büyük bir kısmı bu dolaylı vergilere harcanmaktadır.
- Zaman Kullanımında Bütçe Etkisinin Toplumsal Cinsiyete Ayrıştırılmış Analizi: Milli bütçe ve ev içinin zamanı kullanma arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır. Aile içi emeğin ölçütünü tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır. Zaman kullanımlı çalışmalar, hemen hemen tüm ülkelerde kadınların ücretsiz işlerde, erkeklerden daha fazla zaman harcadığını ortaya koymaktadır.
- Orta Vadeli Ekonomi Politikası Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı: Bütçenin yıllık olmanın ötesine geçip, ileri dönemdeki bütçelere yol göstermek neticesinde orta vadeli ekonomik çerçeve içerisinde ekonomik modeller geliştirmektedir.

- Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Beyanı: Cinsiyete duyarlı bütçe lemede, cinsiyet analizini yapmak için Diane Elson'un belirttiği yedi farklı yöntem kullanılarak bütçenin, toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkilerinin gözden geçirilmesidir.

2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Kamu Harcama Politikaları

Maliye politikası araçları olan vergilendirme ve kamu harcamaları, herhangi bir ülke için toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gittikçe artırabilecek ya da azaltabilecek önemli etkilere sahiptir. Özellikle kadınların su ve yakacak toplama, ev işleri, yemek hazırlama, çocuk ve hasta bakımı gibi orantısız bir iş yükünün varlığı halinde, kamu harcamalarıyla bir müdahale söz konusu olabilmektedir. Ücretsiz işlerin cinsiyete göre eşitsiz dağılımı tüm dünyada sıkça görülebilenken özellikle düşük gelirli ve dezavantajlı kadınların yükü burada oldukça fazladır.

Yaşanılan son küresel mali krizde alınan tasarruf tedbirleri, özellikle kamu hizmetlerine en çok bağımlı olan yoksul kadınlar için ücretsiz bakım ve ev işçiliği yükünü daha da artırmıştır. Bu durum ise kadınların ücretsiz iş yükünün ekonomik gerileme dönemlerinde yoğunlaştığını kanıtlar niteliktedir. (UNWomen, 2015: 84) Gerçekleşen ekonomik sorunların, erkeklere göre kadınları daha çok etkilediği kanıtından anlaşıldığı üzere kamu harcama politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği için önemi yadsınamaz.

Cinsiyete göre eşitlikçi kamu harcama politikaları aşağıdaki üç hedefe katkıda bulunmalıdır: (Birchall ve Fontana, 2015: 9)

- (1) Ücretsiz bakım işinin azaltılması ve yeniden dağıtılması
- (2) Çeşitli iş kollarında cinsiyet eşitsizliklerinin düzeltilmesi
- (3) Hane halkının savunmasız üyelerine kaynak tahsisinin kolaylaştırılması

Kamu sektörünün sosyal hizmetlere ve sosyal korumaya diğer sektörlere göre daha fazla tahsisi önemlidir, ancak daha fazla adalet ve kapsayıcılık için yeterli bir koşul değildir. Kamu harcamalarının cinsiyet eşitleme potansiyeli büyük ölçüde her sektördeki belirli programların tasarım ve uygulama şekline bağılıdır. Bayındırlık hizmetlerini örnek olarak ele almak gerekirse, sadece bu hizmetin varlığı, yoksulluk ve toplumsal cinsiyet açısından eşitlikçi olduğu

varsayılmaz. Kamu harcamalarının cinsiyet eşitliğini desteklemesini sağlamak için belirli programların tasarım ve uygulamaları aşağıdakilerin tümünü içermelidir: (Birchall ve Fontana, 2015: 10)

- Kadının ücretsiz iş yüklerini azaltmak için kamusal plan ve programların kullanılması ve çocuk bakımı sağlayarak kadınların erkeklerle eşit şartlara gelmesinin kolaylaştırılması (yukarıda belirtilen birinci hedefi yansıtmaktadır).
- Beceriye dayalı eğitim (tercihen geleneksel olmayan kadın mesleklerinde) sunarak, işgücü piyasasının kayıt dışı olmayan kesimleriyle bağlantıları destekleyerek ve işçilerin sendikalaşmasını teşvik ederek uzun vadede kadınların istihdam edilebilirliğinin artırılması (yukarıda sayılan ikinci hedefi yansıtmaktadır).
- Hane halkındaki savunmasız üyelere kaynakların tahsisinin kolaylaştırılması adına uygulanacak bir program, hane halkının sadece bir üyesine katılma hakkı verirse, kadınların tercihli istihdamdan yararlanmalarını sağlamak için bir kota veya benzer bir önlem alınması (yukarıda sayılan son hedefi yansıtmaktadır.)

Özetle kamu sektörünün, toplumsal cinsiyet eşitliği için gerekli koşulların yaratılmasında kilit bir rolü vardır. Yukarıda belirtilen destekleyici politikalara istinaden kamu sektörü, cinsiyet farklılıklarını kapatan eğitim harcamaları; sağlık hizmetlerine erişimin iyileştirilmesi ve kadın ihtiyaçlarına yönelik düzenlemelerin yapılması için gerekli harcamaları; kadınların bakım yükünü azaltacak sosyal ve fiziksel altyapı yatırımlarını sağlayabilmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki hükümetler kadınların bedelsiz bakım ve ev işlerini tanımak, azaltmak ve yeniden dağıtmak için çeşitli önlemler alabilir. Eğitim ve sağlık hizmetleri harcamaları, su ve sağlık korumaya yapılan yatırımlar, kadınların ücretli işlere katılmasını sağlayacak çocuk bakım hizmetlerinin sağlanması şeklinde örneklendirilir. (UNWomen, 2015: 87) Burada belirtildiği gibi temel sosyal hizmetlere ve altyapıya ayrılan toplam harcamaların düzeyi toplumsal cinsiyet eşitliğinin başarılı olmasıyla bağlantılıdır.

Ayrıca önemli olan toplam sosyal hizmet harcamalarının sadece düzeyi değil, alt sektörler nasıl dağıtıldığıdır. Örneğin: çoğu ülkede bakım hizmetleri hala düşük düzeydedir ve buldukları yerlerde kapsama alanı ve kalitesi genellikle düzensizdir. Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakım (EÇEB) hizmetlerine ilişkin veriler bu noktayı göstermektedir. OECD ülkelerinde, kadınlar üzerindeki bakım yükünün en çok olduğu 0-2 yaş arası çocuklar için EÇEB hizmetlerinin kapsamı, 3-5 yaş arası çocuklar için olan kapsamın çok gerisindedir. EÇEB hizmetlerine yapılan kamu yatırımı, son zamanlarda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin politika gündeminde olmaktadır. (UNWomen, 2015: 172) Bu örneğe dayanarak EÇEB hizmetlerinin ülke tarafından düşük gelirli çalışan annenin ihtiyacını ne ölçüde karşıladığı önemli hale gelmektedir.

Sağlık, eğitim, su ve sanitasyonun yanı sıra bakım hizmeti de dahil olmak üzere erişilebilir ve uygun fiyatlı, kaliteli sosyal hizmetlere yapılan kamu yatırımı ekonomik ve sosyal hakların gerçekleştirilmesinin anahtarıdır. (UNWomen, 2015: 156) Fakat daha fazla kamu yatırımı, kendi başına, sosyal hizmetlerden adil sonuçlar sağlamak değildir. Örneğin, annelerin çocuklarını sağlık kontrollerine götürmeleri veya onları yetiştirmeleri için bazı nakit transfer programlarının gerekliliği üzerine bir takım varsayımlar mevcuttur. Doğrudan kadınlara ödenen nakit transferler, talep edilen hane içindeki statü açısından olumlu etkilere sahip olabilir, ancak kişisel tüketimdeki erkek-kadın eşitsizliklerini mutlaka değiştirmezler ve hatta erkeklerin kişisel gelirlerini ve harcamalarını korumaya bile hizmet edebilirler. (Molyneux, 2007: 71) Bu nedenle, bakım ihtiyaçları ve toplumsal cinsiyet eşitliği kırılmalıklarının kapsamlı değerlendirmelerinin, sosyal koruma stratejilerinin ve programlarının tasarımına ve uygulanmasına sistematik bir şekilde yansması çok önemlidir. (Jones ve Holmes, 2011: 1)

Sosyal hizmetler dışındaki sektörler yapılan kamu harcamaları da toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkıda bulunabilir. Karayolu ağındaki iyileştirmeler, kırsal köyler ve yakındaki topluluklar arasındaki temasların yanı sıra girdilerin ve tüketim mallarının teslimatını ve alıcılara ürün satma veya üreticilere ürün getirme imkanlarını iyileştirebilir. Ek olarak yolları iyileştirme, çukurların onarımı ve trafik ışıklarının takılması gibi altyapı harcamaları kadınlar için, mal ve hizmetlere daha fazla ve güvenli erişime dönüştüklerinde fayda

sağlamaktadır. Kadınlar için kırsal alanlardaki ulaşım hizmetlerinin zamanlaması ve sıklığı hizmetlerin maliyeti ve kullanımını da önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca uzak bölgelerdeki hizmetler için kadınlar saatlerce veya günlerce bekleyebilir veya en yakın kavşağa gitmek için yürümek zorunda kalabilirler. Otobüslerin çalışma süreleri, kırsal kesimdeki kadınların ve erkeklerin ulaşım ihtiyaçlarını ve programlarını karşılayacak şekilde revize edilmelidir. Bu müdahalelerin kadınlara gerçekten faydalı olabilmesi için ihtiyaçlarını tam olarak karşılayan çözümlere dikkat edilmelidir. (World Bank, 2010: 12)

Hem kadınlara hem de erkeklere yönelik olabilen cinsiyete özgü programlara ve özellikler bir cinsiyeti hedef alan ya da diğerine hedeflenmeyen programlara yapılan kamu harcamalarının da toplumsal cinsiyet eşitliği için etkileri önemlidir. Devlet, sadece kadınları veya sadece erkekleri hedef alan programlama ile cinsiyet açısından tarafsız olmuş görünebilir, ancak etkisi tarafsız olmayabilir. Yalnızca erkekleri hedef alan programlama kadınlara karşı ayrımcı olmayabilir, aksine fiili olarak eşitliği destekliyor olabilir. Örneğin, genç erkeklere yönelik bir öfke yönetimi programı hedef olarak düşünülebilir. Ayrıca kadınları hedef alan programların zorunlu olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklememesi söz konusu olabilir. Bunun örneği ise, kadınların maddi ihtiyaçlarını karşılayan, ancak geleneksel cinsiyet rollerini güçlendiren yoksulluğu azaltma programlarıdır. (Elson, 2006: 49)

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin etkilendiği birçok alan vardır. Bir alandaki toplumsal cinsiyet eşitliğini azaltmak için yapılan kamu harcamaları diğer alanlara pozitif yönde etki sağlayabilir. Örneğin, su hizmetleri için yapılan harcamalar düşünüldüğünde, bu hizmet suyu almak için harcanan zamanı azaltır. Bu durum kadınların ücretli çalışma fırsatını artırabilir, böylece hem su ihtiyaçları karşılanır, hem de istihdamdaki cinsiyet boşlukları azalır. Birden fazla alanda etkisi olan kamu harcamalarının önceliklendirilmesi toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlanmada önemli adım olabilir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla kilit araçlardan birinin mali politikalar olduğunu ifade eden Seguino, bu kapsamda kamu harcamalarını standart sınıflandırmanın dışında farklı bir sınıflandırma ile ele almıştır. Seguino,

kamu harcamalarını aşağıdaki gibi sınıflandırarak her birinin toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili yönlerini değerlendirmiştir; (Seguino, 2016: 6)

- Fiziksel ve sosyal alt yapı yatırımı
- İstihdamı teşvik eden kamu yatırımları
- Kamu yatırımlarını önceliklendirme stratejileri ve araçları: Cinsiyete dayalı bütçeleme

a. Fiziksel ve Sosyal Altyapı Yatırımları

Fiziki altyapı yatırımları, kadınlar üzerindeki ücretsiz emeğin verimliliğini artırırken, zaman yükünü de azaltarak toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmede önemli bir etkiye sahiptir. Böylece bu tür yatırımlar ile zaman yükü azalan kadınların, ücretli işlerde yer alma imkanı artabilir.

Ayrıca konuya ilişkin önemli bir kanıt olarak belirtmek gerekir ki, kadınların gelirleri arttığında çocuk sağlığı, eğitimi ve gelişimine daha fazla kaynak sağladığı gözlemlenmiştir. Bunun nedeni ise, kadınların gelirlerinin büyük bir bölümünü erkeklere oranla çocuklara daha çok harcama eğiliminde olmalarıdır. Kadınların bakım yükünü azaltmak ve sağlıklarını iyileştirmek için yapılan altyapı yatırımlarının, çocuklar üzerindeki olumlu etkileri nedeniyle, daha sağlıklı, eğitilmiş ve üretken bir işgücü şeklinde uzun vadeli ekonomik faydaları söz konusudur. (Seguino, 2016: 7)

Erkeklerin ve kadınların kamu hizmetleri ve altyapı hizmetlerinden farklı şekilde yararlanması, kamunun bu hizmetleri sunmasında farklı ihtiyaçlar ve öncelikleri ortaya çıkarmıştır. Başlıca eşitsizlikler şunlardır; (European Reconstruction and Development Bank, 2015: 54)

Su, atık ve enerji: Herkes için güvenilir kamu hizmetlerine erişim konusunda çoğu ülke özellikle kırsal bölgelerinde zorluklarla karşılaşmaktadır. Su, atık, enerji gibi belediye hizmetlerine güvenli erişimin sağlanamaması kadınların ücretsiz iş yükünü artırmakta ve ücretli işlerde çalışma, kız çocuklarının okula gitme olasılığını engelleyici etkiye sahiptir.

Ulaşım: Düşük gelire ve hane içinde finansal kararlarda daha az karar alma hakkına sahip kadınların, erkeklere göre toplu taşımaya daha çok bağlı

olduğu araştırmalarda yer almıştır. Toplu taşımaya bağlı kadınlar için kişisel güvenlik önemli bir endişe kaynağı olmaktadır.

Bilişim: Avrupa Birliği İmar ve Kalkınma Bankası'nın faaliyet gösterdiği 22 ülkeden 21'inde elde edilen veriler, erkeklerin internet kullanımının kadınlardan daha fazla olduğunu göstermektedir. İnternet kullanımında en büyük toplumsal cinsiyet ayrımı bulunan lkeler Türkiye ve Fas olmuştur. Bu durum kadınların istihdama (online başvuru), e-ticarete ve bilgiye erişim imkanlarını kısıtlayabilmektedir.

İnsanların kapasitelerine yapılan yatırımlar, ekonomi genelinde üretkenliği olumlu yönde etkileyen kamu hizmetleridir. Bu tür yatırımların, hükümetin cari tüketime yönelik harcamaları, insani gelişme harcamaları yerine sosyal altyapı harcamaları olarak sınıflandırılması daha uygundur. Sosyal altyapı bireylerin temel sosyal, entelektüel ve duygusal becerileri ile sağlığını yani, ülkeler için insani gelişme düzeyini ifade etmektedir. Kamuya ait olma özelliği gösteren köprüler, caddeler gibi fiziksel altyapı yatırımlarının tersine sosyal altyapı yatırımları insanların kendisinde oluşmakta ve sosyal kamu harcamaları yoluyla geliştirilmektedir. Sosyal altyapı harcamaları, istihdamda cinsiyet eşitliğini önemli bir şekilde artırabilir. Cinsiyetler arası işbölümü, kadınların sosyal hizmet faaliyetlerinde veya ekonominin ücretli bakım sektöründe istihdam edilmesinin daha olası olması nedeniyle, bu alandaki kamu harcamaları cinsiyet istihdamındaki boşlukları daraltabilir. (Seguion, 2016: 7) Türkiye'de yapılan bir araştırmada, ocuk bakım alanları ve okul öncesi eğitim kurumlarına yapılacak ek 20,7 milyar TL'lik bir kaynak ayrılması çeşitli istihdam fırsatları, yoksulluk ve toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkileri değerlendirilmiş ve inşaat sektörü ile karşılaştırılması yapılmıştır. Buradan çıkan sonuç, inşaat sektöründe yapılacak bu büyüklükteki bir yatırımın doğrudan bu sektörde ve dolaylı olarak diğer sektörlerde 290 bin yeni iş yaratacağı yönündedir. Erken ocukluk Bakımı ve Okul ncesi Eğitim (EÇBOÖE) sektörüne eşit büyüklükte bir yatırımın yapılması sonucunda ise doğrudan ve dolaylı biçimde yaratılacak olan iş potansiyeli 719 bin, yani ilk rnektekinin 2,5 katıdır. Ayrıca, EÇBOÖE'nin yaygınlaştırılmasıyla yaratılacak yeni işlerde kadınların oranı %73 gibi tahmin edilirken, inşaat sektöründeki yatırımla yaratılacak işlerde kadınların oranı yalnızca %6 kadar

olabilecektir. Bu doğrultuda, bahsedilen bu oranlar açısından gözlemlendiğinde EÇBOÖE'ye kaynak tahsis edilmesi erkekler için de önemli boyutta iş imkanları sağlayacaktır. (İlkkaracan, Kim ve Kaya, 2015: 9)

b. İstihdamı Teşvik Eden Kamu Yatırımları

İstihdamı teşvik eden kamu yatırımları kapsamında konjonktür karşıtı politikalar ve tam istihdam politikaları ile son istihdam mercii programları, enflasyonist baskıları karşılamaya yönelik kamu harcamaları, ayrımcı uygulamaların görüldüğü bölgeler, sektörler ve bireyler açısından pozitif ayrımcılığa dayanan diğer politikalar yer almaktadır. Kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması doğrultusunda, küresel ölçekte bu konjonktür karşıtı politikalar ile tam istihdam politikalarına geri dönüş gerekmektedir. Sanayileşmiş ekonomiler, bu gibi politikaları daha çok benimseyebilirler. Yani, daha fazla mali alana sahip olma eğilimindedirler; borç verenlere karşı sahip oldukları güvenilirlik sebebiyle borçlanma yetenekleri daha yüksek olduğundan telafi edici kamu harcamaları yapabilmektedirler. Az gelişmiş ülkelerin konjonktür karşıtı politikaları benimsemeleri konusunda daha az serbestlikleri vardır. Bu durumun nedeni, kısmen yoksul ülkelerin, kriz sırasında özel sermaye piyasalarından borçlanmak yerine IMF'den kredi almaları ve IMF'nin şartlarını sağlamak için kamu kesimi harcamalarını azaltmak zorunda bırakılmasıdır. (Seguino, 2016: 8)

Son istihdam mercii programı, hükümetin temel ücrette bir kamu sektörü projesinde hazır, istekli ve çalışabilen işsizlerin tümünü istihdam eden, devlet tarafından finanse edilen bir program olarak ifade edilmektedir. Bu program iş deneyimini, ırkını, yaşını veya cinsiyetini gözetmeksizin işçileri “oldukları gibi” olarak işsizliğin ortadan kaldırılabilmesini ifade eder. Bu program tam istihdamı sağlamak ve aynı zamanda ücretli işlerdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmanın başka bir yolu olarak görülmektedir. (Tcherneva, 2012: 2)

Kamu harcamaları, özellikle sorunun kökeninin talep cephesinden değil de arz darboğazlarından kaynaklandığı gelişmekte olan ülkelerde, enflasyonist baskıları azaltacak hedeflere de faydalı olacak şekilde yönlendirilebilmektedir. Darboğazları azaltmak için fiziksel altyapı, yollar, iletişim ve kamu sağlığı

gibi sosyal altyapıya yönelik olarak hedeflenmiş harcamalar, üretim maliyetlerini ve dolayısıyla enflasyonu düşürebilmektedir. Enflasyonun düşmesi, tam istihdam hedefine ulaşmak için önemlidir; çünkü çoğu ülkede merkez bankaları enflasyon baskılarına politika faiz oranlarını artırarak ve dolayısıyla özel yatırımları ve toplam talebi azaltarak cevap vermektedir. Sonuç ise büyümede bir yavaşlama meydana gelmesidir. Ayrıca işsizlik ve yoksulluk oranlarının yüksek olduğu bölgeleri hedef alan kamu yatırımları, kadınların yoğun olduğu sektörlere yönelik olumlu eylem politikaları olarak da uygulanabilmektedir. (Seguino, 2016: 11)

c. Kamu Yatırımlarını Önceliklendirme Stratejileri Ve Araçları

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, hükümetin gelir ve harcama politikalarının hem kadınlar hem de erkekler üzerindeki etkisini değerlendirerek cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için bir araçtır. Cinsiyete dayalı bütçeleme süreçlerinin öncelikleri konusunda net bir anlayışı olmalıdır. Bir örnek vermek gerekirse, birçok Sahra Altı Afrika ülkesinde, toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki temel kısıtlamalar, kadınlar üzerinde ücretsiz bakım yükünün olması ve ülkenin tarımsal üretkenliklerini artıracak kaynak eksikliğinin olmasıdır. Bu gibi durumlarda çeşitli hedeflere öncelik vermek mantıklıdır: elektrik, temiz su, kırsal sağlık klinikleri ve kadınların bakım yükünü azaltma yolları için kamu yatırımları; teminat eksikliği sebebiyle devlet garantili kredilerle küçük çiftçilere, özellikle de kadınlara verilecek kredinin genişletilmesi; ve kamu yatırım önceliklerinin kadınların ihtiyaçlarını yansıtmasını sağlamak için ilgili kurumlarda kadın temsil kotalarının uygulanmasıdır. Eğitimde cinsiyet eşitsizliklerinin en az olduğu, ancak kadınlar ve erkekler arasındaki işsizlik boşluklarının çok büyük olduğu diğer bağlamlarda, genel olarak istihdam yaratmanın yanı sıra ücretli işe erişimde ve bakım yükünün paylaşmasında toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik edici özel politikalara yer verilmelidir. (Seguino, 2016: 12)

III. TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMA POLİTİKALARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Üçüncü bölümde, Türkiye’de seçilmiş harcamacı kamu kuruluşlarının toplumsal cinsiyet eşitliği için yürüttükleri kamu hizmetleri ve bu kamu hizmetleri doğrultusunda yapılan kamu harcamalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin varlığıyla ilgili değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Bunun için önce Türkiye’deki toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğinin genel görünümünü veriler yardımıyla ortaya koymakta fayda vardır.

A. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Genel Görünümü

1. Ulusal Mevzuat Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Türkiye’de hem insan hakları hem de kadın hakları üzerine yaklaşımlar 19.yüzyıla kadar ulaşmaktadır. O dönemlerden bu yana, hem genel anlamda insan hakları, hem de kadının insan hakları bağlamında oldukça bilgi ve deneyim birikimi oluşturulmuştur. Günümüzde, devlet içerisinde insan ve kadın haklarını korumak, geliştirmek ve haklarının ihlal edilmesini önlenmek adına oluşturulmuş kurumlar, parlamentoda yer alan komisyonlar, baro danışma merkezleri, bu alanda araştırmalar için üniversitelerde programlar veya merkezler kurulmuştur. (Kurtoğlu, 2015: 13)

Kadın erkek eşitliğinin sağlanmasında son yıllarda yaşanan sorunların veya eksikliklerin giderilmesi için çaba sarf edilmiş, bir takım yasal düzenlemeler yapılmış ve öncelikli olarak anayasamız olmak üzere diğer mevzuatlarda ek düzenlemelere yer verilmiştir.

Başta T.C. Anayasası olmak üzere Türkiye’de tüm kanunlarda kadın erkek eşitliği güvence altına alınmıştır. Anayasamızın ikinci maddesinde,“insan haklarına saygılı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir” ibaresiyle sosyal bir devlet olduğu belirtilmektedir.

Anayasamızın 5. maddesinde; “bireylerin ve toplumun esenlik, huzur ve mutluluğunu sağlamak, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti

ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamak” devletin asli görevlerinden sayılmıştır.

Toplumsal gelişmeler neticesinde kanunlarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Anayasamızda, 2001 yılında yapılan değişiklik en ayrıntılı olanıdır. Ekonomik ve sosyal haklarda en önemli değişiklik; eşler arasındaki eşitlik. Madde:41/1; “Aile Türk Toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır” biçiminde belirtilmiştir. Ayrıca Anayasanın 50. maddesi çalışma şartları ve dinlenme hakkına yer verilmiştir. Bu maddede “Kimse, yaşına cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar...” ifadesi vardır. (Kuyaksil, 2009: 347)

Anayasamızda 2004 ve 2010 yıllarında yapılan düzenlemeler kadın erkek eşitliğinin hayata geçirilmesinde oldukça etkili bir dayanak oluşturmuştur. 2004’te Anayasanın 10. maddesine “kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” ibaresi eklenmiştir. Olan değişiklik, kadınla erkeğin her alanda eşit hak ve imkanlara erişebilmesinin anayasal dayanağı olmuştur.

7 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleştirilen düzenleme ile Anayasamızın 90. maddesine “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır” ifadesine yer verilmiştir. Bu değişiklikle herhangi bir uyuşmazlık durumunda CEDAW dahil olmak üzere, temel hak ve özgürlükleri hedefleyen uluslararası anlaşmalar, ulusal düzenlemeler karşısında öncelikli konumdadır. (KSGM, 2008: 18)

Kadın ve erkeğin eşit sosyal ve ekonomik haklara sahip olması evlilik birliğinde önemli bir role sahiptir. Bu durum neticesinde eşler arasında eşitlik prensibi Türk Medeni Kanunu hükümlerinde esas alınmıştır. Kanun koyucu aile hukukunu düzenleyen hükümlerde “eşler” ifadesini kullanarak her iki eşe de

çeşitli yükümlülükler vermiştir. Böylece evlilik birliğinde kocayla eşit konumda olan kadının, sosyal ve ekonomik haklarının korunmasına imkan sağlanmıştır. Nitekim Türk Medeni Kanunu madde 186'da, "eşlerin evlilik birliğini beraber yönetecekleri" hüküm altına alınmıştır. Bu hükümle kadın, evlilik birliğinin yönetiminde kocayla birlikte eşit oy hakkına sahiptir. Ayrıca kadının soyadı (TMK md. 187); "meslek seçimi" (TMK md. 192); "aile konutu" (TMK md. 194); "kocanın evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi" (TMK md. 195) veya "kocanın ailenin ekonomik varlığını tehlikeye düşürecek işlemlerde bulunmasına" (TMK md.199) ilişkin hükümler de kadının sosyal ve ekonomik haklarını koruyucu özelliktedir. (Erkan, 2018: 448) Hukuki anlamda ilk kazanımlar 1990'lı yıllarda gerçekleşmeye başlamıştır. 1992 yılında Medeni Kanun'da kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan madde "eşitlik" ilkesine aykırılık neticesiyle iptal edilmiş, 1996 ve 1998 yıllarında ise sırasıyla erkeğin zinasını ve kadının zinasını suç sayarak cezalandıran maddeler "eşitlik ilkesine aykırılık ve uluslararası belgelerin cinsiyete dayalı ayrımı reddeden kurallarına aykırılık teşkil ettiği" gerekçesiyle iptal edilmiştir. 1998 yılına gelindiğinde ise doğrudan aile içi şiddeti önlemeye odaklanan ilk kanun olan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun yürürlüğe girmiştir. (Şener, 2011: 45)

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu da kadının ekonomik ve sosyal haklarının korunma altına alınması açısından temel düzenlemelere yer vermektedir. (Erkan, 2018: 448) 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun (2012) kabul edilmesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. 6284 Sayılı Kanun ile koruma sağlanmaya çalışılan "Kadın" kavramının kapsamı ve alınması öngörülen tedbirler genişletilmiştir. 6284 sayılı Kanun madde 1'e göre; "Bu Kanunun amacı; şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemek" şeklinde belirtilmiştir. (Çakmut, 2018: 51)

4857 sayılı İş Kanununun sağladığı en önemli gelişme, işveren ve çalışanlar arasındaki ilişkilerde cinsiyet dahil olmak üzere hiçbir nedenle temel insan hakları açısından ayrımcılık yapılmamasıdır. Bu kapsamda; (ASHB, 2019b:7)

- “İş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağı”
- “Cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için daha düşük ücret verilemeyeceği”
- “Cinsiyet, medeni hal ve aile yükümlülükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağı”
- “İşyerinde işçinin, işveren, diğer bir işçi veya üçüncü kişiler tarafından cinsel tacize uğraması ve bu durumu işverene bildirmesine rağmen gerekli önlemlerin alınmaması halinde işçinin haklı nedenle işi derhal fesih hakkına sahip olduğu”
- “Genel ekonomik kriz veya zorlayıcı nedenlerle kısa çalışma ve kısa çalışma ödeneği”
- “Kadın çalışanlara verilen ücretli ve ücretsiz doğum izini ile süt izni sürelerine ilişkin hükümler” kanunda yer almıştır.

Özel ve kamu sektöründe çalışan kadınlara yönelik olumlu değişiklikler oluşturularak istihdama katılımlarının teşviki, 6111 sayılı “Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile amaçlanmıştır. (Örücü ve Bakırtaş, 2012: 473) Bu Kanunun 74. maddesinde yer alan “Kadın işçilerin doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam on altı haftalık süre için çalıştırılmamaları esastır. Çoğul gebelik halinde doğumdan önce çalıştırılmayacak sekiz haftalık süreye iki hafta süre eklenir. Ancak, sağlık durumu uygun olduğu takdirde, doktorun onayı ile kadın işçi isterse doğumdan önceki üç haftaya kadar işyerinde çalışabilir. Bu durumda, kadın işçinin çalıştığı süreler doğum sonrası sürelere eklenir” hükmüne “Kadın işçinin erken doğum yapması halinde ise doğumdan önce kullanamadığı

çalıştırılmayacak süreler, doğum sonrası sürelere eklenmek suretiyle kullandırılır” cümlesi de eklenmiştir. (ASHB, 2019: 13)

2007 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle, ev içinde kadınların ürettikleri ürünlerin, pazar, şenlik, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarının geçici olarak belirleyeceği yerlerde ürün satmaları neticesinde elde edilen gelirleri vergiden muaf tutulmuştur. (KSGM, 2008: 20)

2. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Veriler Işığında Genel Görünümü

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadeleye yönelik politikaların oluşturulmasında; ulusal ve uluslararası alanda toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik güçlü ve zayıf yönlerin bilinmesi, temel gereksinim alanlarının tespiti ve bu alanlardaki boşlukların kapatılması için stratejilerin belirlenmesi önemlidir. Bu kapsamda uluslararası kurumlarca toplumsal cinsiyet eşitliğinin sayısal yönden değerlendirme yapılması için çeşitli alanlardaki göstergelerin düzenlenmesiyle, toplumsal cinsiyet eşitliğinin genel görünümü için birtakım endeksler geliştirilmektedir. Bu endeksler, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda dünya genelinin resmini çizip, ülkelerle karşılaştırmalar yaparak problem ve gereksinim alanlarını ortaya çıkartıp, reform alanlarını belirlemek ve gerekli gelişmeleri takip etmek üzere değerlendirilebilir bir kaynak oluştururken; politika tasarlama aşamalarına önemli girdiler vermektedir. Birinci bölümde de ifade edildiği gibi, AB, BM, WEF, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) gibi uluslararası ve ulus ötesi kuruluşlar, toplumsal cinsiyet eşitliğini ölçülebilir kılmak ve boyutları ortaya çıkarmak, ülkeler ve bölgeler arasında eşitsizlik düzeylerini gözlemlemek üzere çalışmalar yapan kurumlardandır. Gelişmiş ve gelişmekte olan çeşitli ekonomilerde, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair araştırmalarda, UNDP tarafından oluşturulan TEE önemli kaynaklardan birisidir. Endekste toplumsal cinsiyet eşitliğini değerlendirmek üzere üç alan belirlenmiş, bunlar; sağlık, ekonomik yaşam ve kadının güçlendirilmesi/temsil edilmesidir. Burada kadın ve erkek arasındaki mevcut eşitsizlikleri ve insani gelişim açısından yaşattığı kayıpları analiz etmek üzere Türkiye’nin 2019 yılı görünümü, G-20 ülkeleri ve OECD ortalamasının yer aldığı Tablo 1’de incelenmiştir. 0 ile 1 arasında değer

verilmektedir. TCEE değeri 1'e yaklaştıkça kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlik artmakta; 0'a yaklaştıkça bu eşitsizlik azalmaktadır. (Düşündere, Bilgiç ve Avşar, 2020: 6)

Türkiye'nin 2019 yılı endeksi 0,305'lik bir TCEE değeriyle 162 ülke içinde 66. sıradadır. UNDP'nin belirtmiş olduğu TCEE'de toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında Türkiye'nin en başarılı olduğu alan "sağlık alanı" olmuştur. Sağlık alanındaki göstergelerinde OECD ortalamasının altında yer almış olsa bile diğer göstergelere nazaran Türkiye bu alanda OECD ortalamasına daha yakın olmuştur. Ekonomik yaşam ve eğitim alanında ise OECD ortalamasının altında kaldığı gibi hemen hemen tüm G-20 ülkelerinin gerisinde kalmaktadır. Son olarak temsil edilme oranının yönünden eğitim ve ekonomi alanla karşılaştırıldığında daha başarılı bir puana sahip olsa da; sağlık göstergelerine göre daha negatif bir görünüme sahiptir. (Düşündere, Bilgiç ve Avşar, 2020: 7)

Tablo 1: Türkiye, OECD ortalaması ve G-20 ülkeleri Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ndeki 2019 yılı performanslarına ait gösterge değerleri

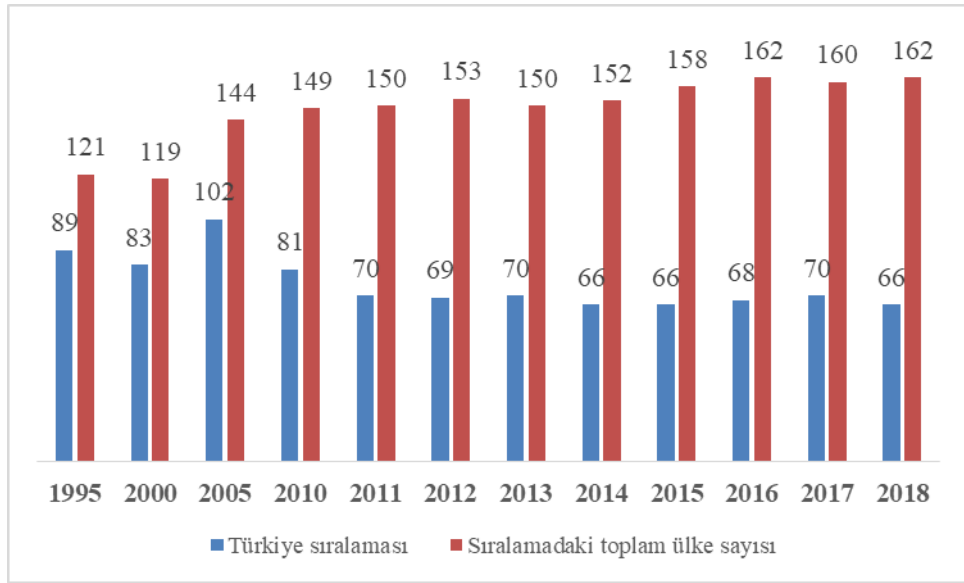
Ülke	İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması	Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği						
		Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi		Sağlık		Kadının Güçlenmesi		Kadınların İş Gücüne Katılımı, % (15 yaş ve üzeri)
		Sıra	Değer	Anne ölüm oranı, 100 bin canlı doğumda	Ergen doğurganlık oranı, (15-19 yaş arası 1000 kadın başına doğum)	Kadınların parlamentodaki temsil oranı, %	Kadınların lise mezuniyet oranı, % (25 yaş ve üzeri)	
Türkiye	59	66	0,305	16	26,6	17,4	44,3	33,5
Fransa	26	8	0,051	8	4,7	35,7	81	50,3
Güney Kore	22	10	0,058	11	1,4	17	89,8	53,8
İtalya	29	12	0,069	4	5,2	35,6	75,6	40
Kanada	13	18	0,083	7	8,4	31,7	100	60,9
Almanya	4	19	0,084	6	8,1	31,5	96	55,3
Japonya	19	23	0,099	5	3,8	13,7	95,2	51,4
Avustralya	6	25	0,103	6	11,7	32,7	90	59,7
İngiltere	15	27	0,119	9	13,4	28,9	82,9	57,7
Çin	85	39	0,163	27	7,6	24,9	75,4	61,3
ABD	15	42	0,182	14	19,9	23,6	95,7	56,1
Suudi A.	36	49	0,224	12	7,3	19,9	67,8	23,4
Rusya	49	54	0,225	25	20,7	16,1	96,3	54,9
Meksika	76	74	0,334	38	60,4	48,4	58,4	43,8
Arjantin	48	77	0,354	52	62,8	39,5	66,5	49
Brezilya	79	89	0,386	44	59,1	15	61	54
Güney Afrika	113	97	0,422	138	67,9	41,8	75	48,9
Endonezya	111	103	0,451	126	47,4	19,8	44,5	52,2
Hindistan	129	122	0,501	174	13,2	11,7	39	23,6
OECD			0,182	14	20,5	30,1	84,8	51,6

Kaynak: (Düşündere, Bilgiç ve Avşar, 2020: 8)

Türkiye'nin yıllar içerisinde TCEE'deki değerlerine Şekil 3'de yer verilmiştir. Her yıl TCEE verilerine sahip olan ülke sayısı artmıştır. Şekil 3'te de gösterildiği gibi

2010 yılında 121 ülke içinde 81'inci sıradayken; 2018 yılında 162 ülke arasından 66'ncı sırada yer almıştır. Türkiye, 2010-2018 yıllarında TCEE'nde 15 basamaklık bir artış olduğu gözlemlenmiş olsa da; dönemlere yayılmış bir artıştan ziyade 2010-2011 yıllarındaki yükselik bir gelişme niteliğindedir. 2010'da 81'inci sıradayken 2011'de 70'inci sıraya yükselmiş olan Türkiye 2011 yılından sonra 66-70 aralığında kaldığı gözlenmektedir. (Düşündere, Bilgiç ve Avşar, 2020: 8)

Şekil 3: Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ndeki 1995-2018 dönemlerine ait sıralaması

Kaynak: (Düşündere, Bilgiç ve Avşar, 2020: 9)

Türkiye, İGE'inde 189 ülke arasından 59'uncu sırada yer alırken; TCEE'inde ise 162 ülke arasından 66'ncı sırada yer aldığı bilinmektedir. WEF Küresel Cinsiyet Eşitliği'nde Türkiye, 153 ülke içinden 130'uncu sıradadır. Dünya Bankası tarafından geliştirilen Dünya Kalkınma Göstergelerine göre 187 ülke arasından kişi başı milli gelir yönünden 71'inci sırada yeri olan Türkiye'nin, toplumsal cinsiyet eşitliğinde daha alt sıralarda olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin ekonomik kalkınmayı amaçlayan politikalar kadar toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikalara da ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. (Düşündere, Bilgiç ve Avşar, 2020: 14)

Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile alakalı uluslararası kuruluşlarca gözlemlenen bu görünümüne ilave olarak, ülke içinde 81 ilin

görünümünü ortaya koyan bir çalışmadan da burada söz etmek gerekir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) liderliğinde, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) iş birliğince hazırlanmış olan “81 İilde Türkiye’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi (TCE)” araştırmasında, 11 ana gösterge ile hesaplanmış olan “81 İilde Türkiye’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi” oluşturulmuştur. Buna göre endeksin 1’e yaklaşması ya da 1’e eşit olması kadınlar ile erkeklerin tüm göstergelerde eşit performansının olduğunu göstermektedir. Endeks 0’a doğru düştükçe kadınların erkeklere oranla daha dezavantajlı konuma geldiğini, eşitliğin zedelendiğini ifade etmektedir. Yapılan çalışmanın endeks sonuçlarına göre 81 ilin ortalama değeri, 0,471’dir. TCE’de 1’e yakınlık tam eşitliği ifade ettiğine göre, ortaya çıkan bu değerle toplumsal cinsiyet eşitliği açısından Türkiye ortalamasının, tam eşitlik değerinden uzakta olduğu ifade edilmektedir. Türkiye’nin en eşitlikçi ili 0,542 değeri ile Muğla olmasına karşın bu değeri de tam eşitliğe yaklaşmış bir tablo göstermemektedir. Türkiye’nin en eşitlikçi ili Muğla’yı sırayla; İzmir, Yalova, İstanbul, Kırklareli, Çanakkale, Sinop, Tunceli, Aydın ve Balıkesir illeri izlemektedir. 0,395 endeks değerine sahip olan Muş, cinsiyetler arası eşitsizliğin en çok olduğu ildir. Eşitsizlik sıralamasında Muş’u sırayla; Bingöl, Bayburt, Şırnak, Batman, Bitlis, Kırıkkale, Siirt, Çankırı ve Erzurum illeri takip etmektedir. (Düşündere, Bilgiç ve Avşar, 2020: 8)

Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliğinin genel görünümünü ortaya koymak için eğitim, sağlık, istihdam gibi temel verilere ihtiyaç duyulmaktadır.

a. Eğitim

Temel insani bir hak olan eğitimin, eşit fırsatlar yaratarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadelede önemli bir rolü vardır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığı eğitim sisteminin ilerlemesinde engel olarak görülmektedir. Kadın okuma oranı düşüklüğü, yoksulluk, ücretsiz bakım yükünün çoğunlukla kadınlar üzerinde olması, geleneksel bakış açıları gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyen faktörlerin varlığının ortadan kaldırılabilmesindeki en temel araç eğitimden geçmektedir.

Uluslararası sivil toplum örgütü olan WEF tarafından hazırlanan 2020 yılı “Küresel Cinsiyet Eşitliği Uçurum Raporu”nda 153 ülkenin cinsiyet eşitliğine dair verilerine yer verilmiştir. Rapora göre Türkiye, Eğitime Katılım kategorisinde 113. sırada yer almaktadır. (WEF, 2019: 343)

Eğitimin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli göstergelerinden olan okur-yazarlık oranı açısından; Türkiye’de 2020 yılında 25 yaş ve üstünde okuryazar olmayan toplam nüfus oranı yüzde 3,8 iken, erkek nüfusunun yüzde 1’i, kadın nüfusunun ise yüzde 6,5’i okuryazar olmayan kategorisindedir. (TÜİK, 2021a) Bu durumda okuma-yazma bilmeyen nüfusun yüksek çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Ayrıca, 2020 yılında kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne daha fazla katıldıkları, hane halkı işgücü araştırması sonucu eğitim durumuna göre işgücüne katılım oranı incelendiğinde fark edilmiştir. (TÜİK, 2021b) Kadınların ekonomik faaliyetlerde bulunması, eşit şartlara sahip olması yönünden incelendiğinde eğitim seviyesinin artışı toplumsal cinsiyet eşitliği için önemlidir. Tablo 2’deki göstergelere göre, her eğitim kademesinde cinsiyete göre ülke çapında okullaşma oranları birbirine paralel gitmektedir.

Tablo 2: Eğitim Kademelerinde Cinsiyete Göre Net Okullaşma Oranları (2020-2021)

	İlkokul	Ortaokul	Ortaöğretim	Yükseköğretim
Erkek	93,3	89,0	88,1	40,5
Kadın	93,1	88,7	87,8	48,5

Kaynak: (TÜİK, 2021a: 95)

Tablo 3: Yaş Aralığına Göre Okulöncesi Eğitimde Cinsiyete Göre Net Okullaşma Oranları (2020-21)

	3-5 Yaş	4-5 Yaş	5 Yaş
Erkek	28,6	37,1	57,4
Kadın	28,1	36,5	56,3
Toplam	28,4	36,8	56,9

Kaynak: (TÜİK, 2021a: 95)

Tablo 3’de ise yaş aralığına göre okul öncesi eğitimde cinsiyete göre net okullaşma oranları yer almaktadır. Tablo 3’e göre ilkokuldan önceki son yaş grubu olan 5 yaş grubundaki net okullaşma oranı toplamda %56,9’dur. Dağılım cinsiyet durumuna göre dengelidir. 3-5 yaş aralığında olan çocukların yaklaşık %28’i, 4-5 yaş aralığında olan çocukların yaklaşık %36’sı okula gitme imkanına sahiptir. Yaş grubu düştükçe okullaşma oranı da düşmektedir.

Günümüzde, özellikle geleneksel toplumlarda kadınlar, eşit çalışma koşulları altında çalışabilmenin yanında toplum tarafından biçilmiş rol ve sorumluluklara sahiptir. Özellikle daha küçük yaşlardaki çocukların bakımının yalnızca annenin sorumluluğu altında olması anneyi çalışma yaşamından uzaklaştırıp, eve bağlı hale getirmiştir. Kadınların aile içi bakım emeğinin düşürülmesinde ve işgücünde yer alabilmesinde okul öncesi eğitimin önemi büyüktür. Anaokulları ile birlikte kreşler ve gündüz çocuk bakım evlerinin bulunmasıyla kadınlar üzerindeki ücretsiz bakım yükü azalacaktır. Ülkemizde anasınıfları da dahil erken çocuk bakımı hizmetleri toplumun her kesimi için ulaşılabilir olması toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyecektir.

b. İstihdam

2020 yılı “Küresel Cinsiyet Eşitliği Uçurum Endeksine göre Türkiye, 153 ülke arasından Ekonomiye katılım ve fırsat kategorisinde 136. sırada yer almaktadır. (WEF, 2019: 343)

Tablo 4: Yıllara Göre İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranı (%) (15+ Yaş)

Yıllar	İşgücüne Katılma Oranı (%)		İşsizlik Oranı (%)	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
2015	31,5	71,6	12,6	9,2
2016	32,5	72,0	13,7	9,6
2017	33,6	72,5	14,1	9,4
2018	34,2	72,7	13,9	9,5
2019	34,4	72,0	16,5	12,4
2020	30,9	68,2	15,0	12,3

Kaynak: (TÜİK, 2021a: 100-106)

Tablo 4'e göre kadınların işsizlik oranı belirtilen tüm yıllarda erkeklere göre hep daha fazla olmuştur. İşgücüne katılım oranlarında önemli farklılıklar da gözlemlenmektedir.

TÜİK Hane Halkı İşgücü Araştırması'na göre; ailede 3 yaşından küçük çocuğu olan 25-49 yaş grubunda yer alan bireylerin istihdam oranı, 2014 yılında %59,8 iken 2018 yılında %60,5 olmuştur. Bu oran cinsiyet açısından incelendiğinde; 2018 yılında aile içinde 3 yaşından küçük çocuğu olan 25-49 yaş grubundaki kadınların istihdam oranının %26,5, erkeklerin ise %90,4 olduğu görülmüştür. (TÜİK, 2019) Bu noktada anlaşılıyor ki kadınlar, erkeklerle kıyaslandığında çok daha düşük istihdam oranlarına sahiptir. 3 yaşının altında çocuğu olan kadın istihdam oranının erkeklere göre önemli bir fark olmasının sebeplerinden biri ücretsiz bakım yükünün sadece kadınlar üzerinde kalmış olabileceğidir.

Tablo 5: Ekonomik Faaliyetler Açısından Kadın İstihdam Oranı (%)

Yıllar	Tarım sektöründe çalışan kadın oranı	Sanayi sektöründe çalışan kadın oranı	Hizmet sektöründe çalışan kadın oranı
2014	32,9	17,1	49,9
2015	31,4	16,1	52,5
2016	28,7	15,9	55,4
2017	28,3	15,6	56,1
2018	26,1	16	57,9
2019	27,5	14,5	57,3
2020	25	15,6	58,6

Kaynak: (TÜİK, 2014-2020)

Tablo 5'e göre Türkiye'de istihdam edilen kadınların neredeyse yarısından fazlası hizmet sektöründe yer almıştır. Kadınlar, sanayi sektörüne göre tarımda daha fazla yer almaktadırlar. Genellikle az gelişmiş ülkeler veya geleneksel toplumlarda tarımsal üretimdeki işgücü, ücretsiz aile işçilerinden oluşmaktadır. Tarımda yer alan kadınların ücretsiz aile işçisi konumunda olması sonucunda toplumsal cinsiyet eşitliğinden söz edilemez.

Tablo 6: İşgücüne Dahil Olamama Sebeplerine Göre Kişi Sayıları (Bin Kişi)

İŞGÜCÜNE DAHİL OLMAMA NEDENİ	TOPLAM	ERKEK	KADIN
İşgücüne Dahil Olmayan Toplam Nüfus	31.483	9.645	21.839
İş Aramayıp, Çalışmaya Hazır Olanlar	4.348	1.809	2.540
Mevsimlik Çalışanlar	82	32	51
Ev İşleriyle Meşgul	10.002	0	10.002
Eğitim-Öğretim	4.432	2.039	2.393
Emekli	4.752	3.514	1.238
Çalışamaz Halde	5.016	1.604	3.412
Diğer	2.851	647	2.203

Kaynak: (TÜİK, 2020)

Tablo 7: İşgücüne Dahil Olamama Nedenleri, 2020 (%)

	Erkek	Kadın
İş aramayıp, çalışmaya hazır olanlar	5,7	8,1
Mevsimlik çalışanlar	0,1	0,2
Ev işleriyle meşgul	0,0	31,8
Eğitim-öğretim	6,5	7,6
Emekli	11,2	3,9
Çalışamaz halde	5,1	10,8
Diğer	2,6	7,0

Kaynak:TÜİK İşgücü İstatistikleri Ekim 2020 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 7'ye göre, ev işleriyle meşgul olma %31,8 oranıyla kadınlar için işgücüne katılamamasının en önemli nedeni olarak gözükmektedir. Bireylerin işgücüne dahil olamama nedenleri de cinsiyetler yönünden farklılaşmış durumdadır. Erkeklerle bakıldığında, genellikle emeklilik ve eğitimin devam etmesi gibi nedenlerle işgücüne dahil olmazken, kadınların %45,8'i ev işleriyle meşgul olduğu gerekçesiyle işgücünün dışında kalmıştır. Bu durumun temel sebebinin bir hanede erkeklerin gelir sağlayan birey, kadınların ise ev işlerini üstlenen birey olduğu görüşün yaygın bir kabul gördüğünü düşündürmektedir.

Toplumsal cinsiyete göre şekillenmiş iş bölümü sonucu, kadınların bakım hizmetlerinden (çocuk, hasta, yaşlı bakımı) ve ev işlerinden sorumlu tutulmaları, onların işgücüne katılması ve iş aramasında önemli ölçüde engel teşkil etmektedir.

Tablo 8: 2018 yılı Eğitim Durumuna Göre Cinsiyete Dayalı Oluşan Ücret Farkları

	Yıllık ortalama düzenli brüt ücret (TL)			Cinsiyete dayalı ücret farkı
	Toplam	Erkek	Kadın	(%)
Toplam	46 358	47 515	43 866	7,7
Eğitim Durumu				
İlkokul ve altı	33 765	35 666	28 294	20,7
İlköğretim ve ortaokul	33 383	34 702	28 720	17,2
Lise	35 812	37 334	32 013	14,3
Meslek Lisesi	47 532	50 820	36 183	28,8
Yüksekokul ve üstü	66 786	73 095	58 754	19,6

Kaynak: (TÜİK, 2021a: 133)

Tablo 8’de belirtilen 2018 yılı Kazanç Yapısı Araştırması verilerine göre; cinsiyete dayalı ücret farkı toplamda ve bütün eğitim derecelerinde kadın ücretinin aleyhine gerçekleşmiştir. Cinsiyete dayalı ücret farkı toplamda %7,7 olmuş; bu fark en çok %28,8 ile meslek lisesi mezunu erkekler ve kadınlar arasında gözlemlenirken en düşük fark %14,3 ile lise mezunu erkekler ve kadınlar arasında olmuştur. (TÜİK, 2018) Çalışma yaşamında bulunma süresi, bir kişinin yaşamı süresince işgücünde aktif olması beklenen sene sayısı olarak ifade edilir. Hane halkı işgücü araştırması verilerine bakıldığında; çalışma yaşamında bulunma süresi 2013’te 15 ve daha fazla yaştaki kadınlarda 16,7 sene, erkeklerde 37,7 sene olarak görülmekte iken 2018 yılında çalışma yaşamında bulunma süresi kadınlarda 19,0 sene, erkeklerde 39,3 sene olmuştur. (TÜİK, 2019a) Çalışma yaşamında bulunma süreleri artmış olsa da cinsiyet temelinde kadınların aleyhine bir durum söz konusudur. Kadınların çalışma hayatında kalma süreleri, erkeklerin çalışma hayatında kalma sürelerinin yarısına bile ulaşmamıştır.

Türkiye’de istihdama yönelik verilere göre; kadınların işgücü piyasasında yeterince var olamadıkları, kadın işgücüne katılım oranlarının erkek oranlarının

çok altında kaldığı, işsizliğin daha fazla olduğu, kadın konumunun çalışma yaşamında erkek konumunun gerisinde kaldığı ifade edilebilir.

c. Yetki ve Karar Alma Mekanizması

2020 yılı Küresel Cinsiyet Eşitliği Uçurum Raporu'na göre Türkiye, 153 ülke arasından siyasi güçlenme verilerine göre 109. sırada yer almaktadır. (WEF, 2019: 343) TBMM verilerine göre; 2019 yılında 589 milletvekili arasında kadın milletvekili sayısının 102, erkek milletvekili sayısının ise 487 olduğu görüldü. Meclise giren kadın milletvekili oranı, 2019 yılında %17,3 olmuştur. (TÜİK, 2019a) Bu sonuç ile, kadınların siyasal karar alma mekanizmalarına katılımlarının oldukça orantısız olduğu belirtilebilir.

Tablo 9: Mahalli İdarelerin Seçilmiş Görevlilerine İlişkin Bilgiler (2019)

Mahalli İdare Türü	Erkek	Oran (%)	Kadın	Oran (%)	Toplam
Büyükşehir Belediye Başkanı	27	90	3	10	30
Büyükşehir İlçe Belediye Başkanı	494	95	25	5	519
Belediye Meclis Üyesi	18.461	89	2.284	11	20.745
İl Belediye Başkanı	50	98	1	2	51
İlçe ve Belde Belediye Başkanı	776	98,5	12	1,5	788
İl Genel Meclis Üyesi	1.223	96,2	48	3,8	1.271
Köy Muhtarı	18.801	99,4	115	0,6	18.196
Mahalle Muhtarı	31.049	97	970	3	32.019
Köy İhtiyar Meclis Üyesi	79.689	98,8	1.007	1,2	80.696
Mahalle İhtiyar Heyeti Üyesi	134.362	97,5	3.418	2,5	137.780
Toplam	284.212	97	7.883	3	292.095

Kaynak: (TÜİK, 2021a: 135)

Yerel yönetimlerde ise (bakınız Tablo 9), cinsiyetler arasında daha fazla bir eşitsizlik söz konusudur. 2019 yılı yerel seçimlerinde kadın belediye başkanı oranı %3, muhtar oranlarında ise mahalle muhtarlığı için %2, köy muhtarlığı için %1 seviyelerinde kalmıştır.

Kaynakların, toplumun farklı kesimleri arasında nasıl dağıtılacağını hükümet ve politika belirleyici kamu kurumları gibi karar organları belirlemektedir. Bu nedenle kadın ve erkek eşitliğinin sağlanmasının başlangıç noktası, yetkilendirilme ve karar alma süreçlerine olan katılımında cinsiyetler arası

eşitliğin oluşturulmasından geçmektedir. Yetki ve karar alma süreçlerine eşit katılımı adalet ve demokrasinin sağlanmasının yanında kadının statüsünün geliştirilmesine de katkısı olacaktır. Devletlerin oluşturdukları temel politika hedeflerinin uygulanmasında yetki ve karar alma mekanizmalarının rolü ve etkisi bilindiğine göre, burada kadınların yer almadığı veya yeterince bulunmadığı karar alma süreçlerinde kadınların sorun ve ihtiyaçlarıyla ilgili çözüm önerileri yetersiz kalacaktır. Kadının karar alma süreçlerinde yer alıp, yönetimin her aşamasındaki varlığıyla toplumsal cinsiyet temel yaklaşımı oluşturularak çağdaşlık ve kalkınma amaçlarına ulaşılacaktır.

ç. Sağlık

2020 yılı Küresel Cinsiyet Eşitliği Uçurum Endeksine göre Türkiye, 153 ülke arasından “sağlık ve sağ kalma” kategorisinde 64. sırada yer almaktadır. (WEF, 2019: 343) Sağlıklı yaşam süresi, belirli bir yaştaki kişinin günlük yaşam aktivitelerini sınırlayan bir sağlık problemleri olmadan yaşaması beklenen yıl sayısı olarak belirtilir. 2017-2019 yılları Hayat tabloları sonuçlarında; sıfır yaşında bulunan bir kişi için sağlıklı yaşam süresi, Türkiye’de toplam olarak 57,3 yıl, kadınlarda 55,4 yıl ve erkeklerde 59,1 yıl olarak hesaplanmaktadır. Dolayısıyla erkeklerde sağlıklı yaşam süresinin kadınlara göre 3,1 yıl daha uzun olduğu gözlemlenmektedir. (TÜİK, 2021a: 35)

Her beş yılda bir Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan 2018 yılı TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaşlarındaki evlenmiş kadınların %24’ü eşleri ile akraba olduklarını bildirmişlerdir. (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Enstitüsü, 2019: 47) Bu durum çocuk sağlığı açısından ciddi riskler içermektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin neden olduğu en önemli kadın sağlığı sorunlarından biri çocuk yaşta evlilikler, adölesan anneliklerdir. Adölesan anneler, yetişkin annelere göre daha düşük bilgi, eğitim düzeylerine sahip olmakla beraber ekonomik açıdan da daha yetersizdir. (Yakıt ve Coşkun, 2014: 9) 2018 yılı TNSA 15-19 yaş grubundaki kadınlar için %4’lük kısmının çocuk doğurmaya başlamış olduğu belirtilmiştir. (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Enstitüsü, 2019: 59)

Araştırma sonuçları doğrultusunda, hamile kadınların %96'sı doğum öncesi bakım hizmeti almakla beraber (bunların %90'ı dört ve daha fazla sayıda bakım olmak üzere) %99'u tıbbi bir kuruluştaki doğumlarını gerçekleştirmektedir. Fakat bu oranlar kentsel-kırsal ve doğu-batı bölgeleri arasında büyük farklılıklar göstermektedir. (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Enstitüsü, 2019: 111)

d. İnsan Hakları Ve Şiddet

Kadına yönelik şiddet insan haklarına yapılmış bir ihlaldir. Bu şiddetin nasıl önleneceği ve ortadan kaldırılacağı; eğitim, istihdam ve politikada toplumsal cinsiyet eşitliğinin nasıl sağlanacağı üzerinde durmadan önce ele alınması gereken temel sorudur. Çünkü kadına yönelik şiddetin yaygın olduğu ve kabul edildiği bir toplumda gerçek anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğinden söz edilemez.

2020 yılında yayınlanan “Küresel Cinsiyet Eşitliği Uçurum Raporu”nda 153 ülkenin cinsiyet eşitliğine dair elde edilen bulgular doğrultusunda; kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyet eşitsizliğini analiz edilmektedir. Rapordaki endeksler ülkelerin gelişmişliklerine değil, toplumsal cinsiyete yönelik uçurumlarının sıralanması ile sıralanmıştır. Söz konusu rapor 153 ülke arasında Türkiye 130. sırada iken, benzer coğrafi ve kültürel özelliklere sahip çeşitli ülkelerin Türkiye'nin üstünde bulunduğu dikkat çekmektedir. Örnek olarak, İsrail sıralamada 64. Tunus 124. ve Birleşik Arap Emirlikleri 120. sırada yer almaktadır.(WEF, 2019: 9) İlk olarak 2008'de ülke genelinde “kadına yönelik şiddetin kaynağı ve türleri nelerdir?” sorusunu cevaplayacak olan büyük düzeyde kadına yönelik aile içi şiddeti izleme ve aile içi şiddetle mücadeleyle yönelik verilere ulaşılabilmesi doğrultusunda “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması” yürütülmüştür. Sonrasında takip edilme amacı ile araştırma özelliği taşıyan ikinci araştırma 2014 yılında oluşturulmuştur.

Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle ilgili 2008 ve 2014 yıllarına ait bazı araştırma sonuçları şu şekildedir: 2014 araştırmasında ülke çapında hayatının herhangi bir zamanında eşi veya eski eşi tarafından fiziksel şiddete maruz bırakılan kadınların oranı %36 olarak belirtilmiştir. Hayatının herhangi bir zamanında duygusal şiddetle karşılaşan kadınların oranı ise %44 olmuştur. 2014

ve 2008 yılı araştırmalarında bu oranın değişmediği gözlemlenmiştir. (ASHB, 2022a: 68)

B. Harcamacı Kamu Kuruluşları Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

1. Aile Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Bakanlık, öncelikle 1989 yılında 396 sayılı KHK ile Başbakanlığa bağlı Aile Araştırma Kurumu biçiminde görevine başlamış, 2004'te ise Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğüne dönüştürülmüştür. 1990 yılında 422 sayılı KHK ile bakanlığa bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 2011 yılında Bakanlık, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olmuş ve kadın sorunları birimi Bakanlığın çatısı altında toplanmıştır. 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte 703 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleştirilerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na dönüştürülmüştür. 2021 yılında Bakanlık, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olarak ikiye ayrılmıştır. (ASHB, 2022b)

Bakanlığın 2019-2023 yılı Stratejik Planı incelendiğinde 6 ana amaç ve bu amaçlara yönelik 27 alt hedefi olduğu görüldü. Gerçekleştirilmek istenen temel amaçlar için belirlenen 27 alt hedefin içinde kadınların korunmasına dair üç hedef belirlenmiştir. Bunlar; (ASHB, 2019a: 18)

- Hedef 1.4: Kadının toplumdaki konumunu güçlendirmek ve kadına yönelik ayrımcılıkla mücadele etmek ve,
- Hedef 2.4: Kadına yönelik şiddetle mücadelede önleyici ve koruyucu hizmetlerde bulunmak,
- Hedef 3.1: Kadınlara, çocuklara, engellilere ve yaşlılara yönelik özellikli barınma ve bakım hizmetlerini geliştirmek ve yaygınlaştırmak.

Bakanlığın 2022 yılı Performans Programı'nda yer alan temel programlar içerisindeki "Kadının Güçlenmesi" programı kapsamında iki alt program mevcuttur. Bunlardan ilki "Kadına Yönelik Ayrımcılık Ve şiddetle Mücadele Edilmesi" ve diğeri ise "Kadının Toplumsal Statüsünün Geliştirilmesi Ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması" olarak belirtilmiştir. Bu iki alt programlardan ilkinin

detayı, kadınlara yönelik şiddet ve erken yaşta zorla evliliklerin önlenmesi doğrultusunda, uygulanan koruyucu ve önleyici faaliyetlerin nicelik ve niteliğinin artırılarak, şiddet mağdurunun güç kazanmasıdır. Bu noktada kadın konukevlerinde çeşitli ihtiyaçları ve öncelikleri olan kadınlara yönelik daha etkin ve verimli hizmet sunumunun oluşturulması yönünde çalışmaların yapılması ifadesinde bulunulmuştur. Bu kapsam sonucunda ise, kadın konukevi sayısı, burada bulunan kadın ve çocuk sayısı, kadına yönelik ayrımcılık ve şiddetle mücadele doğrultusunda farkındalık programlarına katılan kişi sayısı performans göstergeleri olarak belirlenmiştir. İkinci alt program kapsamı, kadınların sosyal yaşamın bütün alanlarında eşit olarak hak, fırsat ve imkânlardan yararlanmalarını sağlamak hedefiyle; eğitimin bütün derecelerine tam erişim ve katılımları, sağlık farkındalığının artırılması, ekonomik yaşamda yer almaları, karar alma süreçlerinde yerel ve ulusal düzeyde temsilin artırılması ve karar süreçlerine aktif katılımları ile medyada temsilinin güçlendirilmesine yönelik konularında programlar oluşturulmasıdır. Bu gerekçeler doğrultusunda, işbaşı eğitim programlarından faydalanan kadın sayısı, kadın konukevlerinde işe yerleştirilen kadın sayısı, kadın konukevlerinde meslek edindirme kurslarına yönlendirilen kadın sayısı, kadın konukevlerinde okuma yazma kurslarına yönlendirilen kadın sayısı, kadının güçlendirilmesine dair uygulanan proje ve program sayısı, kadının güçlenmesinde bilinçlendirme etkinliklerine katılan kişi sayısı, mesleki eğitim programlarından faydalanan kadın sayısı performans göstergeleri olarak belirlenmiştir. (ASHB, 2022c: 73)

Tablo 10: Yıllara Göre Toplam Tahmini Bütçe Ödenekleri İçinde Kadın ve Aile İle İlgili Ödenek Tutarları (TL)

	2019 Bütçe	2020 Bütçe	2021 Bütçe	2022 Bütçe	2023 Bütçe
Ailenin Güçlendirilmesi ve Korunması	1.214.407.000	1.325.878.000	1.455.560.000	1.767.399.000	1.960.463.000
Kadının Güçlendirilmesi	322.724.600	358.559.000	425.774.000	590.687.000	653.113.000
Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele	309.570.600	342.453.000	405.538.000	568.667.000	627.954.000
Fırsat Eşitliğinin Sağlanması	13.154.000	16.106.000	20.236.000	22.020.000	25.159.000
Toplam Bütçe		136.690.300.000	166.173.946.179	79.771.732.000	89.072.573.742

Kaynak: 2020,2021,2022 yılları Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Performans Programlarından elde edilen verilerle tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 10’da ASHB’nin tahmini toplam bütçe ödeneklerinde kadın ve aile ile alakalı ödenek tutarlarına yer verilmiştir. Bakanlığın toplam bütçesinden her yıl ailenin güçlendirilmesi ve korunmasına ayrılan pay kadının güçlendirilmesine ayrılan paya göre daha fazla olmuştur. Kadının Güçlendirilmesi olarak adlandırılan program, Kadına Yönelik Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele ile Kadının Toplumsal Statüsünün Geliştirilmesi ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması olarak iki alt programda birleştirilmiştir. Her yıl kadının güçlendirilmesi için ayrılan bütçenin yüzde 95’ini ayrımcılık ve şiddetle mücadele oluşturmuştur.

Bakanlığın kadının ve ailenin güçlenmesi programları kapsamında 2022 yılında tahmini bütçe ödenek tutarları ve toplam bütçeye oranları Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: 2022 Yılı Toplam Tahmini Bütçe Ödenekleri İçinde Kadın ve Aile İle İlgili Ödenek Tutarları (TL) ve Toplam Bütçeye Oranı (%)

Program Sınıflandırması	ASHB 2022 Bütçesi	Ödenğin bütçe içindeki oranı
Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi	1.767.399.000	2,22
Kadının Güçlenmesi	590.687.000	0,74
Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele Edilmesi	568.667.000	0,071
Toplumsal Statünün Geliştirilmesi ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması	22.020.000	0,0028
Toplam Bütçe	79.771.732.000	100

Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022 Yılı Performans Programı, s.121.

Tablo 11'e göre ASHB 2022 yılı toplam bütçesinin %2,22'lik payı "Ailenin Korunması" programına ve %0,74'ü ise "Kadının Güçlenmesi" programına harcanmaktadır. Burada sadece kadının güçlendirilmesi değil, ailenin güçlendirilmesi hedefinin de bakanlık faaliyetleri içinde azınlıkta olduğu ifade edilebilir. Kadının ve ailenin korunmasına yönelik ayrılan bütçe, bakanlığın toplam bütçesinin % 2,9'udur. Kadının güçlendirilmesine ayrılan ödenek %0,74, kadının şiddetten korunması için ayrılan ödenek %0,071, yani onbinde 71'dir. Bu tutar bakanlığın bütçesinde kadın haklarını Korumaya yönelik faaliyetlerin oldukça sınırlı olabileceğini gösterebilmektedir. Bakanlık faaliyetleri kapsamında kadın-erkek eşitliği, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramları yer almamakla birlikte yalnızca fırsat eşitliği ibaresi yer almakta ve ödenek içerisindeki payı oldukça düşük düzeyde kaldığı gözlemlenmektedir.

Ülkemizde kadın erkek eşitliğinin oluşturulabilmesi, sosyal hayatın bütün alanlarında kadınların statüsünün geliştirilmesi ve kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın önlenmesi doğrultusunda politikalar oluşturmak, stratejiler geliştirmek, tüm paydaşlarla işbirliği içinde bulunmak ve tüm bu ifadelerin koordinasyonunu sağlamak; Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün temel görevini kapsamaktadır. 8 Haziran 2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "633

sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın ana hizmet birimlerinden biri olarak yeniden yapılandırılmıştır. (ASHB, 2016: 23)

ASHB tarafından her yıl yayınlanan Faaliyet Raporlarında bütçe giderlerinin kurumsal olarak sınıflandırmasına yer vermekte ve bu sayede KSGM'ne ayrılan toplam ödeneklerin Bakanlığın genel toplam ödenekleri içerisindeki payına ulaşmak mümkün olmaktadır.

Tablo 12: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün Yıllara Göre Ödenek Tutarları (TL) ve ASHB'nin Toplam Ödeneği İçindeki Payı (%)

Yıllar	KSGM Toplam Ödenekleri	Genel Toplam Ödenek	KSGM'nün toplam ödeneğin genel toplam ödenek içindeki payı
2013	11.163.000	16.463.847.438	0,068
2014	9.881.000	16.163.446.925	0,061
2015	7.765.800	18.108.968.048	0,043
2016	8.630.800	22.079.932.656	0,039
2017	13.132.600	24.679.144.091	0,053
2018	9.240.000	28.632.362.405	0,032
2019*	13.216.000	106.750.366.578	0,012
2020*	12.502.700	150.688.012.926	0,008

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Faaliyet Raporlarından elde edilen verilerle tarafımızca hazırlanmıştır.

2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleştirilmiş ve 2021'de Bakanlık, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı biçiminde ayrılmıştır. (ASHB, 2022b) Bu sebeple, 2019 ve 2020 yılları Bakanlığın Faaliyet Raporlarındaki verilerinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verileri toplanarak oluşturulmuştur. ASHB tarafından yayınlanan Faaliyet Raporlarında yer alan ödenekler incelendiğinde her yıl KSGM'ne ayrılan toplam ödeneklerin, genel toplam ödenekler içerisindeki payının genel itibariyle oldukça düşük oranlarda olduğu ifade edilebilir.

2. Milli Eğitim Bakanlığı

Bireylerin tutum ve davranışlarını değiştirmede eğitim etkili bir araçtır. Bu sebeple eğitimde herkese eşit fırsat tanımada ve cinsiyetçi önyargıların ortadan kaldırılmasında eğitim sisteminin önemli bir etkisi olduğu ifade edilebilir. Ayrıca eğitimin davranış ve tutumlara olan etkisinin yanı sıra istihdam olanakları sunması açısından da ekonomik katkıları mevcuttur. Kadınların annelik ve ev işleri ile sınırlı olmadığı bir yaşam alanı ile siyaset, ekonomi, sağlık, eğitim gibi toplumun her alanında var olabilecekleri politikalar, toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerindedir. Kadınların toplumdaki rollerinin geliştirilmesi ve ülkenin gelişimi için toplumsal cinsiyete duyarlı eğitim sistemine ihtiyaç vardır. Kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir Milli Eğitim Bakanlığı'nın hedefidir.

Bakanlığa ait 2019-2023 yılları Stratejik Planı'nda, MEB bünyesinde yer alan hizmet birimleri içerisinde kız çocukları ve kadınlara yer veren beş genel müdürlükten söz edilebilir. Bunlar, "Temel Eğitim Genel Müdürlüğü", "Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü", "Ortaöğretim Genel Müdürlüğü", "Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü", "Strateji Geliştirme Başkanlığı"dır. (MEB, 2019: 23)Bakanlığın görevlerinde, kız öğrenciler özel ilgi bekleyen kesimler arasında yer almıştır. Ayrıca Stratejik Plan'da yer alan öğretmen ve okul yöneticilerinin gelişimlerini sağlamak hedefiyle yeni mesleki gelişim anlayışı, sistemi ve modeli oluşturulması hedefinin bir performans göstergesinde MEB'e bağlı yöneticiler içinde %18 olan kadın oranının 2023'te %21 olması hedeflenmiştir. (MEB, 2019: 54) 2021 yılı Performans Programı'na göre Bakanlığa verilen görevler arasında politika tedbiri olarak "işgücü piyasasının değişen ihtiyaçları çerçevesinde yeni gelişen meslek alanları göz önünde bulundurularak kız çocuklarının fen, teknoloji, mühendislik, matematik alanlarındaki mesleklere yönlendirilmesi için çalışmalar yürütülmesi" ifadesine yer verilmiş, fakat karşılığında bir hedef ya da performans göstergesi belirtilmemiştir. İkinci politika tedbiri olan "kadınların ve kız çocuklarının eğitiminin tüm kademelerinde kayıt, devam ve tamamlama oranları artırılabilecek" ifadesine yer verilmiştir. (MEB, 2020: 42)

3. Sağlık Bakanlığı

Cinsiyete dayalı değerler ve normlar kadın ve erkek arasındaki farklılıkları güçlendirerek, toplumsal eşitsizliklere neden olmaktadır. Sağlık, eşitsizliğe neden olan alanlardan biridir. Toplumsal cinsiyet rol ve beklentiler, eşitsizlik sebebiyle pek çok sağlık sorunlarına neden olmakta ve daha çok kadının sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Sosyal politikaların geliştirilmesi ile toplumsal cinsiyetin kadın sağlığı üzerindeki etkilerinin anlaşılabilmesinde büyük öneme sahiptir. Ülkede yaşanan birçok sağlık sorunlarıyla birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizliği sebebiyle de eklenen sağlık sorunları, toplumun genel sağlık durumunu daha da olumsuz hale getirmesine sebep olabilmektedir. Sağlıklı olmak temel insani bir haktır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar hak ihlaline neden olmaktadır. Bu durumda Sağlık Bakanlığı'nın önemi oldukça fazladır.

Sağlık Bakanlığı 2019-2023 yılı Stratejik Planı'nda temel değerleri sürdürülebilirlik, evrensellik, hakkaniyet, iş ahlakı, hesap verilebilirlik gibi birkaç kelimeyle sınıflandırırken, nihai amacı "hakkaniyet" olarak belirtmiş, bu kavramı "eşitlik" kavramının yerine kullanmıştır.

Sağlık Bakanlığı'nın görev alanına giren konular kapsamında "kadın" başlığı altında yer verilen politika hedefleri şunlardır: "kadınlara sunulan sağlık hizmetlerinin iyileştirilip, farkındalık çalışmaları aracılığıyla sağlık bilincinin yükseltilmesinin sağlanması", "ülke genelinde kanser tarama programına uygun hedef gruptaki kadınların programa katılımlarının artırılması için farkındalık çalışmalarının yapılması", "kadınlarda sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi amacıyla farkındalık çalışmaları gerçekleştirilmesidir." (Sağlık Bakanlığı, 2022: 19)

Stratejik Planı'nın "Amaçlar ve Hedefler" başlığı altında altı amaç belirlenmiş, bu amaçlar içerisinde "sağlık hizmetlerinde bütünleşik sağlık hizmet modelini hayata geçirmek" olarak belirtilen dördüncü amacın alt hedefinde anne sağlığına dair koruyucu tedbir ve destek sağlanmasından bahsedilmiştir. Stratejik

hedefler incelendiğinde genel anlamda bu hedeflerde temel vurgu anne sağlığı üzerinedir.

4. Tarım ve Orman Bakanlığı

Toplumun değerleri, yargıları ve alışkanlıklarına göre kadın ve erkeğin toplumdaki durumu, üstlendikleri rolleri farklılık göstermektedir. Bu sebeple fırsatlara erişimde farklılık meydana gelmektedir. Kırsal alanda istihdam edilen kadınların çoğunluğu ücretsiz aile çalışanı konumundadır. Kadınların ailelerine sundukları bakım hizmetlerinin yanı sıra tarımsal üretimde de bulunmaları ağır iş yüküyle birlikte çok uzun zaman kayıplara neden olmakta, dezavantajlı duruma düşürmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı tarım politikaları, kadın yaşamının iyileştirilmesinde ve kadınların tarımsal üretimdeki payının büyüklüğu sebebiyle kırsal kalkınmanın sağlanmasıda önemli bir rolü vardır.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın stratejik hedefleri oluşturulurken "Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı"nın (2018-2023) dikkate alınmış olduğu belirtilmiş, "Kırsal Kalkınma" ana programı içerisinde kadına yönelik hizmet sunumuna yer verilmiştir. Bu programın, kırsalda tarımsal faaliyetlerin desteklenmesi alt programı kapsamında, kırsalda kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi, gelir sağlayıcı, mesleki bilgi ve beceri oluşturan, hizmet çeşitliliğini artırıcı ve sosyo-ekonomik açıdan güçlendirici kadın çiftçiler için projeler yapılması hedeflenmiştir. Kırsal alanda kadın çiftçilere yönelik Bakanlık hizmetlerinin tanıtımı doğrultusunda tarımsal üretimle ilgili, çalıştaylar, toplantılar düzenlenmekte, ev ekonomisi, tarım yönlü üretim ve kooperatifçilik ile alakalı eğitimler oluşturmaktadır. Kırsalda bulunan kadının sosyal konumunu ve ekonomik yaşantısını güçlendirmek maksatıyla; "Kadın Çiftçiler Tarımsal Yeniliklerle Buluşuyor" ve "Kadın Çiftçilere Yönelik Özel Projeler" programlarından oluşan "Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi" yürütölmektedir. (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021: 32) Kırsalda Tarımsal Faaliyetlerin Desteklenmesi alt programında yer alan üç faaliyetin ikisinde kadına yönelik çalışmalardan bahsedilmiştir. Bunlar; "Kırsal Kalkınmaya Yönelik Diğer Faaliyetler" ve "Tarımsal Eğitim, Yayım, Yayın ve Danışmanlık Faaliyetleri" olarak belirtilmiştir. Alt Program faaliyetleri kapsamında yürütölecek faaliyet

harcamaları Tablo 13’de yer almaktadır. Buna göre, Kırsalda Tarımsal Faaliyetlerin Desteklenmesi Programı genel toplam içerisinde yüzde 6,9 paya sahiptir.

Tablo 13: Faaliyetler Düzeyine Göre Tarım ve Orman Bakanlığı Performans Programı Maliyeti (2022 Yılı İtibariyle)

	2022 Bütçe
Kırsalda Tarımsal Faaliyetlerin Desteklenmesi	4.439.623.000
Kırsal Kalkınmaya Yönelik Diğer Faaliyetler	1.081.362.000
Tarımsal Eğitim, Yayım, Yayın ve Danışmanlık Faaliyetleri	908.060.000
Genel Toplam	64.623.189.000

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, *2022 Yılı Performans Programı*, s.120.

Tablo 14: 2017-2021 Yılları İtibariyle Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi Harcama Tutarları (TL)

	2017	2018	2019	2020	2021
Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi	3.434.751	3.223.331	2.257.344	1.688.531	1.786.929

Kaynak: 2017,2018, 2019, 2020, 2021 yılları Tarım ve Orman Bakanlığı Faaliyet Raporlarından elde edilen verilerle tarafımızca hazırlanmıştır.

Tarımsal Eğitim, Yayım, Yayın ve Danışmanlık Faaliyetleri içinde yer alan Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi’nin harcama tutarları Tarım ve Orman Bakanlığı’nın her yıl yayınladığı Faaliyet Raporu’nda yer almaktadır. Söz konusu proje 2000 yılından itibaren yürütülen bir projedir. Bu proje ile kalkınmada kadınların aktif rol alması amaçlanmış, kırsalda yaşayan kadınları tarımsal ve ekonomik faaliyetler konusunda eğitmek, onların sosyal konumunu iyileştirmek için amaçlanmıştır. Projenin son beş yıllık harcama tutarları aşağıdaki Tablo 14’de gösterilmiştir. Tablo 14’e göre Kadın Çiftçilere Yönelik Tarımsal Yayım Projesi harcama tutarları her yıl düşüş eğiliminde olmuştur.

SONUÇ

Kadınların ve erkeklerin eşit fırsatlara ve haklara sahip olması toplumsal cinsiyet eşitliğini kısaca tanımlar. Bu bağlamda ancak fırsat eşitsizliğinin yaşanmadığı bir toplumda toplumsal cinsiyet eşitliği mümkün hale gelecektir. Toplumda kadınlar ve erkeklerin eşit statüde olmaları, yasalar ve politikalar tarafından sınırlama olmadan tüm insani hakları gerçekleştirebilmeleri, kamusal mal ve hizmetlere erişebilmeleri toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemli bir parçasıdır.

Hemen her toplumda birçok eşitsizlik ve ayrımcılık yaşanmaktadır. Bu eşitsizlik ve ayrımcılıklar içinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en yaygın eşitsizlik biçimi olduğu ifade edilebilir. Yoksul ülkelerin yanı sıra refah düzeyi yüksek ülkelerde de farklı biçimlerde kendini göstermesi açısından her ülkenin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hem nedenlerine ve hem de sonuçlarına önem vermesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, biyolojik cinsiyetin dışında kültür, ataerkil toplum yapısı ve sosyal politikalarla bağlantılıdır. Toplumsal cinsiyet kültürüne göre şekillenmekte ve zaman içinde değişebilmektedir.

Eğitim ve sağlık hizmetlerine eşit erişim, iş gücüne denk katılım, eşit siyasi temsil imkanı ve karar alma süreçlerine eşit katılım, toplumsal cinsiyet eşitliğini oluşturarak ekonomide istikrarı ve kalkınmayı desteklemektedir. Kadınlar ve erkekler arasında eşit fırsatlara ve haklara atıfta bulunan eşitlik anlayışı, sadece insan hakları ve adaleti değil; kalkınma süreçlerindeki önemi ile de toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı değerli hale gelmiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin, sürdürülebilir kalkınmayla bağlantılı olduğu bilinmesine rağmen ne yazık ki eşitsizlikler tüm dünyada devam etmektedir. Bunlar, kadınların toprak ve mülkiyet hakları da dahil olmak üzere ekonomik kaynaklara ve varlıklara eşit olmayan erişimi, işgücünde kadınlara yönelik pozitif olmayan ayrımcılık, eşit olmayan ücret, kadınların çocuklara, yaşlılara ve hastalara bakmak gibi ücretsiz bakım yükü ve özellikle az gelişmiş ülkelerde ya da kalkınmakta olan ülkelerde yemek pişirmek ve ısıtmak için, su ve yakıt toplamak gibi orantısız, ücretsiz iş yükü, kadınların karar alma süreçlerine düşük

katılımı, erken yaşta ve zorla evlendirme ve zararlı uygulamalar da dahil olmak üzere kadın ve kız çocuklarına karşı sürekli ve yaygın şiddet gibi nedenlerle açıklanabilir. (UNDP, 2016: 4) Belirtilen nedenler doğrultusunda uluslararası kuruluşlar aracılığıyla anlaşmalar ve taahhütlerle toplumsal cinsiyet eşitliği güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

Toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması, kamu otoritelerinin cinsiyet eşitliğini sağlamaya ilişkin taahhütlerinin gerçekleştirilmesi ve düzeylerinin izlenmesini gerektirir, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ise anaakımlaştırmanın temel aracı olarak ifade edilir. Kamu harcama ve gelirlerinin, cinsiyetler üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin tespiti ve aynı zamanda cinsiyetler arası eşitsizliklerin giderilmesine yönelik politikaların oluşturulmasını mümkün kılmaktadır.

Bireyler ve toplumsal cinsiyet rolleri sosyal yapının bir parçasıdır. Kamu politikaları da toplumsal cinsiyet rollerini etkileyebilecek bir araçtır. Kamu politikaları ile sosyal ve ekonomik yaşamın birçok alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi mümkün olabilmektedir. Toplumsal cinsiyet etkileri açısından kadınlar için olumsuz etkilere sebep olabilecek ekonomik sorunları giderme ve sosyal sorunlara çözüm bulmada devletin destekleyici rolü ile bu kapsamda uygulayacağı mali politikalar önemli rol oynamaktadır. Ev işi ve ücretsiz bakım yükünün kadınlar üzerinde olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda sorumluluklarını aldığı kişiler ve yaptıkları işler doğrultusunda kamu hizmetlerine daha bağımlı olabilmektedirler.

Kadınların toplumsal statüsünün yükseltilmesi amacı bakımından kamu harcama politikalarının etkisi önemlidir. Transfer harcamaların kapsamında yer alan sosyal nitelikli transfer harcamaları özellikle dezavantajlı olarak belirtilen kesimlerin yaşam standartlarını arttırmaya yöneliktir. Ev içi bakım yükü büyük ölçüde kadınların üzerinde olması sebebiyle hanede bulunan yaşlı, çocuk, engelli vb. bireylere yönelik yardımlar, yakacak ya da giyecek yardımları gibi sosyal nitelikli transfer harcamalarından faydalananlar çoğunlukla kadınlardan oluşmaktadır. Ayrıca bu harcamalar harcanabilir geliri de arttırarak talep yaratır ve dolaylı olarak ekonomik büyümeyi sürdürülebilir hale getirebilmektedir. Reel

harcamalar kapsamındaki cari harcamalar içindeki kalkınma carileri eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi harcamaları içermesi sebebiyle faydası bir dönemden daha fazladır. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik harcamaları kadınların ekonomik yaşama dahil olmasına katkıda bulunarak kalkınma ve sürdürülebilir büyüme süreçlerinde de yer alabilmektedir. Özellikle sosyal koruma harcamaları gibi çeşitli kamusal harcamalar toplumdaki bireylerin uyum içinde yaşamasına katkıda bulunarak toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri azaltabilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini temel alan (özellikle eğitim, sağlık gibi alanlar) harcama politikaları yıllara yayılan faydaya ve kuşaklar arası olumlu etkiye sahip olabilmektedir.

Fiziki altyapı yatırımları üretim ve sermaye verimliliğini arttırmakla beraber bireylerin yaşam kalitesinin yükseltip toplum refahını destekler. Bu bağlamda bireylerin bakım, gıda ve yaşamın devamlılığı için gerekli ihtiyaçların karşılanması yönünden ve özellikle ücretsiz bakım yükünün kadınlar üzerinde olduğu bilinmesiyle bu yatırımlar ücretsiz emeğin verimliliğini artırıp, zaman yükünü azaltabilecektir. Eğitim, sağlık, kültürel alanlarda yer alan sosyal altyapı yatırımları ise sosyal kamu harcamalarını ifade ederek insanların kendisinde vücut bulmaktadır. Kadınların eğitime erişiminin sağlanması, cari yılda fiziki yatırımlar, maaşlar olarak kamu harcamalarını arttırması anlamına gelse de; bu harcamalar kişilere gelecekte daha fazla kazanç sağlayarak kişi başına düşen gelirin artması, işgücü verimliliğinin sağlanması ve daha yüksek vergi gelirlerini ifade edecektir.

Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından bu çalışmada yer verilen uluslararası endeksler doğrultusunda kadınların toplumdaki statüsü açısından henüz istenilen seviyede olmadığı gözlemlenmektedir. Uluslararası endekslere göre toplumsal cinsiyet eşitliğinde Türkiye'nin daha gerilerde bulunması neticesinde en az ekonomik kalkınma hedefli politikalar kadar toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik politikalara da ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren inkılaplarla başlamış olan kadın-erkek eşitliği konusundaki çalışmalar ASHB ve bünyesindeki KSGM'nce devam etmektedir. Türkiye toplumsal cinsiyet eşitliği açısından çeşitli göstergelerle incelendiğinde eğitimin her seviyesinde kız ve erkek çocuklarının

okullaşma oranı birbirine paralel gitmekte bununla beraber; okul öncesi eğitimde yaş grubu düştükçe okullaşma oranının azaldığı gözlemlenmektedir. Özellikle daha küçük yaştaki çocukların bakımının yalnızca annenin sorumluluğu altında olması anneyi çalışma yaşamından uzaklaştırabilmektedir. Ülkemizde erken çocuk bakımı hizmetleri toplumun tüm kesimi için ulaşılabilir olması toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyecektir. Türkiye’de işgücüne dahil olamama sebepleri incelendiğinde özellikle işgücüne dahil olmayan kadınların yüksek bir yüzdesi ev işleriyle meşgul oldukları için işgücünün dışında kalmıştır. Bu durum Türkiye’de de ev işleri yükünün kadınlar üzerinde olduğunu göstermektedir. Siyasi karar alma mekanizmalarında da kadınların oranı erkeklere göre çok daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Kadınların yer almadığı veya yeterince bulunmadığı karar alma süreçlerinde kadınlara yönelik sorun ve ihtiyaçlar ile ilgili çözüm önerileri yetersiz kalacaktır. Türkiye genelinde özellikle fiziksel şiddete uğrayan kadınların oranlarının yüksek olduğu ve yaşamının her döneminde duygusal şiddete maruz kalan kadınların sayısının yıllar içinde bir azalış göstermediği gözlemlenmektedir. Şiddetle mücadele için başta 6284 sayılı Kanun olmak üzere çeşitli yasal düzenlemeler yapılsa da kadına yönelik şiddetin önüne geçilememektedir.

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmak için devletin kamu harcama politikaları ile müdahalelerinin etkisini harcamacı kamu kurumları üzerinden değerlendirmek amacıyla yapılan bu çalışmada, söz konusu kamu kurumlarının faaliyetlerinin analizi için, stratejik planlarındaki amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda belirlenen performans programındaki hedefleri ve ilgili yıla ait faaliyet raporlarındaki bu hedefler için belirlenen göstergelerin gerçekleşmeleri ve diğer bilgilerinden faydalanılmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine olan etkileri bilinen ve doğrudan kadınlara yönelik harcamalarda bulunan kurumların kadınlara yönelik harcamalarının toplam bütçeleri içindeki payı ve gerçekleştirdiği kamusal faaliyetleri için stratejik planları ve performans programları incelenmiştir. İncelemede seçilen harcamacı kamu kuruluşları sosyal politikaların uygulanmasından sorumlu ASHB, eğitim hizmetleri ve politikalarından sorumlu MEB, sağlık hizmetleri ve politikalarından sorumlu Sağlık Bakanlığı ve tarım politikalarından sorumlu Tarım ve Orman Bakanlığı’dır.

Bu incelemeye göre Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2022 Performans Programı'nda kadına yönelik olan "Kadının Güçlenmesi" programında iki alt programın olduğu tespiti yapılmıştır. Bunlardan ilki "Kadına Yönelik Ayrımcılık Ve Şiddetle Mücadele Edilmesi" ve diğeri ise "Kadının Toplumsal Statüsünün Geliştirilmesi Ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması" olarak belirtilmiştir. Kadının Güçlenmesi programının bakanlık bütçesi içindeki payının düşük seviyelerde olduğu gözlemlenmiştir. Bakanlığın yürüttüğü kamu hizmeti içinde toplumsal cinsiyet kavramı yerine fırsat eşitliği terimine yer verilmiştir. Ülkemizde kadın erkek eşitliğinin sağlanması, kadın konumunun güçlenmesi ve ayrımcılıkların önüne geçilmesini amaç edinen Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü ASHB'nin bünyesinde yer almaktadır. KSGM doğrudan kadına yönelik çalışmaları bakımından, ilk kurulduğu andan itibaren diğer kurumlar arasında bu konuda en deneyimli ve önemli bir kurum olarak tanımlanabilir. Belirtilen amaçlar doğrultusunda görev alan bu kurumun yıllar itibariyle Bakanlık genel bütçesi içindeki payının yeterli olup olmadığı tartışma konusu olabilir.

Milli Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı'nda görevleri içinde kız öğrenciler için özel ilgi gerektiren gruplar arasında sayılmıştır. Performans Programına göre ise Bakanlık görevleri arasında politika tedbiri olarak kız öğrencilerinin fen, teknoloji, mühendislik, matematik alanlarındaki mesleklere yönlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmesi ifadesine yer verilmiş fakat karşılığında bir hedef ya da performans göstergesi belirtilmemiştir. Ayrıca kız öğrencilerinin eğitiminin bütün düzeylerinde kayıt, devam ve tamamlama oranlarının artırılması da ikinci politika tedbiri olarak belirtilmiştir.

Seçilmiş harcamacı kurum olan Sağlık Bakanlığı ise, stratejik planında temel değerleri için, toplumsal cinsiyet eşitliği yerine hakkaniyet kavramını tercih etmiştir. Stratejik Planın Kadın başlığı altındaki 603. maddesinin hedefi "kadınlara sunulan sağlık hizmetleri iyileştirilip, farkındalık çalışmaları aracılığıyla sağlık bilincinin yükseltilmesi sağlanacaktır" biçiminde ifade edilmiştir.

Kırsalda kadın çiftçilere yönelik Tarım ve Orman Bakanlığı hizmetlerinin tanıtımı hedefiyle tarımsal üretim ile ilgili çalıştaylar, toplantılara yer verilmiş, ev

ekonomisi, tarımsal üretim ve kooperatifçilik ile bağlantılı eğitimler verilmiştir. Bu faaliyetler bir anlamda Bakanlığın doğrudan kadınlara yönelik yapmış olduğu kamusal bir faaliyet olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Bakanlık tarafından kırsal bulunan kadının ekonomik yaşantısını ve sosyal statüsünü güçlendirmek hedefiyle yürütülen; “Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi”nin son beş yılının harcama tutarları incelendiğinde tutarlarda bir azalış gözlemlenmiştir.

Kurumların toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya ayırdığı kaynakların incelenmesi; Performans Programlarında yer alan program sınıflandırmasındaki “program, alt program ve faaliyet” sınıflandırılmasıyla gözlemlenip, değerlendirilebilmektedir. Fakat bütün harcamaların net çizgilerle “toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinde etkisi olan” ya da “olmayan” olarak ayrılmasının zorluğu sebebiyle, kamusal faaliyetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katkısına dair vurgulama yapılarak bütçeden ayrılan kaynağın ne kadarının toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama amacıyla ilişkilendirileceği belirtilebilir.

Harcamacı kurumlarca yapılan, özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadelede önemli bir etkiye sahip olabilecek harcamalar hakkında kurumların faaliyet programlarında geçerli açıklamalara yer verilmesi ve kurumların kendi bütçeleri içindeki payının belirtilmesiyle; yapılan harcamaların ilgili dönemdeki toplumsal cinsiyet eşitliği göstergeleriyle önceki dönem göstergelerine nazaran iyileşip iyileşmediği anlaşılabilir. Bu kapsamda politikalar geliştirilebilir.

Ülkeler, gelişmişlik düzeylerine göre kendilerine uygun çeşitli politika hedeflerini gerçekleştirmektedirler. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin de tüm ülkeler için tek ve evrensel bir çözüm yöntemi olmayabilir. Her ülke, kendi iç dinamikleri doğrultusunda kendisine uygun ulusal politikaları ve çeşitli araçlarıyla müdahalede bulunmaktadır. Fakat ulusal politikalar oluşturulurken uluslararası yaşanan gelişmelerden de bağımsız düşünülemez. Bu bağlamda kamu politikaları gelişmeleri takip eden, evrensel ilke ve tavsiyelerin yer aldığı, ancak ulusal dinamiklerin ve ihtiyaçların da dikkate alındığı bir yapıya sahip olmalıdır.

KAYNAKÇA

AÇSHB, *Dördüncü Dünya Kadın Konferansı İle Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nun Kabulünün (1995) Yirmi Beşinci Yıldönümü Nedeniyle Hazırlanan Kapsamlı Ulusal Gözden Geçirme Çalışmaları Bilgi Notu*, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/ksgm/duyurular/pekin-deklarasyonu-ve-eylem-platformunun-ulusal-duezeyde-goezden-ge%C3%A7irilmesi-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1/> (22.02.2020).

ADAÇAY, Funda Rana, *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma*, Ekin Basım Yayın:2004.

AKDEMİR, Tekin, M. Fatih İLGÜN, “Kamu Borçlanması Sınırlamalarının Kamu Harcamalarının Bileşimi Üzerine Etkileri: Avrupa Birliği Ülkelerine Yönelik Ampirik Bir Değerlendirme”, *Maliye Dergisi*, S. 160 (2011), ss.177-203.

AKGÜL YILMAZ, Gülay, *Kamu Maliyesi*, 4. b., İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2013.

ALTINIŞIK, İsa, *Enflasyonu Önlemede Mali Araçların Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi, 1996.

BEKEN, Hikmet Gülçin, *Karşılaştırmalı Refah Devleti Analizi - Küreselleşme, İş Gücü Piyasaları ve Toplumsal Cinsiyet Temelinde*, (Doktora Tezi), İstanbul:Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

BİNGÖL, Orhan, “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”, *Karaman: KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S.16 (2014), ss.108-114.

BİRCHALL, Jenny, Marzia Fontana, *The gender dimensions of expenditure and revenue policy and systems*, 2015, https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08970ed915d3cfd000248/61047_GOKH_Gender-dimensions-of-expenditure-and-revenue-policy-and-systems.pdf, (15.05.2020).

BİTMEZ, Mehtap Nur, “İnsan Hakları Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Türkiye’de Kadına Yönelik Sosyal Politikalar”, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, S.4 (2019), ss.53-80.

BOLCAN, Aybike Elif, “Avrupa Birliği Direktifleri Işığında Türk Çalışma Mevzuatında Kadın”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, S.1 (2010), ss.253-276.

BOZKURT ŞENER, Ekin, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Değerlendirilmesi*, (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi) Ankara, 2011.

BUDLENDER, Debbie, Guy Hewitt, *Engendering Budgets A Practitioners’ Guide to Understanding and Implementing Gender-Responsive Budgets*, London: The Commonwealth Secretariat, 2003.

CAPRARO, Chiara, *Taxing men and women: why gender is crucial for a fair tax system*, 2014, <https://www.christianaid.ie/sites/default/files/2016-03/taxing-men-and-women-gender-analysis-report-jul-2014.pdf> . (20.04.2020).

CEBEBİ, Kemal, “Devletin Fiyat İstikrarı Amacına Yönelik Bir Politika Olarak Enflasyon Hedeflemesi Yaklaşımı”, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, İstanbul Üniversitesi, 2005.

ÇAĞATAY, Nilüfer, “Gender Budgets and Beyond: Feminist Fiscal Policy in the Context of Globalisation”, *Gender&Development*, (2003), ss.15-24.

ÇAKMUT, Yenerer, “Kavramsal Olarak Kadına Karşı Şiddet/Cinsel Şiddet Ve Türk Ceza Hukukunda Cinsel Saldırı Suçunun Genel Değerlendirmesi”, *Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, (2018).

ÇAPAR, Mustafa, “Toplumsal Cinsiyet Ve İş Bölümü”, *Bilim Eğitim Toplum Dergisi*, C. II, S. 8 (2004), ss.56-75.

ÇELİK, Aziz, *AB Sosyal Politikası Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı*, İstanbul: Kitapyayınevi, 2006.

DEDEOĞLU, Saniye, Adem Elveren, “Giriş: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Toplum ve Refah Devleti”, *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*, Derleyenler: Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren, 2. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

DEMİRGÖZ BAL, Meltem, “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış”, *KASHED*, C. I, S.1 (2014), ss.15-28.

Devlet Planlama Teşkilatı, “Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (AKÇT,AET,AAET)”, www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Avrupa_Topluluklarina_Iliskin_Temel_Belgeler_Cilt_1_Avrupa_Topluluklarini_Kuran_Temel_Antlasmalar_AKCT_AET_AAET.pdf (22.03.2020).

DİNÇ, Ayten, ”Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı”, *V. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmalar Kongresi*, ed. Mustafa Yunus Eryaman, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, (2013), ss.2530-2540.

DİNLER, Zeynel, İktisada Giriş, 18. b., Bursa: Ekin Kitabevi, 2012.

Economic and Social Council, *Progress towards the Sustainable Development Goals*, 2017, <https://undocs.org/E/2017/66>, (20.03.2020).

ELSON, Diane, “Budgeting for Women’s Rights: Monitoring Government Budgets for Compliance with CEDAW”, *UNIFEM*, 2006.

ERDEM, Metin, Doğan ŞENYÜZ, İsmail TATLIOĞLU, *Kamu Maliyesi*, 8. b., Bursa: Ekin Basım, 2011.

ERGİNAY, Akif, *Kamu Maliyesi*, 11. b, Ankara: Turhan Kitabevi, 1985.

ERKAN, Vehbi Umut, “Türk Medeni Kanunu’nda Evlilik Birliği İçerisinde Kadının Ekonomik Ve Sosyal Hakları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 134 (2018).

ERSOY, Ersan, ”Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın Ve Erkek Kimliği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.19, S.2 (2009), ss.209-230.

Eurodad, *A briefing by Eurodad, the Gender & Development Network and FEMNET*, 2019, https://assets.nationbuilder.com/eurodad/pages/443/attachments/original/1590686869/Can_public-private_partnerships_deliver_gender_equality_.pdf?1590686869, (15.03.2020).

European Commission, *Equal Guide On Gender Mainstreaming*, 2014, https://ec.europa.eu/employment_social/equal_consolidated/data/document/gendermain_en.pdf, (20.03.2020).

European Commission, *Roadmap for Equality between Women and Men (2006-2010)*, 2006, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:c10404&from=EN>, (20.03.2020).

European Commission, *Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019*, 2015, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/24968221-eb81-11e5-8a81-01aa75ed71a1> (20.03.2020).

European Commission, *Strategy for Equality Between Women and Men 2010-2015*, 2010, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0491:FIN:EN:PDF> (20.03.2020).

European Commission, *Towards a Community Framework Strategy on Gender Equality (2001-2005)*, 2000, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:c10932&from=EN> , (20.03.2020).

European Parliament, *Gender Budgeting - Building Public Budgets From A Gender Perspective Report*, 2003, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-5-2003-0214_EN.pdf, (27.05.2020).

European Reconstruction and Development Bank, *Strategy For The Promotion Of Gender Equality 2016-2020*, <https://www.empowerwomen.org/en/resources/documents/2015/12/strategy-for-the-promotion-of-gender-equality-20162020--making-business-transformative-creating?lang=en>. (22.05.2020).

European Women's Lobby, *Gender Budgeting-An Overview By The European Women's Lobby*, 2004, https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/ewl_gender_budgeting_publication_2004_en.pdf, (20.04.2020).

German Technical Cooperation (GTZ), *GTZ-Programme Promoting Gender Equality and Women's Rights*, <https://www.oecd.org/dac/gender-development/44896295.pdf>, (24.04.2020).

GERŞİL, Gülşen, "Küresel Boyutta Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu" *Yönetim ve Ekonomi*, C.22 S.1 (2015), ss. 159-181.

GUNNARSSON, Asa, Ulrike SPANGENBERG. "Gender Equality and Taxation Policies in the EU", *Intereconomics*, C.54, S.3, (2019).

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*, 2019, http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/23356/2018_TNSA_Ozet_Rapor.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s.47. (10.04.2022).

HEİNTZ, James ve Andrew GLYN, "Why Macroeconomic Policy Matters for Gender Equality", *UN Women Policy Brief*, S.4, 2015.

UN HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2019, Technical Notes, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019_technical_notes.pdf (3.03.2020).

ILKKARACAN, İpek, Kijong KIM Ve Tolga KAYA, "Sosyal Bakım Hizmetlerine Kamu Yatırımlarının İstihdam, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Yoksulluğa Etkileri: Türkiye Örneği", *İstanbul Teknik Üniversitesi, Bilim*,

Mühendislik Ve Teknolojide Kadın Araştırmaları Ve Uygulamaları Merkezi Ve Levy Ekonomi Enstitüsü, 2015.

ILO, *ABC Of Women Workers' Rights And Gender Equality*, 2007, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_087314.pdf , (02.01.2020).

Infrastructure and Cities for Economic Development, *Infrastructure: A Game-Changer for Women's Economic Empowerment Submission to the UN Secretary-General's High Level Panel on Women's Economic Empowerment Working Groups Briefing Note*, 2017, <https://www.empowerwomen.org/en/resources/documents/2016/11/infrastructure-a-gamechanger-for-womens-economic-empowerment?lang=en> , s.2. (20.04.2020).

International Monetary Fund, *Fiscal Policies and Gender Equality*, ed. Lisa Kolovich, 2017.

International Labour Office, *Convention No. 156 Convention concerning Equal Opportunities and Equal Treatment for Men and Women Workers: Workers with Family Responsibilities*, 1981, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/genericdocument/wcms_114192.pdf, (20.03.2020).

International Labour Office, *Convention No. 183 Convention concerning the Revision of the Maternity Protection Convention (Revised)*, 1952, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@gender/documents/genericdocument/wcms_114195.pdf, (20.03.2020).

International Labour Office, *Equal Remuneration Convention, 1951 (No. 100)*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_decl_fs_84_en.pdf,(20.03.2020).

International Labour Office, *ILO Discrimination (Employment and Occupation) Convention, (1958) No. 138*,

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_decl_fs_85_en.pdf, (20.03.2020).

International Labour Office, *Social protection floor for a fair and inclusive globalization, Report of the Social Protection Floor Advisory Group*, Geneva:2011.

International Labour Organization,
<http://www.ilo.org/public/english/bureau/gender/newsite2002/about/defin.htm>
(02.05.2020).

İŞİK, Abdülkadir, Habib YILDIZ, Temel GÜRDAL, Nurullah ALTUN, Nevran KARACA, Filiz AYGEM, Tarkan PERAN, *Kamu Maliyesi*, Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2004.

İŞLER, Ruhan, Canan ŞENTÜRK, Tarihsel Açıdan Uluslararası Kurum/Kuruluşlarda “Ekonomik Kalkınma” Ve “Kadın” İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.9, S.22 (2017), ss. 375-388.

JONES, Nicola, Rebecca Holmes, “Why is Social Protection Gender-blind? The Politics of Gender and Social Protection”, *IDS Bulletin*, C.42, S.6 (2011).

KANCA, Osman, Metin BAYRAK, “Kamu Harcamaları Bileşenleri İle İşsizlik Arasındaki İlişki (Türkiye Örneği)”, *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, (2015), ss.55-74.

KHAN, Themrise, *Women and Infrastructure: A Synthesis of Grow Research Findings*, 2018, <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/56979/IDL-56979.pdf>, (20.04.2020).

KORAY, Meryem, *Sosyal Politika*, 4.b., Ankara: İmge Kitabevi, 2012.

KURTOĞLU, Ayça, “Hak Temelli İzleme Ve Değerlendirme Ve Toplumsal Cinsiyet Anaakımlaştırması”, Ankara, *Ceid Yayınları*, (2015).

KUYAKSİL, Ali, “Türk Anayasalarında Kadın Hakları Ve Gelişimi”, Hatay, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S. 11 (2009).

MERİÇ, Metin, “Feminizme Mali Bakış (Cinsiyete Duyarlı Bütçeler)”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, C. 44, S. 509 (2007), ss.59-67.

MOLYNEUX, Maxine, “Two Cheers for CCTs”, *IDS Bulletin*, C.38, S.3 (2007), ss.69-74.

NADAROĞLU, Halil, *Kamu Maliyesi Teorisi*, 11. b., İstanbul: Beta Basım, 2000.

ORHANER, Emine, *Kamu Maliyesi*, Ankara: Emek Yayınevi, 1992.

OXFAM, *The G20 and Gender Equality*, 2014, <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/322808/bp183-g20-gender-equality-employment-social-protection-210714-en.pdf?sequence=19&isAllowed=y>,(20.03.2020).

ÖNCEL, Mualla, Ahmet KUMRULU, Nami ÇAĞAN, *Vergi Hukuku*, 25.b., Ankara:Turhan Kitabevi, 2016.

ÖRÜCÜ, Ali İhsan, Doğan BAKIRTAŞ, “6111 Sayılı Kanunun1 Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Perspektifinden Değerlendirilmesi”, *Maliye Dergisi*, S.162 (2012).

ÖZDEMİR, Zekai, İlkay Noyan YALMAN, Seda BAYRAKDAR, “Kadın İstihdamı Ve Ekonomik Kalkınma: Geçiş Ekonomileri Örneği” *International Conference On Eurasian Economies*, 2012, ss.115-122.

ÖZEL, Hasan Alp, “Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.2, S. 1, ss. 63-72, (2012).

ÖZTÜRK, Nazım, *Kamu Maliyesi*, 2. b., Bursa: Ekin Yayınevi, 2015.

QUINN, Sheila, *Gender Budgeting: Practical Implementation Handbook*, Strasbourg: Council of Europe, 2009.

PARLAK BÖRÜ, Şafak, “Kadınların Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler Ve Türkiye’nin Konumu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (2017), ss.43-63.

RAZAVİ, Shakra, *Engendering Social Security And Protection, Challenges for Making Social Security and Protection Gender Equitable*, 2011, <https://library.fes.de/pdf-files/iez/08212-20120125.pdf>, (20.04.2020).

SAVCI, İlkay, “Toplumsal Cinsiyet Ve Teknoloji”, *Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.54, S.1 (1999), ss.123-142.

SEÇME, Zekeriya Oğuz, *Kamu Harcamaları Politikasının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), *Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2010.

SEGUINO, Stephanie, “Financing for Gender Equality in the Context of the Sustainable Development Goals”, *UNWomen*, 2016.

SHARP, Rhonda, *Budgeting for equity: Gender budget initiatives within a framework of performance oriented budgeting*, New York: United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), 2003.

STOTSKY, Janet G., “How Tax Systems Treat Men and Women Differently”, *Finance & Development*, 1997, ss.30-33.

SUSAM, Nazan, *Kamu Maliyesi*, 2. b, İstanbul: Beta Basım, 2016.

ŞEREN KURULAR, Gamze Yıldız, “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Politikalarının Feminist Kökenleri,” *Fe Dergi* C.10, S.1 (2018), 94-108.

T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023*, 2018, http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/RySPo+KADININ_GUCLENMESI_STRATEJI_BELGESI_VE_EYLEM_PLANI_2018-2023_.pdf, (29.03.2020).

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *2022 Yılı Performans Programı*, 2022c, <https://www.aile.gov.tr/media/97614/2022-performans-programi.pdf>, (20.04.2022).

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Tarihçe*, <https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/>, (12.02.2022b).

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Türkiye’de Kadın Raporu*, 2019b, <https://ailevecalisma.gov.tr/media/19172/tr-de-kadin-eylul.pdf>, (11.12.2021).

T.C. Aile Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Türkiye’de Kadın*, Ankara: 2022a.

T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)*, Ankara: 2016.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Stratejik Planı 2019-2023*, 2019a, https://www.aile.gov.tr/media/33674/acshb_2019-2023-stratejik-plan.pdf, (12.02.2022).

T.C. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013*, Ankara: 2008.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, *2019-2023 Stratejik Planı*, 2019, https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_10/21161923_MEB_2019-2023_Stratejik_Planı.pdf, (12.02.2022).

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, *2021 Yılı Performans Programı*, 2020, <https://sgb.meb.gov.tr/www/2021-yili-performans-programi-yayinlanmistir/icerik/406>, (12.02.2022).

T.C. Sağlık Bakanlığı, *2019-2023 Stratejik Planı*, 2022, <https://stratejikplan.saglik.gov.tr/>, (12.02.2022).

T.C. Tarım Ve Orman Bakanlığı, *2021 Yılı Performans Programı*, <https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Performans%20Programlar%C4%B1/2021%20Performans%20Programi.pdf>, (12.02.2022).

TAŞÖZ DÜŞÜNDERE, Ayşegül, Asmin Kavas Bilgiç, İlderya Avşar, *81 İilde Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi*, Ankara: TOBB Yayınları, 2020.

TCHERNEVA, Pavlina R., “Beyond Full Employment: The Employer of Last Resort as an Institution for Change”, *Levy Economics Institute of Bard College*, (2012).

TEPEKULE, Umut, *Ekonomik İstikrarın Sağlanmasında Maliye Politikasının Etkisi: Mali Etki Analizi Ve Türkiye Örneği*, (Doktora Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

The African Women's Development And Communication Network, *How social protection, public services and infrastructure impact women's rights*, 2019, <https://static1.squarespace.com/static/536c4ee8e4b0b60bc6ca7c74/t/5c34c34cb8a04568549dc77d/1546961742579/How+social+protection%2C+public+services%2C+infrastructure+impact+women%27s+rights.pdf>, (20.04.2020).

TOKATLIOĞLU, Mircan, Ufuk SELEN, *Maliye Politikası*, 3. b., Bursa: Ekin Yayınevi, 2021.

TUTAR, Filiz, Handan Yetişen, “Türkiye’de Kadının Ekonomik Kalkınmadaki Rolü”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 2, S. 2 (2009),

Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=gelenek>,
<https://sozluk.gov.tr/?kelime=kultur> (01.12.2019).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu,
Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Komisyon Raporu, Ankara: TBMM
Basımevi, 2014, s.10.

Türkiye İstatistik Kurumu, *Hane halkı İşgücü Araştırması* (2014-2020).

Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistiklerle Kadın*, 2019.

Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistiklerle Kadın*, 2021b.

Türkiye İstatistik Kurumu, *İşgücü İstatistikleri*, Ekim 2020.

Türkiye İstatistik Kurumu, *Kazanç Yapısı Araştırması*, 2018.

Türkiye İstatistik Kurumu, *Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri*, 2021a.

UÇKAÇ, Aynur, “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-
Ekonomik Yansımaları”, *Maliye Dergisi*, S.158, (2010), ss.422-430.

ULUATAM, Özhan, *Kamu Maliyesi*, 9. b., Ankara: İmaj Yayınları, 2005.

UN Women, *Progress of the World’s Women 2015-2016: Transforming
Economies, Realizing Rights*, 2015, [https://www.unwomen.org/en/digital-
library/publications/2015/4/progress-of-the-worlds-women-2015](https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/4/progress-of-the-worlds-women-2015), (20.03.2020).

UN Women, *Guidance Note: Gender Mainstreaming In Development
Programming*, 2014, [https://www.unwomen.org/-
/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2014/gendermainstr
eamming-issuesbrief-en%20pdf.pdf?la=en&vs=747](https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2014/gendermainstreaming-issuesbrief-en%20pdf.pdf?la=en&vs=747), (01.12.2019).

UNDP, *Gender Development Index (GDI)*,
<http://hdr.undp.org/en/content/gender-development-index-gdi> (15.03.2020).

UNDP, *Sıkça Sorulan Sorular: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE)*, https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/faq_gii-TR_ece%20FU.pdf (03.03.2020).

UNDP, *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İletişim Rehberi*, 2019, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/corporatereports/Toplumsal-Cinsiyete-Duyarli-Iletisim-Rehberi.html>, (01.12.2019).

UNIFEM, *Frequently Asked Questions on Gender Budgeting*, http://www.unifem.org.in/Ch_8_-_FAQs__GOI_manual__5%20June%2007.pdf (27.05.2020)

United Nations Development Programme, *Undp Support To The Integration Of Gender Equality Across The SDGs Including Goal 5*, 2016, <https://www.undp.org/belarus/publications/undp-support-integration-gender-equality-across-sdgs-including-goal-5>, (02.05.2020).

United Nations, *Gender Mainstreaming An Overview*, https://www.peacewomen.org/sites/default/files/osagi_gendermainstreamingoverview_2002_0.pdf , 2002, (02.05.2020).

United Nations, *Gender Mainstreaming An Overview*, 2002, <https://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/e65237.pdf> (02.01.2020).

United Nations, *Gender Mainstreaming*, <https://www.un.org/womenwatch/daw/csw/GMS.PDF> , (1.03.2010).

United Nations, *Road Map Towards The Implementation Of The United Nations Millennium Declaration*, 2001, <https://digitallibrary.un.org/record/448375>, (22.02.2020).

UNWomen, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#intro>, (29.03.2020).

UNWOMEN, *Fiscal Space For Social Protection: A Handbook for Assessing Financing Options*, 2019, <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2019/fiscal-space-for-social-protection-en.pdf?la=en&vs=1903> (19.04.2020).

World Bank, *Toward Gender Equality - The Role of Public Policy*, 1995, <http://documents.worldbank.org/curated/en/443031468764979471/Toward-gender-equality-the-role-of-public-policy-an-overview>, (15.03.2020).

World Bank, *World Development Report 2012: Gender Equality and Development*, 2012, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/4391>, (20.03.2020).

World Economic Forum, *Global Gender Gap Report 2020*, 2019, https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf, (15.03.2020).

YAKIT, Eda, Anahit Margirit COŞKUN, “Toplumsal Açından Çocuk Yaşta Evlilikler Gerçeği: Hemşire ve Ebenin Sorumluluğu”, *Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi*, S.3 (2014), ss.3-10.

YUMUS, Akın, *Kalkınma Planları Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Anlayışının Ekonomik, Toplumsal Ve Siyasal Boyutları*, (Uzmanlık Tezi), Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2011.